

Laura Johanna Muranen

TYÖSKENTELYÄ METSÄTYÖYHTEISÖN MARGINAALIRYHMÄSSÄ

Iän ja sukupuolen vaikutuksia lasten, naisten ja ikäihmisten toimenkuvaan metsätyömaalla.

Pro gradu -tutkielma

Itä-Suomen yliopisto

Perinteentutkimus

Huhtikuu 2015

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO – UNIVERSITY OF EASTERN FINLAND

Tiedekunta Filosofinen tiedekunta		Osasto Humanistinen osasto	
Tekijä Laura Johanna Muranen			
Työn nimi TYÖSKENTELYÄ METSÄTYÖYHTEISÖN MARGINAALIRYHMÄSSÄ Iän ja sukupuolen vaikutuksia lasten, naisten ja ikäihmisten toimenkuvaan metsätyömaalla.			
Pääaine	Työn laji	Päivämäärä	Sivumäärä
Perinteentutkimus	Pro gradu -tutkielma	x	29.4.2015
	Sivuainetutkielma		
	Kandidaatin tutkielma		
	Aineopintojen tutkielma		
Sivumäärä 85			
Tiivistelmä			
<p>Pro gradu –tutkielmassa tarkastellaan iän ja sukupuolen vaikutuksia lasten, naisten ja ikäihmisten toimenkuvaan ja työskentelyyn suomalaisilla metsätyömailla. Tutkittu ajanjakso rajautuu noin 1920-luvulta 1960-luvulle. Tutkimustehtävänä on kuvata lapsuudenaikaisia muistoja metsätyöstä, tuoda esiin naisen paikkaa 1900-luvun alkupuolen miehissä savottaympäristössä ja esittää mainintoja metsätyömiehen uran loppuvaiheista. Erityisesti kysytään, kuinka sukupuoliroolit näkyvät edellä mainittujen ryhmien työnkuvassa, millaista hierarkiaa ikä ja sukupuoli tuottivat metsätyöyhteisössä ja kuinka metsätyöntekijöiden toimenkuva mahdollisesti muuttui työelämänkaaren aikana.</p> <p>Lähestymistapa metsätyön kuvaukseen on moniaineistoinen. Tutkimustehtävään vastataan ensisijaisesti suullista muistitietoaineistoa analysoimalla, sillä tutkimuskysymysten kannalta muistelijan omakohtainen kokemus ja rekonstruktio menneestä ovat merkittäviä. Muistitietoainesta täydentää kaksi aikaisemmin valmistunutta aiheeseen liittyvää tutkielmaa sekä kaksi metsähistoriaa käsittelevää etnografista kaunokirjaa. Aineiston tulkinna apuvälineenä käytetään muistitiedon tutkimisen lisäksi teema-analyysiä, sillä haastattelujen teemoittelu on vaikuttanut jo aineiston valintaan.</p> <p>Metsätyömaalle lähdettiin tavallisesti isän tai sukulaismiehen mukana hyvin nuorena, haastatteluaineiston perusteella noin 9-15 –vuotiaana. Syynä metsätyöhön lähtöön on ollut usein köyhyys lapsuudenkodissa, jolloin lapsen työskentelyä ja pienen tulon hankkimista metsätyömaalla on arvostettu enemmän kuin koulunkäyntiä. Koska metsätyö oli fyysisesti raskasta ja työvälineet suuria ja painavia, tekivät pienet pojat joko kevyempiä kuorinta-, kylvö- tai istutustöitä, tai autoivat kämppäemäntää keittiössä. Pienten poikien työkenttä oli melko laaja, sillä he saivat nuoren ikänsä vuoksi työskennellä sekä miesten että naisten alueella. Muistitietoaineistossa korostetaan savotan tietotaidon kertymistä kokemuksen myötä, joka puolestaan edesauttoi etenemistä metsätyöuralla.</p> <p>Metsäalalla pysyttäytyvät, ikääntyvät miehet yleensä joko ylenivät arvohierarkiassa työnjohtajiksi, ukkoherroiksi tai kasööreiksi, tai siirtyivät tekemään kevyempiä töitä joihin vähenevät voimat vielä riittivät. Muistitietoaineiston pohjalta tavallisempaa oli ikämiehen työskentely ”Kämppä-Mattina” eli eräänlaisena talonmiehenä savottakämpän yhteydessä. Tämä työ taas lähentyi pienten poikien tekemää apupojan työtä. Tavallisin syy savottalaisen joutumiseen ulos metsätyömiesten ydinryhmästä on ollut työstä aiheutunut sairastuminen ja ikääntyminen. Vaikka metsätyö palkkatyönä jäikin taakse, haastatellut kertovat jatkaneensa sitä kotioloissa omiksi tarpeiksi tai harrastuksen vuoksi, sillä metsätyö oli kulkenut mukana läpi elämän.</p> <p>Metsäpalstojen naispuoliset työntekijät eivät ole sijoittuneet varsinaiseen metsätyöntekijöiden kategoriaan, vaan ovat tehneet metsätyötä marginaalisena ryhmänä omalla, eristetyllä palstallaan. ”Jätkättäret” eivät edustaneet perinteistä naiskuvaa tai toimineet sukupuolelleen tyypillisellä ja odotetulla tavalla. Puhuttaessa metsätyötä tehneistä naisista heidän naisellisia puoliaan ei juuri korosteta, vaan esille nostetaan maskuliinisia piirteitä, kuten ronski luonne, hyvä kunto ja työtä pelkäämätön asenne. Siinä missä miesten mielikuvissa naisten tekemä metsätyö on ollut harvinaista eikä metsää ole nähty naisten paikkana, kokevat naiset puusavotan olleen hyvä tulonlähde muiden töiden ohessa.</p> <p>Aina 1980-luvulle asti kämppäemäntien päätehtävänä oli metsätyömiesten ruokien valmistus ja siivoaminen metsätyömaiden kämpillä. Moni kämppäemäntä aloitti työuransa nuorena ”pikkukokkina” kokeneemman emännän opastuksella, ja miesten taholta tulevaan kiusoitteeluun täytyi tottua alusta pitäen. Kämppäemännät pystyivät nousemaan keskinäisessä arvohierarkiassaan kouluttautumalla ja kokemuksen kautta. Metsäkämppä oli työpaikkana erikoislaatuinen, sillä siellä sukupuolet erotettiin paitsi sukupuolittuneilla työtehtävillä, myös fyysisillä tiloilla. Kämppäemäntä työskenteli metsätyömiesten jatkuvan kontrollin ja valvonnan alaisena, eivätkä kämppäemännät korosta haastatteluissa työn äidilliseksi miellettyä luonnetta, vaan pikemminkin ammatillista osaamista, selviytymistä ja vaatimatonta asennetta.</p> <p>Miesten status metsätyömaan arjen käytännöissä on ollut muuttuvaisempi kuin naisten, sillä iän ja taidon karttuminen ovat edesauttaneet etenemistä työuralla. Naisten työ metsäpalstalla ja kämpän keittiössä on pysynyt läpi työuran melko samanlaisena, ja heidän työuraansa ovat vaikuttaneet työyhteisön lisäksi myös mahdollisen perheen tarpeet kotipuolella.</p>			

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO – UNIVERSITY OF EASTERN FINLAND

Faculty Philosophical Faculty		School School of Humanities			
Author Laura Johanna Muranen					
Title WORKING IN A MARGINAL GROUP OF THE FOREST TRADE.					
Main subject		Level		Date	Number of pages
Folklore studies		Pro gradu -tutkielma		29.4.2015	85
		Sivuinnettutkielma			
		Kandidaatin			
		tutkielma			
		Aineopintojen			
		tutkielma			
Abstract					
<p>In this master's thesis I'm observing what kind of impact age and gender had on children's, women's and aged people's work at the forest trade. Because previous research has not paid due attention to the work of these groups mentioned, I wished to collect their recollections of the trade. The period of investigation is bordered from the 1920s to the 1960s. The main aims of this research are to adduce childhood memories from the forestry work, describe the work of female camp cooks and woodcutters at male dominant forest trade and delineate old forest labourer's career in the final stages. Especially I'm interested in how gender roles are shown and what kind of hierarchy age brought forth in the forest work community.</p> <p>The material of this study is based on oral history; 23 interviews of both women and men who did their life's work at forestry trade. As the background material I've scrutinized two previous researches about this topic and two ethnographic fiction books that deal with forest history. I'm decoding the oral history material with thematic analysis.</p> <p>Based on the interviews, it was typical for a very young boy to start a forestry career in company of father or a relative who already mastered the work. The reason why children ended up working in forest was mainly because of the poverty in their childhood homes, so working on the forest site was more valued than schooling. As the forest work was physically demanding and the tools large and heavy, made little boys either lighter peeling-, sowing or planting work, or helped camp cook in the kitchen. Many interviewees mentioned it was important for a young worker to gather experience and know-how on the forestry trade, because it helped them to make headway in their careers.</p> <p>The older men who retained on forest sector usually either worked as foremen, leaders and paymasters, or moved on to easier work which reduced less physical strength. Due to these interviewees, it was more common for aged lumberjacks to work as caretakers of the logging camps. Because working in physically demanding forest trade was usually a lifetime career for the men, the most common reason they had to end up working (besides aging) was some sort of illness caused by work. Nevertheless, forest career seemed to affect retiring forest workers lives so deeply they did not want to give it up: for most, working in the forest slowly turned into a hobby.</p> <p>Despite the fact that forestry trade has always been male dominated, there were thousands of women working at the wood lots as well; some of them at the logging camps, some as lumberjacks, woodcutters and planters. Forestry was regarded as male work, and the female contribution was not very appreciated: that is why women often underestimate their own work results. These female-lumberjacks had an unusual job for their gender, but as the interviewees tell, they were also very gutsy by nature and performed their parts just as well as the men. Even though the male interviewees say forestry is not suitable or proper for women, female interviewees regarded it as a good source of income.</p> <p>Up to the 1980's, cooking and cleaning was the most important occupation for camp cooks. Usually young girls started working as a kitchen hand at a logging camp where they prepared food for men with senior cooks. Through experience at work and cook courses, it was possible for women to move ahead from a helper to a senior cook who had more authority. Female interviewees rarely report any sexual harassment at work, but it was obvious they worked under men's control. Nevertheless, they recall it was not worth taking the men's jokes too meticulously, if they wanted to do their work well. For them it was more important to be professional and humble; that's how they succeeded best.</p> <p>Altogether, male worker's status at the forest work community was more changeable than female worker's. That was mainly because men could more easily move ahead at their career by obtaining special skills and knowledge, but women's work was highly determined and shaped by not only the men but also the needs of the family. The inner relations of the working community had a big influence on the job evaluation and length of both women's and men's career.</p>					

SISÄLLYSLUETTELO

1. TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT	3
1.1 Aikaisempi tutkimus	5
2. MUISTITIETOTUTKIMUS VIITEKEHYKSENÄ	6
2.1 Muistitiedon luotettavuus ja yhteisöllinen muisti	8
2.2 Muistitietotutkimuksen etiikkaa	10
3. TUTKIMUSKÄSITTEET	11
3.1 Metsätyöyhteisön hierarkia	13
3.2 Sukupuoliroolit ja työ	15
3.3 Ikä	16
4. TUTKIMUSKYSYMYKSET	18
4.1 Tutkimusaineisto	19
4.2 Analyysitavat	22
5. JÄTKIEN YDINRYHMÄN ULKOPUOLELLA	24
5.1 Pentujätkäksi	24
5.1.1 Aloittelevan savottalaisen tehtävät	27
5.1.2 Taidon puute	29
5.1.3 Kokkipojat	31
5.2 Pojasta mieheksi	36
5.2.1 Erikoismies	38
5.2.2 Savottaa vai muuta?	40
5.3 Ikäjätkänä	41
5.3.1 Kämpä-Matit	42
5.3.2 Kasöörit, herrat ja hierarkia	45
5.3.3 Miehen ikä ja sairaudet	47

5.3.4 Omat pojat metsätyöhön?	50
5.3.5 Viimeinen honka	51
6. NAISEUDEN MONET KASVOT SAVOTTAYHTEISÖSSÄ	53
6.1. Naiset puuteollisuudessa	53
6.1.1 Jätkättäret	54
6.1.2 Pientä tuloa omalta palstalta	57
6.1.3 Tyttöjen, poikien ja naisten työtä	59
6.2 Naiset kodinhengettärinä	60
6.2.1 Savottakämpän fyysiset tilat	63
6.2.2 Feminiinisyyttä savottakämppään	64
6.2.3 Emännän ja jätkien suhde: kiusoittelua ja valvontaa	65
6.2.4 ”Kämpä ei oo niinku varsinainen naisten paikka”	69
6.2.5 Kämppäemännyydestä perheenemännän arkeen	74
7. YHTEENVETO	75
8. LOPUKSI	79
Lähdeluettelo	80
Aineistoluettelo	84

1. TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT

Tutkielmani aiheena ja kehyksenä ovat suomalainen metsätyökulttuuri ja sen marginaalit. Suomi on tunnettu metsäkulttuuristaan, ja metsällä on ollut vuosisatojen ajan olennainen merkitys sekä aineelliselle että henkiselle hyvinvoinnillemme (Reunala & Tikkanen 1998, 237). Kansana suomalaisia on pidetty ”metsäläisinä”: metsää on pidetty kotina ja turvapaikkana, ja metsän väki hyödykkeineen ja haltioineen ovat lyöneet leimansa suomalaiseen perinteeseen ja kulttuuriin (Laaksonen & Mettomäki 1994, 7, 9). Metsä on ollut välttämättömyys niin rakennustarpeena kuin energianlähteenäkin, puhumattakaan maanviljelyn varhaisimmasta muodosta, kaskiviljelmästä: metsänkäsittelytaidot ovat kulkeneet pitkälti sukupolvelta toiselle (Pöysä 1997, 14). Myös maamme taloudellinen ja yhteiskunnallinen kehitys on perustunut tämän ”vihreän kullan” jalostamiseen, sillä puun arvon nousemisen myötä kotimetsä muuttui usealle tilalliselle tulonlähteeksi (Pöysä 1997, 14; Reunala 1998, 38). Merkittävän sysäyksen Suomen metsäteollisuudelle antoi 1800-luvun loppupuolella höyrystahojen perustaminen sekä kansainvälisten sahatavaramarkkinoiden noususuhdanne (Snellman 1996, 12–13).

Puutavaran viennin lisääntyminen lisäsi siis myös metsässä työskentelyn taloudellista kannattavuutta: pientilallisilla metsä- ja uittotyö olivat yleinen talvi- ja kevätkauden tienesti ennen kylvötöitä (Snellman 1996, 12). Metsätyökulttuuri onkin innoittanut myös monia taiteilijoita: sen merkityksestä erottamattomana osana kansallista identiteettiämme todistavat muun muassa monet kaunokirjalliset metsätyön kuvaukset. Esimerkiksi Kalle Päätalon, Heikki Lounajan ja Veikko Huovisen kaltaisten kirjailijoiden tuottaman metsäkuvauksen kansatieteellistä ja kulttuurihistoriallista arvoa ei voine sivuuttaa: heidän lisäksi lukemattomat muut ovat kirjoittaneet muistiin metsätyöyhteisöjen suullista perinnettä ja tallentaneet kuvia ja kaskuja työmailta.

Tarkasteluni kohteeksi olen valinnut suomalaisilla metsä- ja uittotyömailta työskennelleiden ihmisten muistot lapsuudesta, naiseudesta ja ikääntymisestä metsätyöyhteisössä sekä savotoiden työnteosta. Mainitsemani ryhmät ovat usein jääneet ikänsä ja sukupuolensa vuoksi työmaalla ”toisen” asemaan, sillä tavallisesti metsätyö näyttyy tutkimusten piirissä maskuliinisena jätkäkulttuurina, ydinryhmään savotoiden aikuiset, miespuoliset työntekijät (Pöysä 1997, 15). Tavoitteenani on selvittää metsätyöuran tehneiden ihmisten lapsuus- ja vanhuusmuistoja metsätyömaalta sekä tarkastella kämppäemäntänä toimineiden naisten työtä ja asemaa metsäkämpässä.

Myös näiden ryhmien väliset hierarkiat ovat tutkimuskohteenani. Tutkimani ajanjakso rajautuu noin 1920-luvulta 1960-luvulle, ja aineistoni pohjautuu ensisijaisesti suulliseen muistitietoaineistoon.

Kiinnostukseni suomalaisen metsätyön historiaa kohtaan juontaa sukuni taustaan. Isoäitini Helli Muranen (s.1922) teki elämäntyönsä Etelä-Lapissa kämppäemäntänä, ja isoisäni Johannes Muranen (s. 1922) työskenteli metsänvartijana paitsi Etelä-Lapissa myös rajantakaisessa Karjalassa. Myös kaikki Johanneksen veljet perehtyivät metsätyöhön isänsä, metsäteknikko Kauro Murasen (s. 1889) jalanjäljissä seuraten. Metsätyöläisiä on ollut suvussani joka polvessa aina tähän hetkeen asti, joten koen työmaiden elämän, suullisen perinteen ja metsätyön koneellisen kehittymisen kiinnostavana. Helli Murasen savottakokkimuistot olivat myös aiheena vuonna 2012 valmistuneessa kandidaatintutkielmassani nimeltä *Savottakokkina 1940-luvulla*.

Aikaisemmin havaitsin, että savottatarinoista ja -tutkimuksista usein puuttuvat maininnat lapsista, naisista tai vanhuksista (naiset mainitaan toisinaan miesten kaipauksen ja huumorin kohteena, marginaaliryhmänä eikä niinkään työntekijöinä). Metsätyömailla on kuitenkin työskennellyt lapsia kokin apulaisina ja kevyemmissä metsätyöissä, naisia paitsi feminiinisiksi mielletyissä keittiötyöissä myös puusavotassa sekä iäkkäämpiä miehiä esimerkiksi kämpänlämmittäjinä savottaelämän muututtua elämäntavaksi. Selviteltyäni eri lähteitä totesin, ettei näistä savottayhteisön ”puolivaltaisista” jäsenistä juuri kertomuksissa puhuta, vaan metsätyömailla elää voimakas maskuliininen perinne: osaltaan tämä on vain näköharhaa ja mielikuva, jota edelleen ylläpidetään (Leminen 1998, 214, 219). Suullisissa haastatteluissa puolestaan nousevat usein esille lapsuuden ensimmäiset metsätyökokemukset, naisten muistot palkkatyöstä ”jätkien” keskellä, ja ikääntymisen tuomat seuraukset ja syyt savotoinnin lopettamiseen. Kirjoitettu tutkimus ja suullinen muisteluperinne tuntuvat siten kertovan eri asioita, ja lopulta jättävän aiheen kohdalle selvän aukon.

Toinen minua kiinnostava aihepiiri oli myös esillä jo kandidaatintutkielmassani. Käytin tuolloin muistitietotutkimusta metodologisenä viitekehyksenäni, sillä olen kiinnostunut ihmisten tavasta muistaa ja kertoa itselleen merkittävistä tapahtumista. Koin muistitietotutkimuksen hyödyllisenä keinona kartoittaa muistelijan tämänhetkisiä muistoja menneistä tapahtumista, ja samalla muistelukerronta antoi tutkielmalleni persoonallisen värin. Käytän muistitietotutkimusta hyödykseni myös tällä kertaa, koska

tarkasteluni kohteena ovat nimenomaan kokemukset ja muistot. Osan niistä on jo aika kullannut, osasta puolestaan voi nousta negatiivisia tunteita.

Metsätyön ja muistitiedon lisäksi tutkielmassani nousee esiin myös iän ja sukupuolen tematiikka sekä näistä johtuvat hierarkkiset rakenteet metsätyöyhteisössä. Varsinaisen jätkäperinteen pyrin jättämään tarkasteluni ulkopuolelle, sillä sitä on jo verraten paljon tutkittu (esim. Väisänen 1964, Snellman 1991, Laaksonen et al 1994, Pöysä 1997). Myöskään kämppäemännät eivät ole enää yksinomaan tutkielmani keskiössä, vaan pyrin kuvaamaan metsätyöympäristön työnjaon sukupuolittunutta perinnettä ja tämän perinteen mahdollista rikkomista yleensä.

1.1 Aikaisempi tutkimus

Metsätyö tutkimuskohteena saavutti tutkijoiden keskuudessa suuremman kiinnostuksen vasta 1900-luvun puolella, jolloin pyrkimyksenä oli selvittää työväestön oloja (Palo 1983, 137–138). Metsätyöläisten parista alkoi perinteentallennuksen uusi vaihe, josta merkittävimpänä voisi mainita Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran ja Postisäästöpankin vuonna 1969 aloittaman jätkäperinteen kilpakeräyksen. Kirjallinen, noin 18 000 liuskan vastausmateriaali on ollut lähdeaineistona esimerkiksi Timo Holtarin et al. toimittamassa ”jätkäepoksessa” *Jätkät sen kun porskuttaa* (1970), sekä metsurihumoriteoksessa *Jätjän pätkät* (1970). Vastauksien suuresta määrästä voi päätellä, että kirjoituskilpailulla ja muistitiedon keruulla oli todellinen sosiaalinen tilaus.

Mainitun jätkäperinteen kirjoituskilpailun vastaukset ovat keskeisaineistona myös Jyrki Pöysän folkloristiikan väitöskirjassa *Jätjän synty* (1997). Väitöskirjassaan Pöysä tutkii jätkäperinnettä ja sosiaalisen kategorian muotoutumista itäsuomalaisessa metsätyöperinteessä. Tutkimuksen pääasiallisena teemana on ”jätjän” tarkastelu osana maaseudun merkityksenantojen järjestelmää, ei niinkään savotan arki (Pöysä 1997, 18). Varsinaiseen jätkäperinteeseen en itse tutkielmassani paneudu, mutta Pöysä käsittelee tutkimuksessaan minuakin kiinnostavia aihepiirejä, kuten toiseutta ja asemaa kategorioiden jäsenenä. Miten jätkäksi synnyttiin ja kasvettiin, millaista on jätjän ympärille kehittynyt rikas kertomusperinne, ja mitä erilaiset nimitykset kertovat jätkien keskinäisistä hierarkioista? Muun muassa tällaiset aiheet *Jätjän synnyssä* ovat rikastuttaneet myös omaa tietämystäni metsätyömaista työympäristönä.

Hanna Snellman puolestaan on tarkastellut Kemijoen metsä- ja uittotyötä kansatieteellisestä näkökulmasta väitöskirjassaan *Tukkilaisen tulo ja lähtö* (1996). Keskeisenä tehtävään Snellmanilla oli selvittää Kemijoen alueen väestön suhtautumista tukkilaisiin, tarkastella savottalaisten työnkuvaa sekä työntekijöiden toimeentuloa ja elämäntapaa. *Tukkilaisen tulo ja lähtö* on kiinnostava teos yhdistäessään sekä metsäettä uittotyön perinteen samojen kansien väliin: näiden kahden työn tekeminen vuorotellen oli metsätyöläisille tavallista, vaikka tutkimuksissa niitä usein tarkastellaan toisistaan erillisinä osioina. Samoja aihepiirejä sivuaa Snellmanin artikkeli *Women working their way through logging camps* (2005), jonka aiheena ovat nuorten lappilaisnaisten valinnanmahdollisuudet työelämän suhteen 1920–1950 –luvulla, savottaemännyyteen johtaneet tekijät sekä perhe-elämän ja työn yhdistäminen.

Naisnäkökulmaa myös omaan tutkielmaani tuovat viime vuosikymmenellä valmistuneet pro gradut, jotka käsittelevät pääasiassa kämppäemännyyttä ja emäntien suhdetta savottakämpän työmiesten ryhmään. Terhi-Marja Inari Reiterän talous- ja sosiaalhistorian tutkielma *Kämpän kotihengetär vai hyvä jätkä* (2010) käsittelee Pohjois-Suomen kämppäemäntien roolia savottakämpällä muistitietoaineiston pohjalta. Hän vertailee miesten ja naisten kokemuksia savotan sukupuolirooleista *Metsäammatit metsätalouden murroksessa* – nimisen metsäperinteen tallennushankkeen haastattelujen perusteella. Reiterän tutkima ajanjakso rajautuu maailmansodan jälkeisestä ajasta 1970-luvulle. Tuula Peltolan historian oppiaineen tutkielma *Naiset elämänluukun takaa - pohjoiskarjalaisten kämppäemäntien ammattikunta 1950-luvulta 1960-luvun alkuun* (2009) puolestaan käsittelee Pohjois-Karjalan kämppäemäntien muistoja kämppäelämästä ja työstä savottakämpällä. Aineistona tutkimukseen ovat olleet useat haastattelut sekä arkistomateriaali. Taustaa omalle metsätyön tuntemukselleni ovat rakentaneet jo mainittujen tutkimusten lisäksi Tauno Simosen metsämuistokokoelma *Metsätyön murrosvuodet* (1992), joka on avannut minulle savottaelämää metsätyösopimusten muodossa, sekä ensimmäisten palkattujen kämppäemäntien ohjekirjallisuudeksi tehty Lea Juvosen *Kämppäemännän käsikirja* (1948).

2. MUISTITIETOTUTKIMUS VIITEKEHYKSENÄ

Koska tutkin ensisijaisesti suullisesti muisteltua ja kerrottua tietoa eli tässä tapauksessa puhuttuja nauhoitteita, nojautuu tutkielmani muistitietotutkimuksen viitekehykseen. Kiinnostuin muistitietotutkimuksesta aineiston keruun ja analysoinnin apuvälineenä jo

kandidaatintutkielmaani tehdessä. Haastattelutilanne ja muistelukerronta herättivät pohtimaan sitä, millaisia tulkintoja haastateltavani sillä hetkellä teki menneistä tapahtumista. Mitä kerrottiin ja miten? Mitä puolestaan jäi kertomatta? Mikä tilanne hiljensi haastateltavan, tai mikä kirvoitti rehevät naurut? Muistelukerronta antoi vuosikymmenten takaisille tapahtumille (ja samaten tutkielmalleni) mielenkiintoisen sävyn ja äänen.

Oral history –tutkimustraditio syntyi pyrkimyksestä laajentaa erilaisia menneisyyden tulkintoja tai vallitsevia totuuksia. Tämä *suullinen historia* määriteltiin alun perin tiedoksi, joka ei pohjaudu kirjallisiin lähteisiin vaan tiedonantajan muistiin. Muistelulle katsottiin ominaiseksi kyky unohtaa, valita ja hylätä kokemusten tulvasta muistettava ja kerrottava. *Oral history* –tutkimus pyrki nostamaan marginaalisten ryhmien oman historian näkyvämmäksi, ja alkujaan se perustui lähinnä suullisiin haastatteluihin. *Oral history* suomennettiin kuitenkin pian muistitietohistoriaksi siksi, että se hyödyntää myös kirjallista muisteluaineistoa, jolloin pelkkä *suullinen historia* ei ole tarpeeksi kattava termi. Suomalaisen muistitietotutkimuksen erityispiirteenä voidaan mainita sen metodologinen suuntautuneisuus sekä kokemuksellisuus ja omakohtaisuus (Fingerroos & Haanpää 2006, 8, 26–27).

Muistitietotutkimuksessa muistelukerronta nähdään muistelijan omana menneen ajan konstruktiona, joka voi poiketa huomattavasti muiden muistelijoiden sekä historian tutkimuksen tulkinnasta (Fingerroos & Haanpää 2006, 32–33). Muistitietoa tarkastellessa nousee esille kokemuksellisuus, joten on tärkeää tarkastella paitsi sitä, mitä kerrotaan, myös kerronnan tapoja. Taina Ukkonen korostaa väitöskirjassaan *Menneisyyden tulkinta kertomalla. Muistelupuhe oman historian ja kokemuskertomusten tuottamisprosessina* (2000) ihmisen oman historian tavoittamista ja tuomista tutkimuksen piiriin (Ukkonen 2000, 14). Hänen mukaansa muisti on tavattoman rikas lähdeaineisto, johon muistelijalla on oikeus ja perustelunsa ilman, että niiden luotettavuusarvoa käydään epäilemään. Tämän vuoksi muistelijoiden kuvaamat tapahtumat voivat näyttäytyä eri muistelijoille kovin erilaisina ollessaan silti aivan yhtä tosia, sillä hetkellä tulkittuja kokemuksia. Parhaimmillaan muistelukerronta on kaunistelematonta ja etukäteen valmistelematonta, ja tässä tutkimuksessa se näyttäytyy koko haastateltujen elämäkokemuksen läpi kerrontahetkellä tuotettuna konstruktiona.

Suomalaisista muistitietoon pohjanneista teoksista minulle ovat olleet tässä vaiheessa hyödyllisiä tarkasteltavia jo siteeraamani Outi Fingerroosin, Riina Haanpään, Anne

Heimon sekä Ulla-Maija Peltosen toimittama *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä* (2006), Juha Pentikäisen *Marina Takalon uskonto* (1971) sekä Kaija Heikkisen *Yksin vai yhdessä. Rintamanaisen monta sotaa* (2012). *Muistitietotutkimus* on alan kokoava yleisesitys, joka määrittelee muistitietotutkimusta ja sen metodologiaa monen eri tieteenalan kirjoittajan voimin. Erityisesti suullista muistitietoa tutkiessani kiinnostuin teoksesta löytyvästä Alessandro Portellin artikkelista *Mikä tekee muistitietotutkimuksesta erityisen*, jossa kuvataan muistitiedon välittämän informaation luonnetta. Portelli vertaa suullisen ja kirjoitetun aineiston kriittistä tarkastelua toisiinsa, ja korostaa suullisen muistelun olevan yhtä luotettavaa suullisen kanssa, vaikka kirjallista todistusta on yleensä pidetty luotettavuusarvoltaan korkeampana.

Marina Takalon uskonto puolestaan on erään vienankarjalaisen perinteentaitajan suulliseen muistitietoon perustuva uskontoantropologinen tutkimus, joka valottaa perinteestä ohjautuvan ihmisen tapaa valikoida katsomuksiaan omaa elämäkokemustaan ja persoonallisuuttaan vastaavalla tavalla. Juha Pentikäinen on koonnut teokseen Marina Takalon (1890-1970) rikkaan perinnetiedon uskontoineen, lauluineen ja runoineen. Takalo onkin tutkimuskohteena kiinnostava siksi, ettei tämä osannut lukea tai kirjoittaa.

Kaija Heikkisen *Yksin vai yhdessä. Rintamanaisen monta sotaa* tarkastelee naiseutta rintamalla sota-ajan Suomessa. Teos pohjautuu naisten kirjallisiin, julkaistuihin muistelmateoksiin, tuo esille lottia vähemmän tunnettuja ryhmiä ja pohtii rintamalla olon vaikutusta suomalaiseen sukupuolijärjestykseen. Tutkimuksessaan Heikkinen problematisoi naisten yhtenäisyyttä ja tuo näkyville naisten keskinäisiä hierarkioita, joka osittain on myös oman tutkielmani näkökulmana. Mainitsemani teokset todistavat osaltaan, ettei muisteluhistoriaa suinkaan tule pitää vähäpätöisenä ja yksipuolisena lähteenä, kuten muistitietoa on usein arvosteltu.

2.1 Muistitiedon luotettavuus ja yhteisöllinen muisti

Muistitiedon luotettavuudesta historiantutkimuksessa on käyty kiivastakin keskustelua, sillä muistelijoiden on katsottu voivan muistaa väärin, totuutta kaunistellen tai jopa totuudesta vaieten (Peltonen 2003, 13). Muistelijan kerratessa omaa elämäänsä hän uskoo usein hyvin vakaasti muistojensa totuuteen, vaikka totuus olisi hieman toinen. Alessandro Portelli kuitenkin toteaa, että suulliset lähteet ovat luotettavia, mutta niiden

luotettavuus on erilaista. Suullisen todistuksen merkitys ei siis ole faktatiedossa, vaan muistelijan käyttämässä symboliikassa, kielessä ja tavassa kertoa. Tämä merkitsee sitä, ettei epäaitoja suullisia todistuksia ole olemassakaan, sillä muistellessaan ihminen jäsentee mielessään kokemiaan tapahtumia ja luo niille merkityksiä. Nämä tulkinnat ovat aina yksilöllisiä, ja muistelutilanteessa tutkijalle yhtä tärkeitä kuin myös ne asiat, jotka muistelija jättää kertomatta. (Portelli 2006, 57, 58). Muisteluhistoriaa ei siis tulisi näennäisesti erottaa ”oikeasta” historiasta, vaan tarkastella sitä menneisyyden merkityksellistäjänä ja elävöittäjänä, todellisuuden tulkintana, osana historiaa (Ukkonen 2000, 41).

Metsätyöyhteisön jäsenten muistelua tarkastellessa muistitiedon yhteisöllisyys on korostuva piirre. Kun muistitieto käsittää historiallisia tapahtumia tai useampien kertojien samankaltaisia elämänvaiheita, se alkaa tavallisesti välittää perinteisiä ja yhteisöllisiä asenteita ja muotoutua tavanomaiseen, tulkitsevaan kertomusmuotoon (Ukkonen 2000, 41). Suullisissa haastatteluissa nykyisyys on vahvasti läsnä ja sitä usein verrataan menneeseen. Menneisyyttä tavallisesti pelkistetään, kullataan tai kirotaan (Makkonen 2004, 19). Siksi myös omassa tutkielmassani täytyy huomioida kerronnan aika ja esimerkiksi metsätyön vaiheittainen kehitys: eri aikojen vertailu on muistelukerronnassa näkyvää. Suullinen muistitieto on aineistona kiinnostava juuri sen vuoksi, etteivät haastatellut ole yleensä valmistautuneet haastattelijan mahdollisiin kysymyksiin, kun taas kirjallisessa muisteluaineistossa tyyli voi olla pitkälle harkittu ja muotoiltu. Haastattelutilanteessa tulevat selkeämmin näkyviin haastateltavan mahdolliset epäröinnit, kiertelyt, mieliala ja painotukset. Kirjoitettu muisteluaineisto on myös tavallisesti informantin omasta yhteistyöhalusta ja innokkuudesta lähtöisin. Haastattelutilanteessa kerronta on luonteeltaan toisenlaista, eikä ehkä yhtä hiottua kuin esimerkiksi kirjoituskilpailukeruuissa.

Savottamuistoille muistelukerronnan ”kertomuksenomaisuus”, juttuja ja kaskuja sisältävä rakenne on haastatteluaineistoni perusteella yleistä, ja mitä useampi haastateltava haastattelutilanteessa on paikalla, sitä nostalgisempaa kerronnasta muodostuu. Elämä myös kuvataan toisia kuuntelijoita kiinnostavana, vaikeuksien kautta voittoon -tyyppisenä ”selviytymistarina”, joka on yksi tutkimusta herättävä mallitarina. Tällaisella mallitarinalla tarkoitetaan kulttuurissa tai erilaisissa yhteisöissä yleistä tarinaa, johon kertoja voi suhteuttaa omaa elämäänsä ja kerrontaansa: tarinoissa tehdään näkyväksi ne arvot, ominaisuudet sekä toimintatavat, jotka ovat yhteisön piirissä hyväksyttäviä. (Ukkonen 2007, 14). Metsätyöympäristössä on ollut tavallista

köyhyys ja vaatimattomuus sekä raskas fyysinen työ äärimmäisissä olosuhteissa, mikä on myöhemmässä kerrontatilanteessa omiaan rakentamaan muistoista selviytymistarinaa. Kerronnan tilassa muistelijä asemoi myös muita kohtaamiaan ihmisiä, ja joko rinnastaa tai erottaa itsensä muista ihmisistä ja ryhmistä. Muisteluhetkellä tämä tuottaa kuvaa kertojan arvoista, ajattelusta ja toiminnasta (Kinnunen 2013, 42–47). Toiseuden näkökulman kannalta tällainen muistelu on kiinnostavaa.

Oman tutkielmani kannalta on tärkeää huomioida, kuka muistelee ja kenen näkökulmasta puhutaan: millainen on esimerkiksi kertojan tausta, työkokemus ja asema. On myös huomattava, että muistelukerronta on juuri hänen omakohtainen kokemuksensa ja rekonstruktionsa tapahtuneesta, eikä sen oikeellisuuteen ole tarpeen puuttua. Tutkiessani suullista muistitietoa pyrin selvittämään, mikä on menneiden tapahtumien merkitys muistelijalle kertomishetkellä: mitä muistelijan tietoiset valinnat kertoa, vaieta tai ehkä muuttaa totuutta voivat kertoa. Olen kiinnostunut siitä, millaisia asioita muistelijat kokevat kertomisen arvoisiksi, ja millaisena mennyt näyttäytyy. Jo sen vuoksi, että kohteekseni valikoituneiden ryhmien muistelukerrontaa on tutkittu melko vähän tästä näkökulmasta, toivon pystyväni tuomaan kuuluville juuri heidän äänensä.

2.2 Muistitietotutkimuksen etiikkaa

Muistitietoa tarkastellessa nousevat esille myös eettiset kysymykset. Tutkijan on huomioitava oma valtansa ja tiedostaa, miten sitä käyttää tutkimusaineistonsa ja – aiheensa valinnan suhteen; samoin on tarkkailtava, ettei tutkimuksesta koidu tutkittavalle harmia tai vaikeuksia eli tarvittaessa anonymisoitava informanttinsa. Tällä toiminnalla pyritään välittämisen etiikkaan. (Syrjälä, Estola, Uitto & Kaunisto 2006: 181–202). Tutkijan tulisi olla kontaktissa tutkimuksen osapuoliin ja niiden erityispiirteisiin voidakseen toimia eettisesti, mutta kuinka toimitaan haastattelunauhalla vuosikymmeniä sitten jutelleen henkilön kanssa? Oma haastatteluani tehdessä olin itse läsnä ja haastateltavani oli minulle tuttu, mutta arkistosta löydetty ja alun perin aivan eri kontekstiin sidottu haastattelu vaikuttaa jollain tapaa ”epämääräisemmältä” tutkittavalta. On huomioitava haastattelutilanteessa läsnä olleen haastattelijan ja haastatellun suhde, kysymysten mahdollinen ohjaileminen, ja muut tekijät. Muistitiedon tutkija joutuu myös

tekemään valintoja sen suhteen, mitä hän tarkastelee ja mitä jättää ulkopuolelle. Siten monia kiinnostavia aiheita ja aineistoja jää usein käsittelemättä (Makkonen 2004, 18).

Kun kyseessä on muistelukerronnan kaltainen tutkimuskohde, on huomioitava se, kenen suulla tutkimuksessa lopulta puhutaan, kertojan vai tutkijan (Portelli 2006, 62). Tutkijan merkitystä eräänlaisena keskustelukumppanina ei voine kyllin korostaa, ja on muistettava, kuinka tärkeää on olla tutkimuskohteelleen rehellinen. Tutkijan on vain hyväksyttävä haastateltavan kertomat asiat, vaikka se olisi välillä hankalaakin. On osa tutkijan tehtävää asettaa etusijalle se, mitä kohde haluaa kertoa, eikä pelkästään sitä, mitä itse haluaisi kuulla. Neutraaliuteen pyrkiminen tai vastausten muotoilu oman mielen mukaan olisi paitsi epäeettistä, myös tutkimustulosten kannalta turhaa (Portelli 2006, 60). Muisteluaineistoa tulkittaessa on huomioitava, että sekä kerronnan tuottajalla että kerääjällä on omat intressinsä, motiivinsa ja kulttuuritaustansa. Sen vuoksi aineistoja arvioitaessa ja tulkittaessa on kysyttävä, ovatko niiden kerääjät ja haastattelijat mielellään nähneet ja kysyneet tiettyjä asioita ja kenties jättäneet jotkin asiat huomioimatta (Löfström 1999, 15).

Muisteluhistoriasta tekee kiinnostavaa myös sen kertojapersonan muodostuminen. Siinä missä kirjallisissa lähteissä tavallista on kirjallisuudentutkimuksen termin ”kaikkietävän kertojan” rooli ja kolmannessa persoonassa kertominen, muistelukerronnassa kertoja puhuu automaattisesti ensimmäisessä persoonassa, ikään kuin toiselle ihmiselle. Tällöin kertoja sulautuu osaksi kertomustaan, mikä tekee siitä monin verroin kiinnostavampaa ja omakohtaisempaa. Tämä myös lisää haastattelun hyödyllisyyttä siinä mielessä, ettei totuusarvoa tarvitse pohtia, sillä muistelu tulee tulkita juuri kyseiselle henkilölle kuuluvana totuutena, jonka tutkija pyrkii parhaansa mukaan välittämään eteenpäin (Ukkonen 2000, 14).

3. TUTKIMUSKÄSITTEET

Metsätyöntekijöiden määrästä ei ole tarkkoja laskelmia ennen vuotta 1950, sillä vuosittain hakkuita saattoi olla käynnissä kymmeniä tuhansia ympäri Suomea (Helander 1949, 432). Metsätyöntekijöiden asuinympäristö muodostui omaleimaiseksi kaukana asutuksesta tehdyn työn vuoksi: tavallisesti metsäpirtit, -saunat, torpat tai 1920-luvulta yleistyneet kämpät olivat nopeasti kyhättyjä, kosteita ja vetoisia (Juutilainen 1988, 53). Aluksi metsäkämpät eivät myöskään olleet yhtiöiden teettämiä, vaan metsätyömiehet

joutuivat itse huolehtimaan asumisestaan. Metsäpirttien ohella oli tavallista yöpyä mahdollisuuksien niin salliessa lähialueiden kylissä ja taloissa, kunnes kämppääsuminen siirtyi vuoden 1928 kämppälain astuttua voimaan metsäyhtiöiden vastuulle (Simonen 1992, 70–71). Metsätyömiehet pyrkivät parantamaan olojaan omatoimisesti palkkaamalla esimerkiksi sukulaisnaisen tai lähialueen talon emännän ruuanlaittajaksi, kunnes kämppääemännän ammattinimike vakiintui ja ruokahuolto siirtyi emäntien vastuulle (Juutilainen 1988, 55; Peltola 2009, 5; Snellman 1996, 170–172). Emännän paikaksi vakiintui keittiö, jossa hän paitsi työskenteli, myös nukkui (Reiterä 2010, 45).

Metsähistorian tutkimuksessa etenkin kämppääemännät ovat varsin näkymätön ja vähälle huomiolle jäänyt ryhmä. Samoin on asia myös huomattavan nuorten työntekijöiden kohdalla. Varhainen metsätyöhön lähtö on ollut metsätyömiehille tavallista ja tuttua, mutta tutkimuksissa sitä ei ole haluttu nostaa esiin: mahdollisesti lapsuudenaikaisten metsätyömuistojen on katsottu olevan vähäpätöisempiä. Myöskään vanhuutta tai metsätyöstä eläkkeelle jäämistä ei kovin usein mainita. Mielikuvissa metsäteollisuus näyttäytyy miehisenä maailmana, jonka keskiössä ovat luonnon kesyttäminen, raskaat tekniset työkalut ja fyysinen voima (Leminen 1998, 214). Vaikuttaa ilmeiseltä, ettei metsätyömaa ole ollut naisten ja lasten paikka, ja mikäli ikääntyvän miehen fysiikka ei ole enää metsätyöhön riittänyt, on poistuttu hiljaa takavasemmalle.

Tutkielmassani keskeisenä käsitteenä on toiseus, jolla tarkoitetaan tässä yhteydessä tiiviistä yhteisöstä ”irralista” eikä aivan täysivaltaista jäsentä (Kylmänen 1994, 182). Tarkastelen näitä metsätyöyhteisön ”toisia” lähinnä verrattuna savotan työmiehiin: tavallisesti metsätyöntekijät olivat joko kausimuuttajia, lähialueen miehiä tai ns. varsinaisia ”jätkiä” eli savotoiden mukana vaeltavia kulkumiehiä (Pöysä 1997, 62). Näin ollen vain osaa metsätyömaiden miehistä pidettiin toiseutena tuotetulle kategorialle tyypillisinä jätkinä: näitä olivat muualta tulleet työmiehet, eivätkä esimerkiksi huomattavan nuoret ”pentujätkä”, kehnommat ”täijätkä” tai uransa loppupuolella olevat ”ikäjätkä” enää nimityksestään huolimatta tämän kategorian ytimeen asettuneet (Pöysä 1997, 174, 184–185). ”Jätkä” on kuitenkin tiettyä kategoriaa osoittavasta merkityksestään huolimatta vakiintunut koko metsätyömiesten ryhmän epäviralliseksi ammattinimikkeeksi 1900-luvun puoliväliin mennessä. Harvoista metsätyötä tehneistä naisista on käytetty myös miehisiä nimityksiä feminiinistä toiseutta merkitsevine täsmennyksineen, kuten tapauksissa ”rakojätkä” tai ”jätkätär” (Pöysä 1997, 129). Nimitys ”savottalainen” puolestaan on edustanut metsätyöväkeä

kokonaisuutena. Tässä tapauksessa ”savottalaisiin” lienee lukeutunut kämppäkokki ja nainenkin. (Pöysä 1997, 118; Rannikko 1998, 224).

Haastatteluja litteroidessani huomasin useimpien haastateltujen käyttävän savotan miehistä edellä mainittua nimitystä savottalainen. Tätä perustelee myös se, että suurin osa haastatelluista työskenteli Pohjois-Karjalan alueella, jossa kyseinen nimitys oli jätkeä yleisempi vielä ennen toista maailmansotaa (Pöysä 1997, 114). Pohjois-Suomessa jätkistä puhutaan merkittävästi enemmän juuri pitkien välimatkojen ja työmiesten liikkuvuuden takia. Alkujaanhan jätkä kuvasi juuri muualta tullutta työntekijää ja reissumiestä, vaikka sitä on käytetty eräänlaisena yleisnimityksenä koko Suomessa (Pöysä 1997, 62). Monet haastatellut puhuvat savottalaisista ikään kuin omana ryhmänään, johon he eivät esimerkiksi nuoren iän tai ylemmän, arvostetun aseman vuoksi kokeneet itsensä kuuluvan. Sen vuoksi koenkin aiheelliseksi käyttää tutkielmassani samaa nimitystä savottalainen, tarkoittaen sillä yleisesti metsätyömiesten ryhmää.

3.1 Metsätyöyhteisön hierarkia

Miehisen metsäalan ammattihierarkia on rakennettu koulutuksella ja se on tavallisesti jaettu karkeasti kolmeen portaaseen, ”jätkiin, pomoihin ja herroihiin”, kuten Sakari Pälvi kuvasi 1920-luvulla (Paaskoski 2008, 116). Näin syntyi metsänhoitajien, piirityönjohtajien ja esimiesten eli ”herrojen” luokka, metsäalan keskiluokka johon kuuluivat metsänvartijat, -teknikot ja insinöörit, sekä alin porras eli ”jätkien” ja metsätyömiesten luokka (Paaskoski 2008, 116, 117). Koulutukseen ja työtehtävään perustuvaa hierarkiaa ilmenettiin käskyvaltasuhteen ja palkkakysymysten lisäksi varaamalla tietyt työtehtävät tietyn koulutuksen saaneille henkilöille, organisaation sisäisin arvoasteikoin sekä puhuttelutavoilla (teitittely ja sinuttelu), mutta pyrkimyksenä ovat olleet keskinäinen kunnioitus ja lämpimät välit yhteisillä työmailla. Varsinkin 1900-luvun loppua lähestyessä työmailla tehtiin tavallisesti sinunkaupat. (Paaskoski 2008, 119–120).

Vastaavanlaista, joskaan ei aivan yhtä sotilaallista arvojärjestystä noudattivat Helli Murasen mukaan metsäkämppien emännät. Kokemuksen ja koulutuksen kautta nuorella työllä oli mahdollisuus edetä urallaan pääkokiksi. Siinä missä miehet rakensivat keskinäistä hierarkiaa kouluttautumalla, kämppäemännän arvoa nosti pitkä käytännön

kokemus. Nuoret kokkikoulukkaat, Murasen sanoin ”pikkukokit”, olivat pääkokin alaisuudessa ja opissa. Pikkukokin tai apupojan emäntä sai avukseen, jos metsäkämpällä asui yli 25 miestä (Helli Murasen haastattelu vuodelta 2011, jatkossa HM2011). Metsähallitus järjesti jo emännän töitä tehneille myös lisäkoulutusta ammattiin, ja tämä nosti emännän arvoa työpaikalla: etenkin metsäkämppien naiset arvostivat emäntää, joka oli ”kurssit käynyt” (HM2011). Merkilläpantavaa Murasen haastattelussa oli se, että sukupuoleen katsomatta työntekijän hierarkkinen status ja arvostus yhteisön keskuudessa kasvoivat ikääntymisen myötä, vaikka tämä ei olisikaan ollut korkeasti koulutettu. Lapsilta tai huomattavan nuorilta työntekijöiltä puolestaan ei ihmeitä odotettu, ja vahingot ja virheet saivat aikaan lähinnä hyvän tahtoista naureskelua (HM2011).

Savottalaisten joukossa työskenteli myös esimerkiksi valtaryhmästä poikkeavia, perinteisiä sukupuolirooleja ja sovinnaisuuden rajoja kyseenalaistavia naisia, jotka saattoivat joko käyttäytyä ryhmälleen poikkeavalla tavalla (tavallista ronskimmat tai avoimen seksuaalisesti käyttäytyneet kämppäemännät) tai työskennellä maskuliiniseksi miellettyssä savottatyössä (naismetsänhoitajat ja muut naispuoliset metsätyöntekijät). (Juutilainen 1988, 64; Paaskoski 2008, 174). Näiden ryhmien asema metsätyöyhteisössä oli näkymätön tai häilyvä, eikä heitä kenties osattu sijoittaa perinteisiin kategorioihin. Usein metsässä työskennelleet naiset ovat tehneet töitä omilla palstoillaan, joko yksin tai muiden naisten kanssa: siten heidät suljettiin paitsi miesten fyysiseltä alueelta, myös miehisestä ammattikulttuurista (HM2011, Paaskoski 2008, 175). Poikkeavasti käyttäytyneet miehet puolestaan saivat usein humoristisen liikanimen ja savotalta toiseen kulkeutunutta mainetta. Tällaisia kuuluisuuksia olivat esimerkiksi Nätti-Jussi, Emäntä-Lehtinen ja Kehnompi-Korhonen (Laaksonen 1981, 96, 99). Siinä missä mies oli legenda-ainesta, nainen saattoi saada kummajaisen maineen. Metsätyömaan fyysinen tila suosi tässä suhteessa miestä. Savottayhteisössä näyttäytyi naisten, lasten ja vanhusten lisäksi myös muita marginaaliryhmiä, kuten esimerkiksi kulkumiehiä, rikollisia, kauppiaita, korttipelureita ja prostituoituja (esim. Pöysä 1997, 146, 175, 178). Omassa tutkielmassani pysyttäydyn kuitenkin työyhteisön sisäisten suhteiden tarkastelussa.

3.2 Sukupuoliroolit ja työ

Talonpoikaisen yhtenäiskulttuurin aikana monet metsät kuuluivat kiinteästi maataloihin, joiden omistusoikeus puolestaan siirtyi tavallisesti perheen isältä vanhimmalle tai nuorimmalle pojalle (Ripatti 1998, 27). Jo tämä ohjasi miehiä metsään, ja naisten harteille jäivät tavallisesti pientilan kotityöt (Ranta 2012, 13, 15). Agraarikulttuurissa työt ovat tavallisesti jakautuneet ”miesten” ja ”naisten” töihin: miesten ja naisten arvostus yhteisön silmissä on riippunut paljolti taidoista ja kyvyistä oman sukupuolensa ominaisissa työtehtävissä. Myös lasten kohdalla keskeiseksi tavoitteeksi on asetettu kehittyminen ”kovaksi työihmiseksi”. (Löfström 1999, 160) Fyysisenä tilana ammatinharjoittaja-palkkatyöntekijä-miehen työpaikka oli kodin ulkopuolella, vaimokotiäiti-naisen taas kodin sisällä: paikat olivat selvästi erillään ja etäällä toisistaan (Löfström 1999, 173–179). Vielä sotavuosina, huolimatta naisten pakosta tarttua kaikkiin kotirintaman miehisiin töihin, nainen nähtiin ennen kaikkea äitinä (Satka 1994, 83–84).

Arkikeskustelussa mieheys ja naiseus on mielletty sisällöltään itsestään selviksi: mies ja nainen ovat perusoletuksena tietynlaisia ja erotettavia olentoja. Sukupuolistereotyytiat ovat osaltaan edesauttaneet uskomusta, jonka mukaan miehet ja naiset soveltuvat vain oman sukupuolensa kannalta oikeisiin ammatteihin (Kauppinen-Toropainen 1987, 255). Mieheys ja naiseus ovat kulttuurisesti, sosiaalisesti ja sisällöllisesti muotoutuvia kategorioita, ja symbolisesti erittäin tärkeä mieheyden ja naiseuden (tai niiden puuttumisen) esittämisen alue on ollut työ. Agraarikulttuurissa miehen ja naisen välillä on vallinnut myös äänetön valtasuhde, jossa miestä on pidetty usein arvokkaampana. (Löfström 1999, 10–12, Anttonen, Henrikson & Nätkin 1994, 18).

Teollisen ajan mielikuva työtä tekevistä ruumiista on kovin maskuliininen, työn kovettama ja lihaksikas (Julkunen 2003, 41). Naisen ruumis on usein kooltaan pienempi ja voimiltaan heikompi kuin miehen. Tämän vuoksi työkyky on agraarikulttuurissa jaettu maskuliiniseen ja feminiiniseen esimerkiksi erotteluilla raskas/kevyt, vahva/heikko, voimaa vaativa/näppäryyttä vaativa. Naiset ovat kuitenkin tehneet raskasta fyysistä työtä ja toisinaan miehetkin kevyempää työtä riippumatta tästä jyrkästä jaottelusta, vaikka ”väärän” sukupuoliruumiin on ajateltu rikkovan symbolista järjestystä. Naisen ruumiin on katsottu kulttuurisesti soveltuvan etenkin hoivatyöhön, eli työhön, joka on hyvin ruumiinläheistä ja sisältää esimerkiksi intiimeistä ruumiintoiminnoista huolehtimista. (Julkunen 2003, 41, 46). Kaija Heikkinen toteaa

sukupuolten välillä vallinneen vielä sotavuosina perinteisen siteen, jonka mukaan ”naiset tekivät ja huolsivat – miehet söivät ja olivat huollettavina (ja taistelivat)” (Heikkinen 2012, 121). Sukupuoliruumis on siten ollut työelämässä identiteetin ja pätevyyden merkki, jota naisellisella tai miehisellä työpukeutumisella on joko vahvistettu tai toisaalta pyritty piilottamaan (Julkunen 2003, 46).

Toisinaan miehetkin ovat tehneet naisellisiksi miellettyjä töitä. Heitä työskenteli sota-aikana rintamalla muonituksessa, samoin kuin metsäsavotoilla ja uitossa ruokahuollon järjestäjinä ennen emäntien palkkaamista kämpille. Miesten työskentelylle keittiössä on kuitenkin naureskeltu, ja mies siivoamassa on ollut monen naisen mielestä huvittava ja outo näky. (Heikkinen 2012, 126). Vastaavasti naisen työskentely miehisellä työmaalla on herättänyt huomiota. Sukupuolten suhteiden kannalta katsottuna onkin huomattava, että miehen siirryttyä naisen töinä pidettyihin töihin (tai toisin päin) on tapahtunut sukupuolirajan ylitys. Sukupuolten väliset toiminta-alueet ovat siis olleet vielä viime vuosisadan puolessa välissä erittäin selvät: miesten työtä oli fyysinen raataminen (joskin ruokahuoltoon liittyvä metsästys oli hyväksyttävää), kun taas naiset hoitivat huomaamattoman hoiva- ja huoltotyön. (Heikkinen 2012, 122–126). Metsätyöyhteisö on sukupuolen kannalta kiinnostava tutkimuskohde, sillä vaikka työympäristössä pyrittiin pitämään yllä sukupuolten omia fyysisiä työtiloja, ne monessa tapauksessa myös ”leikkasivat” toisiaan, limittyivät lähes huomaamatta. Sen vuoksi kulttuuriset periaatteet ja metsätyöntekijöiden arjen omakohtaiset kokemukset eivät edes välttämättä kohtaa.

3.3 Ikä

Savotan työntekijäjoukon heterogeenisuutta tuottavat sukupuolen ja työaseman lisäksi erot ammattitaidossa, erilaiset lähtöalueet ja ikä (Pöysä 1997, 189). Metsätyöyhteisön ikärakenne on ollut laaja: metsätyömiehet asettuivat 15-65 –ikävuoden välimaastoon (Väänänen 1955, 24). ”Normaalit työmiehet”, aikuiset, itsenäiset, täysivaltaiset toimijat ovat luokka, josta ikääntyvät alkavat poiketa ja irtautua (Marin 2001, 45). Samoin työikäisten luokasta olivat irrallaan lapset, joten huomattavan nuoret ja iäkkäät on voitu nähdä eräänlaisena marginaaliryhmänä. Kronologinen ikäarviointi, luokittelu ja määrittely sen perusteella ovat olleet metsätyöyhteisössä tyypillistä: fyysinen ikä on nähty joko kyvykkyytenä ja kypsyyttenä tai toisaalta kyvyttömyytenä tehdä raskaita töitä. Paula Rantamaan mukaan tietyn kronologisen iän tai ikäkauden oletetaan

vastaavan tiettyä fyysisen ja psyykkisen kehityksen vaihetta. Tämän mallin perusteella tiedetään, mitkä kyvyt ja taidot mihinkin ikään kuuluvat. (Rantamaa 2001, 57).

Elämänvaihemallin mukaan ihmisen ikäkaudet on jaoteltu lapsuuden, nuoruuden, aikuisuuden ja vanhuuden ikäkausiin. Länsimaissa tämä jaottelu tuntuu itsestään selvältä. Sosiaalisten roolien kytkeä tiettyihin ikävuosiin luo eräänlaisen sosiaalisen aikataulun, jonka mukaisesti on astuttu tiettyihin rooleihin, luovuttu toisista, saavutettu haluttuja ominaisuuksia ja jälleen menetetty toisia. Kyseessä on siis sosiaalinen ikä. (Rantamaa 2001, 57, 59, 61) Metsätyöyhteisössä sosiaaliset odotukset ovat liittyneet tiettyyn kronologiseen ikään, mutta haastattelujen perusteella tässä on tapahtunut myös liukumia: huomattavan nuori savottalainen on voinut olla metsätyössä jo kokenut ja aikuisen miehen palkkaa saava siinä missä aikuinen työntekijä on saattanut tulla työmaalle aloittelevana savottalaisena. Sosiaalisen iän määrittämiseen metsätyössä kytkeytyy monia asioita. Esimerkiksi köyhyyden aiheuttama pakko tehdä metsätyötä, heikko ja yksipuolinen ravinto, raskas työ, puutteellinen hygienia ja olematon terveydenhuolto, ankarat luonnonolosuhteet ja onnettomuudet näkyvät haastateltujen iässä. Haastatteluja kuunnellessa työn raskaus ja mahdollinen terveyden menettäminen ovat tulkittavissa haastateltujen äänestä (usein olen virheellisesti tulkinut kertojan huomattavasti oikeaa ikäänsä vanhemmaksi esimerkiksi ”vanhan miehen äänen” perusteella: olosuhteet ovat usein vaikuttaneet eläkkeelle joutumiseen verrattaen nuorella iällä).

Lapsi on usein mielissään, jos hänet mielletään kronologista ikäänsä vanhemmaksi tai kypsemmäksi, ”ei-lapseksi” (Julkunen 2003, 25). Samoin ikääntyvä ilahtuu, jos häntä pidetään kronologista ikäänsä nuorempana, ”ei-vanhana”. Raija Julkunen toteaa teoksessaan *Kuusikymmentä ja työssä* (2003), ettei yli 60-vuotiaiden ketteryys, aistien tarkkuus ja työn nopeus enää vastaa kaksi- tai kolmikymmenvuotiaiden tasoa, ja työssä pysymistä ja siitä lähtemistä koskevat valinnat ovat työn kannattavuutta, taloudellisuutta ja omaa moraalialia koskevia kysymyksiä (Julkunen 2003, 19). Metsä- ja uittotyö ovat fyysisyytensä takia vaatineet jossain määrin kaikkia mainittuja ominaisuuksia: niitä ei vielä hyvin nuorella ollut, mutta toisaalta ei enää kovin vanhallaakaan. Julkunen toteaa, että jossain keskellä tätä elämäntähtä on ihanneikä, aikuisuus tai kypsyyt, johon lapsen kasvu tähtää ja josta vanhetessa täytyy luopua. Aikuisilla savottalaisilla on katsottu olevan tarvittavat kyvyt, taidot ja velvollisuudet työnsä suhteen: tutkielmassani pyrin selvittämään, milloin kontrollin ja suojelun alainen lapsi katsottiin tarpeeksi kyvykkääksi siirtymään aikuisten työmiesten kentälle, ja ikääntyvä luopumaan

raskaimmista töistä. Näen savottalaisten keskinäisen ikään ja sukupuoleen perustuvan hierarkian rakentuvan ennen kaikkea yhteisön sisäisten suhteiden, ja vasta toissijaisesti ulkopuolisen määrittelyn kautta.

4. TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tutkielmani taustalla ovat kysymykset iän ja sukupuolen aiheuttamasta toiseudesta metsätyömaalla. Tavoitteenani on kuvata lapsuudenaikaisia muistoja metsätyöstä, tuoda esiin naisen paikkaa 1900-luvun alkupuolen miehisessä savottaympäristössä ja esittää mainintoja metsätyömiehen uran loppuvaiheista. Millaista hierarkiaa ikä ja sukupuoli tuottivat metsätyöyhteisössä? Kuinka sukupuoliroolit näkyivät mainitsemieni ryhmien työnkuvassa? Miten toimenkuva muuttui työelämänkaaren aikana?

On tyypillistä, että metsätyömiehen- tai vastaavasti kämppäemännän ura alkoi jo lapsena: syynä tähän oli usein joko perheen toimeentulon epävarmuus tai joutuminen eroon lapsuudenkodista (Pöysä 1997, 180). Useassa tapauksessa lapsi perehtyi metsätyön maailmaan isänsä tai sukulaistensa opastamana, joskus työhön oli lähdeittävä, koska ei ollut muuta vaihtoehtoa. Metsäala tuli tutuksi alalla työskennelleiden vanhempien ohella myös lapsuuden kasvuympäristön, maaseudun, maatilan tai metsäteollisuuspaikkakunnan kautta. Leena Paaskosken mukaan Pierre Bourdieu viittaa tällaiseen ”itseksensä omaksuttuun” taitoon käsitteellä *symbolinen pääoma*, joka merkitsee tietoa, taitoa, kokemusta ja muuta ei-rahallista pääomaa, jota yksilö käyttää menestyäkseen yhteiskunnassa (Bourdieu 1985; Paaskoski 2008, 57). Juuri se oli monen aloittelevan metsä- ja uittotyöläisen työnhaun valtti. Koulun jääminen kesken oli heikon taloudellisen tilanteen vuoksi metsätyöläislapsilla tavallista, ja kouluttautumisen korvasi niin sanottu elämäkoulu (Pöysä 1997, 181). Lapsia saatettiin käyttää metsätyövoimana myös kasvatuksellisessa mielessä: vaikka varakkaampien tilallisten poikien ei olisi välttämättä tarvinnut lähteä metsätöihin, saatettiin pois jäämistä pitää osoituksena ylpeydestä ja hemmottelusta (Juutilainen 1988, 28). Näitä lapsuudenaikaisia kokemuksia metsätyöstä pyrin nyt tuomaan tutkimuksen piiriin. Millaisina lapsuuden ensimmäiset metsätyökokemukset muistetaan, ja mitä työtehtäviä lapsille annettiin? Missä kulki lapsuuden ja aikuisuuden välinen raja?

Metsäala on ollut lähes tähän päivään asti hyvin miesvaltainen ala sukupuolittuneine ammattinimikkeineen, eikä sen ole fyysisyytensä takia katsottu sopivan naisille.

Tavallisesti työmailla on ollut voimassa perinteinen, sukupuolen mukainen työnjako ”miesten ja naisten töihin”, sillä metsätyömaiden ruokahuolto siirtyi 1930-luvulta lähtien palkattujen emäntien vastuulle miesten hoitaessa varsinaisen metsätyön (Leminen 1998, 219; Peltola 2009, 5; Snellman 1996, 170–172). Vaikka Terhi Reiterä toteaa kämppäemäntien olleen miesvaltaisen työyhteisön ainoita naisjäseniä, tuhansia naisia työskenteli myös metsäjalostusteollisuuden puolella, naismetsänhoitajina, -metsureina tai muuten vain apuna esimerkiksi kuorimistöissä (Reiterä 2010, 6; Paaskoski 2008, 170–193; Leminen 1998, 214). Huolimatta naisten työkentän laajuudesta ja merkittävästä työpanoksesta naisia ei ole haluttu tai osattu nähdä alan ammattilaisina tai tutkimuksen kannalta tärkeänä ryhmänä (Leminen 1998, 219). Naiset ovatkin usein muodostaneet oman työryhmänsä ja sen sisällä oman hierarkiansa, kuten edellä totesin. Millaista siis oli naisen työ metsätyöyhteisössä, ja millaisena kämpän miehet muistetaan naisen näkökulmasta? Muistelevatko aineistoni metsätyömiehet savotan naisia?

Työyhteisössään ”toisen” asemaan jäivät usein myös vanhemmat savottamiehet, jotka jakautuvat yleensä kahteen ryhmään; niihin, jotka jäivät auttamaan kevyemmissä töissä osallistumatta enää raskaisiin fyysisiin töihin, ja niihin, jotka kokemuksensa myötä ylenivät ukkoherroiksi, kassanhoitajiksi tai muihin arvostettuihin tehtäviin (Pöysä 1997, 183–184). Vanheneva työmies saattoi voimiensa vähetessä lämmittää metsäkämppää, tehdä halkoja tai vaikkapa laittaa ruokaa muille työmiehille: toimenkuva läheni siis kämppäemäntien työtä (Pöysä 1997, 183). Monessa tapauksessa raskaan työn ja yksipuolisen ruokavalion edesauttama sairastuminen pakotti metsätyömiehen eläkkeelle. Haluaisinkin selvittää, millaisena ikääntyminen ja työnteko savotan miehille näyttäytyivät.

4.1 Tutkimusaineisto

Aineistonani käytän ensisijaisesti suullista muistitietoaineistoa, jota täydentääkseni tarkastelen luvussa 1.1 mainitsemiani Terhi Reiterän ja Tuula Peltolan pro gradu -tutkielmia. Otan tutkielmani tausta-aineistoksi myös kaksi metsähistoriaa käsittelevää etnografista kaunokirjaa, Veikko Huovisen toimittaman teoksen *Suomen saloilla. Kertomuksia ja perimätietoa savotoilta ja uittopurojen varsilta* (1981) ja Saimi Inkeri Korhosen *Metsäkämpän emännän* (2002). Sekä Helli Murasen haastattelussa, *Metsäkämpän emännässä* että Reiterän ja Peltolan tutkimuksissa pääosassa ovat

savottayhteisön naisten näkökulmat, jonka vuoksi ne tuovat hyvän lisän omaan, muuten melko miesvaltaiseen haastatteluaineistooni. Huovisen toimittama, eri kertojilta koottu savotoiden kansanperinteestä kertova teos puolestaan on hyvä lisä Joensuun Perinnearkiston miestenpuolisten haastateltujen muistelukerrontaa täydentämään.

Tutkielmani tärkein aineisto on siis suullinen muistitietoaineisto, josta yhden haastattelun olen nauhoittanut itse, ja 23 kuunnellut ja litteroinut Joensuun Perinnearkistolla. Itse tekemäni haastattelu tehtiin 21.11.2011 Helli Murasen kotona Ranualla hänen ollessaan 90-vuotias. Tutkielmaa varten käytössäni ovat haastattelun kirjalliset litteraatiot. Murasen haastattelua varten käytin haastattelurunkoa, jota varten valmistelin kysymyksiä liittyen kämppäemännän työstä ja arjesta. Kysymyslistaa käytin lopulta varsin vähän, sillä Muranen itse otti kaipaamani aiheet esille. Muranen myös kirjoitti minulle kahden liuskan mittaisen kirjeen, jossa kertoi savotta-ajoistaan. Viittaan Murasen haastatteluun kirjaimilla HM2011 (Helli Murasen haastattelu, 2011), ja kirjeeseen lyhenteellä Kirje2011.

Perinnearkiston 23 haastattelusta 17 on miesten kertomia ja 6 naisten, jonka vuoksi on perusteltua tarkastella myös muuta aineistoa paremman kokonaiskuvan löytämiseksi. Luvussa 1.1 mainitsemaani jätkäperinneaineistoa en valinnut tarkasteltavakseni, sillä haluan tutkia suullista muistelukerrontaa. Perinnearkiston haastattelut on toteutettu pääasiassa useamman eri haastattelijan nauhoittamana Iiomantsin Nehvossa ja Hattuvaarassa sekä Valtimon Sivakan kylässä vuosina 1971–1973, kaksi haastattelua vuosina 1989 ja 2014. Haastateltavat ovat pääosin sota-aikana Karjalasta Suomen puolelle siirtyneitä, haastatteluhetkellä noin 50–80 –vuotiaita pientilallisia tai metsätyöläisiä. Käytän siis vanhaa haastatteluaineistoa sitä uudesta näkökulmasta katsoen. Tällä on myös vaikutuksensa aineistoni koostumukseen, sillä haastatteluja ei ole alkujaan tehty kartoittamaan metsätyömuistoja.

Alun perin haastatteluaineistoni tarkoituksena on ollut kartoittaa Iiomantsin seudun murretta, ortodoksia tapoja, kansanperinnettä sekä Sivakan kylän elämää ja asukkaita¹. Haastatteluja kuunnellessani huomasin haastateltujen kuitenkin toistuvasti palaavan savottamuistoihinsa, vaikkei haastattelijat niistä kysyneitä. Katja Tervo kuvailee teoksessaan *Metsän hiljaiset* (2008) elämäkertahaastattelujen luonnetta, jossa kertoja

---

¹ Sivakan kylästä on tehty monia tutkimuksia ja tutkimusjulkaisuja, joihin osaa haastatteluaineistostani on alun perin käytetty. Esimerkkeinä Pertti Rannikon et al. *Yhteiskunta kylässä. Tutkimuksia Sivakasta ja Rasimäestä* (1984) ja Seppo Knuutilan et al. *Kylän paikka. Uusia tulkintoja Sivakasta ja Rasimäestä* (2008).

itse muokkaa kertomuksen sisällön ja juonen rakentumisen (Tervo 2008, 90–94). Käyttämässäni haastatteluissa vaikuttaa haastatteluhetkellä olleen samankaltainen, vapaamuotoinen tilanne, jossa valmiita teemoja on käytetty melko vähän, ja haastatellut kertovat elämästään ”vapaasta halustaan”. Yleensä metsätyömuistot nousivat esille jo haastattelujen alussa, kun haastattelija kysyi informanttien työurasta tai elämästä, ja palasia metsätyöuran varrelta sulautui muistelukerrontaan nauhoituksen edetessä. Siten haastatellut eivät ole tarkoituksellisesti kohdistaneet kerrontaansa metsätyöstä kiinnostuneelle, vaan kertoneet mieleenpainuvia tapahtumia ja omaa elämäänsä muovanneita käännteitä melko vapaassa haastattelutilanteessa ilman teemoiteltuja kysymyksiä. Tämän vuoksi tunsin metsätyön olleen muistelijoilta läheinen ja koko elämää muovannut tekijä, ja siksi tärkeä myös tutkimuskohteena.

Tarkkaa haastattelurunkoa Ilomantsin tai Sivakan haastatteluissa ei ole käytetty, vaan kysymykset polveilevat pitkälti haastateltujen omien kertomusten pohjalta. Haastattelut ovatkin tunnelmaltaan vapaampia, koska kysymykset eivät suoranaisesti ohjaile niitä: haastattelija saattaa esittää lisäkysymyksiä saadakseen joistakin aihepiireistä lisätietoa. Useimmiten haastattelutilanteissa on ollut läsnä vain haastattelija ja haastateltava, mutta joissakin nauhoitteissa kuullaan kahden tai useammankin henkilön kerrontaa samanaikaisesti. Tämän huomasin vaikuttaneen myös haastattelutilanteen luonteeseen: kun haastateltu oli yksin, oli kerronta ehkä intiimimpää, kun taas useamman henkilön läsnä ollessa metsätyömuistoista rakentui helposti humoristisia sankaritarinoita.

Koska lähestymistapani metsätyön kuvauksen tutkimiseen on moniaineistoinen, koen mielekkääksi tarkastella myös omaelämäkerrallista, etnografista kaunokirjallisuutta pienenä osana aineistoani, eikä vähiten sen vuoksi, että metsätyöaiheesta sitä on Suomessa kirjoitettu runsaasti. Valitsin mies- ja naisnäkökulmaa edustaviksi teoksiksi Veikko Huovisen teoksen *Suomen saloilla* ja Saimi Inkeri Korhosen *Metsäkämpän emännän*, koska molemmissa on huomattavasti yhtymäkohtia, ja jopa identtisiä elämänkulkuja verrattuna haastatteluissa esiteltyjen informanttien elämäntarinoihin. Etnografisen kaunokirjallisuuden lähdekritiikin kannalta fiktion tulee täyttää kaksi ehtoa ollakseen varmallalla pohjalla: kirjailijan kuvauksen on pohjaututtava hänen ensikulttuuriinsa (syntymä- ja lapsuusympäristöön), ja kirjailijan on oltava sitoutunut realistiseen esitystapaan, jossa käytetään historiallisesti mahdollisen todellisuuden malleja. Tällöin romaani, novelli tai näytelmä voi toimia etnografisena kenttänä ja kansanelämän kuvauksena. (Apo 2001, 18) Tässä tilanteessa sepitteellinenkin kertomus ei estä hahmottamasta kulttuurista ajattelutapaa.

Veikko Huovisen *Suomen saloilla* on kokoelma tunnettujen kertojien perimätietoa savotoilta ja uittopurojen varsilta. Teos sisältää monenlaisia tarinoita kämpppäelämästä, metsätyöstä, uitosta ja luonnon ja ihmisen yhteiselosta. Teoksen kertojat, kuten esimerkiksi Kalle Päätalo, ovat tunteneet savottaelämän omakohtaisesti, joten kertomusten kansanperinteellinen kuvaus ajasta ennen traktoreita ja metsäkoneita on merkittävä. Valikoin teoksesta omien tutkimuskysymyksieni kannalta kiinnostavimmat kertomukset. Saimi Inkeri Korhosen *Metsäkämpän emäntä* puolestaan on kuvaus Korhosen omasta työelämänkaaresta Ilomantsin kämppäemäntänä: hän kuvaa teoksessa uransa vaiheet aina työhön lähtemisestä kämpän arkeen, lopulta naimisiinmenoon ja työn lopettamiseen. Työelämänkaaren kuvauksena Saimi Inkeri Korhosen kertomus on hyvin samankaltainen kuin Helli Murasen kuvaus hänen omasta kämppäemännyydestään eteläisessä Lapissa.

4.2 Analyysitavat

Aineistoni tulkinnan apuvälineenä käytän muistitiedon tutkimisen lisäksi teemanalyysiä. Haastattelujen teemoittelu on vaikuttanut jo aineistoni valintaan, sillä niiden suuresta määrästä johtuen jouduin rajaamaan tutkimuskohteekseni ne, joiden sisällysluettelossa mainittiin käsiteltävän savottaa, kämpppäelämää tai lapsuutta metsätyömaalla. Tiedostankin, että osa aihetta sivuavista haastatteluista jää myös käyttämättä. Tutkimassani muistitietoaineistossa toistuvat teemat on helppo havaita, ja useassa tapauksessa muistelukerronta on eri muistelijoiden tuottamana varsin samanlaista.

Muistitietoaineistoni on sikäli haastava tutkittava, etten ole itse pystynyt vaikuttamaan lainkaan haastattelukysymyksiin tai –tilanteeseen, eikä minulla näin ollen ole ollut myöskään haastattelutilanteessa syntyvää vuorovaikutussuhdetta kyseisiin haastateltuihin. Ongelmallista on myös se, ettei minulla ehkä ole riittävästi taustatietoa haastatelluista ihmisistä: joudun olemaan täysin silloisen haastattelijan (joskus puutteellisten) muistiinpanojen varassa. Haastateltujen tausta on muistelun tutkimisen kannalta tärkeää tuntea, sillä heidän menneisyytensä vaikuttaa suuresti muistelukerronnan rakentumiseen ja menneiden tapahtumien näyttäytymiseen nykyvalossa. Mikäli taustatiedot ovat kovin puutteelliset, tekee se myös haastattelujen tulkinnasta vaikeaa.

Olen kuunnellut ja lukenut aineistooni kuuluvat haastattelut useaan kertaan kokonaisuudessaan, jotta asiayhteys on pysynyt mielessäni. Tutkimuskysymyksiäni ohjaavat analyysiäni, joten poimin haastatteluista juuri ne kohdat, jotka ovat tutkielmani kannalta kiinnostavia. Lukutapani teema-analyysi näkyikin tavassani jäsentää ja tulkita muistelukerronnasta nousevia aiheita ja avainkohtia: pyrkimyksenäni on liittää niitä laajempaan metsätyön kontekstiin. Samat toistuvat merkitysrakenteet pyrin huomioimaan myös kaunokirjallisesta aineistostani, verraten niitä muistelukerronnan sisältämään tietoon. Haastatteluja tulkitessa on huomattava, että kerronta on heidän puhettaan, muisteluaan ja näkökulmaansa, eikä se välttämättä kulje rinnakkain yleisen metsähistorian tai edes toisten haastateltujen muistelun kanssa.

Koska tutkielmani kohderyhmä on laaja, päätin jakaa tutkielmassani heidät kahteen ryhmään. Ikäsidonnaista toiseutta ja työnkuvan muutosta edustavaan joukkoon kuuluvat lapset ja vanhukset, kun taas muiden joukkoon kuuluvat naiset (naisten status pysyy metsätyömaan arjen käytännöissä verraten samankaltaisena iästä riippumatta). Tavoitteenani on tulkita näiden ryhmien muistelusta, miten metsätyökulttuurin toiseus syntyy kertomalla. Näiden ryhmien muistelun tulkinta muodostaneekin tutkielmani kaksi analyysilukua.

Pääosa tutkielmani aineistosta koskee alueellisesti Pohjois- ja Ylä-Karjalan tai Venäjän puolelle jääneen Karjalan metsätyömaita, vain pieni osa Lappia. Koen kuitenkin, ettei alueella ole tutkimuskysymyksiäni kannalta niin suurta merkitystä, vaan monitahoinen aineisto voi tuoda niihin uutta näkökulmaa. Tavoitteenani ei ole vertailla alueellisia eroja, vaan tarkastella toiseutta ilmentävien ja sellaisiksi tulkittavien kokemusten muistelua. En mainitse tutkielmassani haastateltujen nimiä, vaikka haastatteluista onkin kulunut jo noin 40 vuotta: osassa haastattelujen sisällysluetteloita esitettiin pyyntö henkilön nimen piilottamisesta julkaisua ajatellen. Jatkan siis samaa käytäntöä läpi tutkielmani. Sen sijaan mainitsen haastateltavan sukupuolen ja syntymävuoden (m=mies, n=nainen), sillä on olennaista tietää, minkä sukupolven metsätyöläinen on kulloinkin kyseessä. Haastattelijan kysymyksiä tai kommentteja merkitsen kirjaimella H. Mikäli olen poistanut lainauksen keskeltä toistoa tai aiheeseen liittymättömiä kohtia, merkitsen sen katkoviivalla (---). Lainatessani lähdekirjallisuuden tekstiä käytän lainausmerkkejä, mutta haastatteluista poimittuja lyhyempiä lainauksia tekstin sisällä merkitsen kursivoimalla. Litteraatiot olen pyrkinyt kirjoittamaan mahdollisimman alkuperäisessä, murteellisessa asussaan, sillä koen sen päästävän kertojan äänen ja muistelun kuuluville paremmin kuin kirjakielisen ulkoasun.

5. JÄTKIEN YDINRYHMÄN ULKOPUOLELLA

Tässä luvussa tuon esiin, millaisena miespuoliset haastatellut kuvaavat metsätyöhön lähtöä ja savottalaiseksi kasvua, lapsuuden ja mieheyden välistä rajaa sekä vähittäistä metsätyöstä luopumista. Luvun tärkeimpänä lähteenä käytän jo mainittuja metsätyömiesten haastatteluita. Erityisesti kiinnitän haastateltujen muistelussa huomiota siihen, mistä syistä ja millaisista olosuhteista metsätyöhön lähdettiin, millaisena metsätyö koettiin ja miksi työ metsätyömaalla lopetettiin. Haastatellut muistelevat omaaloitteisesti, millä tavoin iän ja kokemuksen koettiin vaikuttavan savottalaisen asemaan.

Jyrki Pöysä jakaa väitöskirjassaan metsätöiden työvoiman kulkemisen perusteella kolmeen ryhmään: savotoiden lähiasukkaisiin, etäämpää tuleviin kausimuuttajiin ja pysyvää kulkijanelämää viettäviin (Pöysä 1997, 62). Samaan tapaan työvoiman voisi jakaa ikäryhmiin. Haastatteluaineistoni perusteella jako voisi kuulua ”jätjän alut”, ”varsinaiset savottalaiset” ja ”ikäjätkä”, sillä jaottelu iän perusteella kolmeen portaaseen vaikuttaa erittäin selvältä. Metsätyöläisen ikää ja työkokemuksen pituutta (tai sen puutetta) on savottamaailmassa ilmaistu yllämainituilla nimityksillä, joskin nämä nimitykset ovat ilmeisesti koskeneet varsinaista työntekijäkuntaa, eivät niinkään johtoporrasta kuten ukkoherroja ja työnjohtajia (Pöysä 1997, 129).

5.1 Pentujätkäksi

Aloittelevaa savottalaista on työmaalla kutsuttu esimerkiksi ”pentujätkäksi”, ”jätjän aluksi”, ”alokassavottalaiseksi” ja ”persesilmättömäksi”. Isän tai sukulaisen mukana metsätyöhön kulkeutuneesta savottalaisen jälkeläisestä käytettiin nimityksiä ”jätjän pentu”, ”jätjän taimi” tai ”jätjän basilli”. (Pöysä 1997, 129) Nimitykset puhuvat puolestaan: nuori ikä ja kokemuksen puute ovat olleet omiaan tarjoamaan lähtökohdan vähättelylle ja kategorisoinnille. Haastatteluaineistoni miehet ovat lähteneet metsätyömaille vaihtelevasti n. 9-15 –vuotiaina, eikä savottaan lähtöä suinkaan ole koettu helpoksi. Muistelussa korostuvat kotipaikan köyhyys, huomattavan nuori ikä, yksinäisyyden kokemukset metsässä ja ankarat luonnonolot.

Huonossa jamassa siihen aikaan elettiin, minäkin olin isän kuollessa... kolmastoista vuosi oli, nii silloin jouvuin lähtemään tuota kesällä sitten – Paasivaaraan töihin. Minä sitte mänin, ni juotu mieleen siellä männessä ku siellä oli salolla nämä paikat ihan vallan tuota ni... itku yritti päästä ku yksin jouvuin tuolta salon halki menemään, pikkunen poika. (M1907).

Köyhistä kotioiloista kertoo lähes jokainen haastateltu, eikä metsätyötä mainittu houkuttavana mahdollisuutena, vaan paremminkin *pakkona* ja työhön *joutumisena* kuten myös yllä olevassa lainauksessa. Varhaisemman sukupolven kertomana metsä saa harvoin muun kuin työpaikan merkityksen. (Tervo 2008, 198). Metsätyö tarjosi kuitenkin vaihtoehdon esimerkiksi huutolaisen elämälle ja kerjäämiselle, jota muuan haastatelluista joutui 8-vuotiaana harjoittamaan köyhien kotioilojen vuoksi (Pöysä 1997, 180; M1910). Varusteiden puutteellisuutta hän kuvaa haastattelussaan seuraavasti:

Ensimmäisenä kuura-aamuna ei ollu jalkinetta minkäänlaista, eiku aatamin antamalla vain. Sitä aina piti sitä kuurakenttää helistää niin kauan ku kärsi ja sitte ison kiven päälle puristelemaan niitä varpaita vain. (M1910).

Vastaavat muistot metsätyön aloittamisesta ovat hyvin yhteneviä lähes kaikkien haastattelujen kesken. Köyhyiden vuoksi tarpeellisia työkaluja tai vaatteita ei välttämättä ollut, ja varattomuus kotioiloissa pakotti tienaamaan. Eräs vastaaja kertoo savotoinnin aloittamisen syyksi sen, että hänen isänsä ja setänsä olivat veloissa ja lopulta velat kaatuivat lasten maksettaviksi. Haastateltu lähti savottaan veljiensä kanssa, vaikka aloittaessaan heistä jokaisella oli ikää alle 12 vuotta. Huokaisu *sieltä asti piti leipä vaan sieltä saada* osoittaa, että veljessarja teki minkä täytyi, koska vaihtoehtoakaan ei ollut (M1912).

Tyypillisesti haastatellun perhe oli suuri ja lapset saivat isän apuna työskennellessään metsätyöstä pientä tienestiä, joten poikalapset lähtivät savottaan heti kyetessään:

Vajaata kymmenen vuotta olin ku savottaan lähettiin. Siitä lähtien sitä on kävelty vähän! --- Minä jouvuin lähtee, kouluthan ne kesken jäi ja siitä piti lähtee tukin tekoon. Ol niin pakkasetkin... eikä ollut näitä jalkineita eikä päälle panemisii ku ol nii huono joukko meillä, kymmenhenkinen perhe ollut meitä penskoja. Niin oltiin vielä huonoissa kengissä että kylymi jalakoja. Se kylymi! Siinä piti vaan käyvä se koko kevättalavi siinä savotassa ja siitä asti sitä on savottoo tehty (koko veljessarja). (M1898)

Usealle informantille mieleen ovat jääneet juuri kylmät pakkassäät ja erityiset luonnonolot. Muistelukerronta on hyvin tunteikasta, ja siinä korostuu selviytyminen ja työhön oppiminen: savottaa on tehty lapsesta asti ja huonoista oloista huolimatta. Myös valinta koulunkäynnin ja savotan välillä on merkittävä osa haastateltujen elämänhistoriaa. Työelämästä puhutaankin ”jätäkän kouluna”, sillä tyypillistä on ollut kansakoulun keskeytyminen metsäsavottaan lähdön takia tai savotoinnin aloittaminen heti koulun päätyttyä (Pöysä 1997, 180). Aikanaan savotoinnin valitseminen on ollut itsestään selvää, sillä usein työläisperheet asuivat etäällä kouluista, eikä taloudellinen tilanne ollut kehuttava: kuten eräs haastatelluista toteaa, *sinne täytyi mennä, mistä löytyi*

niitä markkoja (M1895). Toisen vastaajan mukaan 1920-luvulla arvostettiin enemmän käytännön taitoja:

Kolmellatoista olin, sen verran joulukuusta kesäkuuhun olin kolmellatoista kun kansakoulun päätin toukokuun 20. ---. Minä silloin, -23 oli vuosiluku kun kansakoulusta pääsin, ja sitte jo seuraavalla viikolla pöllimehtään. Ihan heti. Sitä ei paljo koulunkäyntiä tarvittu sitte, kirjatietoo! (nauraa) Siihenhän sitä ei tarvittu pöllintekoon kyllä. (M1910)

Kuvaava on myös seuraava vastaus haastatellun isän asenteesta koulunkäyntiä kohtaan: *sillon ku alko töihin kyetä ni ei joutana enää missään käymään. Eihän sitä joutana siihen aikaan koulunkäyntiin. Kaks tuntii oli se kotona kiertävä viikkokoulu, ni isä sano ettei jouva käymään, on hevoset mitä juoksuttoo. Siihen se loppu sitte se koulunkäynti* (M1906). Vaikka kiertokoulu ei ajallisesti vienyt suurta osaa päivästä, näki kertojan isä sen turhana arkiaskareiden rinnalla, vaikka poikaa ehkä olisi koulu kiinnostanutkin. Metsätyömailla koulutuksen puutetta ei vielä 1900-luvun alkupuolella nähty huonona asiana, päinvastoin: elämäkoulu takasi työn ja aidon sivistyksen (Pöysä 1997, 183). Toisaalta haastatteluhetkellä useampikin vastaaja puhuu koulunkäynnin loppumisesta tai koulutuksen puutteesta harmillisena asiana, mihin lienee syynä työntekoa arvostavan yhteiskunnan väistyminen koulutusta painottavan tieltä (Pöysä 1997, 181). Tämä tarkoitti siis metsätyömaailmassa sitä, että moni koulutettu mies syrjäytti kouluttamattoman, tai paremminkin elämäkoulussa itseoppineen miehen savotoiden arvojärjestyksessä. Kuitenkin vielä haastatteluhetkellä muuan itseoppinut metsätyöläinen toteaa, että

kouluja jos enempi käy ku tavallisesti ni saa tuhoa aikaan. Eihän sitä millonkaan metistä otettu ku nuo vikanaiset puut ni se kasvo hyvin. No nythän lähtee nämä kaikki jotta on kaikki aukeeta! Että kyllä se kuka on senki keksiny ni voipi sannoo että tyhjään on senkin koulunkäynti mennyt. (M1914).

Informantti pitää kouluttautumista syynä liikaan tehokkuusajatteluun ja sitä kautta avohakkuisiin, mikä ei vastaa hänen omaa käsitystään hyvästä metsänhoidosta. Hän pitää korkeasti koulutettuja turhan kirjaviisaina käytännön työtä tekemään: lainaus viittaa ajatukseen siitä, että itseoppineet metsätyöläiset ajattelevat enemmän myös luonnon uusiutumista ja etua.

5.1.1 Aloittelevan savottalaisen tehtävät

Loppu palsta, katkes kirvesvarsi, tuli paha mieli. Pois tästä savotasta haluttais lähteä (Vuontisjärvi 2006, 67). Näin synkästi kirjoittaa muuan 14-vuotias aloitteleva poika päätyi päiväkirjassaan työuransa alkuvaiheista. Tavallisimmin uraansa aloitteleva poika päätyi isänsä tai perehdyttäjänsä mukana metsäpalstalle tekemään kevyempiä puutöitä eli ”miesten töihin”, mutta poikkeuksena tästä ovat ne, jotka työskentelivät sukupuolten työkenttien välimaastossa tehden ”emännän työtä” eli valmistaen ruokaa tai keittäen kahvia muille savottalaisille. Tässä kappaleessa käsittelen tapauksia molemmista ryhmistä.

Metsätyön ollessa fyysisesti raskasta ja työvälineiden suuria ja painavia (esimerkiksi kahden miehen käytettävä justeerisaha) on ymmärrettävää, etteivät lapset olleet työmaalla täysin kykeneviä samoihin töihin kuin aikuiset savottalaiset (Pöysä 1997, 58). Työsuojelusäädösten kiertämiseksi savotoilla työskennelleille pienille pojille ilmoitettiin kirjanpitoon täysi-ikäisen miehen ikä (Pöysä 1997, 60). Pojat siis kuuluivat kuvaannollisesti savottalaisiin, mutta käytännössä heidän työnsä ei vielä vaatinut teknistä taitoa tai suurempaa lihasvoimaa.

Savottauran alkuvaiheista monilla haastatelluilla on lähes humoristisia muistoja, sillä työssä vaadittavasta kokemuksesta ei ollut vielä tietoakaan:

No sitäähä alotettiin jo yheksänvuotisena, tukkimetässä olo. Sedän kanssa oltiin. --- Mänttiin salolle ja setä sano että nyt pittää kuorii. Se käski semmosen kuivahtaneen näreen tyveen ja sano että tuo se on paras kuorii. Että ensimmäisenäpä pantiin pahimpaan puuhun kuorimaan! Ja minä sen iltapäivän hakkasin sitä ja ku en saanu siitä ku metrin verran tyvee... ja lähettiin ja minä arvelin itekseni että no minkähänlaista ne on nuo pahat puut kuorii jos se paras puu näin hidasta. Tuntu että ei se voi leipä sillä työllä lähtee!

Sitte aamusella taas mänttiin ja minähän menin siihen samaan paikkaan ja setä sano niinikään että ”koittelepas noita latvatukkia”, että se on lämmin ilma ja ne on sulana. Ni sehän läks aika mukavasti sitten jo. Siitä on viiättäkymmentä vuotta aikaa jo loppupuoleen. (M1914).

Lainauksesta ei käy ilmi, oliko sedän kepponen jonkinlainen initiaatoriitti; on hyvin mahdollista, että aloittelijalta otettiin huumorin keinoin ”luulot pois” jo ensimmäisenä savottapäivänä. Kertoja osoittaa, etteivät pienen pojan kyvyt ja kokemus vielä vastanneet kokeneen metsätyöläisen taitoja, sillä viisikymmentä vuotta tapahtuman jälkeen hän kyllä ymmärtää kuivan näreen olleen vaikeinta mahdollista kuorittavaa.

Kyseinen haastateltu kuitenkin teki metsäsavotoilla elämäntyönsä, sillä ura metsätöissä kehittyi kokemuksen kautta ja työnantajan järjestämiä kursseja käymällä.

Nuorimmille savottalaisille annettiin kevyempiä töitä, kuten lumenraivausta, palstan nurkkapaalujen asettamista ja puiden kuorintaa (M1912). Eräs haastateltu kertoo, että savotoinnin alussa oli oltava isän mukana propsinajossa teitä raivaamassa ja pudottelemassa lumia taapeleiden päältä, *semmosta se ol alkuvaiheessa vielä* (M1919). Tyypillistä, kevyttä ja nopeaa työtä oli myös propsipinojen merkkkaus uittotyömaalla: pinot merkattiin leimaamalla päädyt puunrungon koon mukaan. Näitä merkkajia ei työmaalla ollut kovinkaan monta, joten työ annettiin mielellään vikkelille nuorille pojille. (M1931).

Lapsia ja koululaisia käytettiin apuna myös Metsähallituksen kylvö- ja istutustöissä, josta heille maksettiin palkkaa 20 penniä tunnilta (M1931). Kertojan mukaan aikuiset miehet kuokkivat maan eli tekivät työn raskaamman osuuden, ja lapset, yleensä pojat, kylvivät perästä. Kahdenkymmenen pennin tuntipalkka ei kertojan mukaan päätä huimannut, mutta sitä ei tarvinnut myöskään antaa vanhemmille, vaan rahan hankkija oli sille myös isäntä. Raha käytettiin kuitenkin johonkin hyödylliseen, eikä sitä heitetty hukkaan. Useassa tapauksessa lapsen saama pieni rahapalkka meni kuitenkin kodin yhteisiin menoihin. (M1931).

Kevyiden metsätöiden tarkoituksena oli tutustuttaa tuleva työmies savottaelämään. Haastattelijan kysymykseen *mitä sitä siinä iässä jakso tehdä* vastaus kuului *olla isän mukana* ja *siellä piti vaan kuleksia* (M1919, M1912). Mitä ilmeisimmin lapsilta ei urotekoja odotettu, vaan päätavoitteena oli johdatella lapsi ensimmäiseen palkkatyöhönsä kodin ulkopuolella (Pöysä 1997, 183). Useimmat miespuoliset haastatellut kertovat tehneensä kevyempiä, mutta kuitenkin miehisiä töitä alusta pitäen; naiselliseksi miellettyjä kokin apulaisen töitä kukaan ei varsinaisesti korostanut, ja maininnat näistä olivat huomattavasti vähäisempiä.

Oman värinsä haastateltujen muisteluun antaa sotavuodet 1939–1944, jotka jokainen haastatelluista oli jollain tavalla kokenut. Sotavuosina metsätöitä pyrittiin pitämään aktiivisesti käynnissä, sillä varsinkin polttopuuta, pilkettä sekä kivihiihtä kaivattiin rintamalla, autoliikenteessä ja asunnoissa suuria määriä. Polttopuusta muodostui Suomelle kohtalon kysymys, sillä ulkomaisen energian tuonti maahan katkesi sotatilan vuoksi miltei kokonaan. Sodalla oli myös vaikutuksensa metsätyömaiden miehitykseen, sillä työvoiman määrä metsissä kärsi miesten ollessa ”pitkässä savotassa” rintamalla.

Sen vuoksi järjestettiin koko kansan mottitalkoita, kunnes rintamatilanne rauhoittui asemasodaksi ja rintamalta voitiin irrottaa työvoimaksi vanhempiin ikäluokkiin kuuluvia ja tuotannon kannalta tärkeimpien ammattien taitajia. (Laine 1987, 727). Eräs haastateltu muistelee lasten yrittäneen sotavuosina tehdä koulusta päästyään metsätöitä keskenään, mutta *itku pääsi* työn raskauden takia eikä työstä tullut mitään. Vuonna 1943 oli suuria tukkisavotoita, mutta töihin oli saatavilla vain vanhoja miehiä, joita ei otettu rintamalle, sekä nuoria poikia, jotka eivät päässeet ikänsä puolesta armeijaan. (M1931). Siten työvoiman tarve ja saatavilla olleet työntekijät eivät kohdanneet. Aina metsätyömaille ei ollut saatavilla edes vankeja, joten naisten, lasten ja vanhusten oli astuttava miesten paikoille: Vilho Siivolan sanoin *miehet sothan, pikkupojat ja vanhat tukkimethään* (Vuontisjärvi 2006, 67).

5.1.2 Taidon puute

Useimmissa haastatteluissa korostuu isän merkitys metsäalalle lähtemisen syynä, sillä metsätyöhön lähtö oli maaseudulla usein lähes ainoa vaihtoehto maanviljelyksen ohella (Tervo 2008, 188). Isä tai sukulaismies on ollut se taho, joka on siirtänyt metsässä työskentelyn tietotaidon seuraavalle sukupolvelle. Siten metsätyön siirtyminen ammattina sukupolvelta toiselle näyttäytyy muistelussa luonnollisena ja mielekkäänä. Moni haastatteluaineistoni muisteli ja toteaa kuitenkin, että taitoa oli aloittelevalla metsätyöläisellä aivan liian vähän. Metsä tarjosi työtä, mutta kokemuksen mukanaan tuomaa tietotaitoa tai varsinaista koulutusta löytyi vain harvalta. Erot miesten ammattitaidossa olivatkin omiaan tuottamaan työntekijäjoukkoon heterogeenisuutta (Pöysä 1997, 189). Usein ammattitaito kehittyi työssä oppimalla ja esimerkiksi vanhemman, sukulaisen tai kokeneemman jätkän opastamana, mutta kokemattomuus metsätyössä saattoi aiheuttaa epätoivon tunteita tai jopa fyysisiä riskejä. Seuraavassa lainauksessa kertoja muistelee sekä itsensä että isänsä taitojen vähyyttä suhteessa kokeneempaan osapuoleen, ”ammattimieheen”, jonka apua ja taitoja kertoja arvostaa. Lainaan katkelman kokonaisuudessaan, sillä se on kiinnostava poikkeus konkari-isän ja apuna työskentelevän pojan asetelmaan.

Ja metsätyötaitoo ei ollu kanssa. --- Jostai kohti jos oisi saanunna sitä tekotaitoo! Minunki isä se oli ollu niissä taloissa renkinä (peltotöissä) ja hän ei osannu kunnostaa niitä työvälineitä. Ja se oli melkei avutonta sitte sillä kunnostamattomalla työkalulla tehä sitä raskasta työtä ku se ei oo helppoo. Niin sitte ku tuota.. me pojat alettiin siellä kaverina olla ni se ei

ollu yhtään viisaampi isä ku myö pojanrellukat sitä sahaa laittamassa, se oli ihan sama kuka meistä laitto. (nauraa)

Mutta sitte niitä ammattimiehiä oli jotka oli tuolla pohjosessa kiertänä ja paljo sitä metsätyötä tehny niin kerran sitte sattuu minun kohalle! Isän kanssa oltiin silloin tekemässä metsätyötä. Ja se meiän pokasaha ei tietysti ollu parhaassa kunnossa. Se tuli sitte siihen palstanaapuriksi se ammattimies ja se kahteli niitä meidän tekemiä kantoja ja leikkoja ja minä ku olin sahamies ja isävainaja tuota parkkasi sitte ja taaplasti... ni se alko vaikeroida se ammattimies että minä muka mänetän terveyteni ihan niin huonoilla työkaluilla tehessä. Että --- hän neuvoo, opastaa vähän siihen sahan kunnostamiseen. Hän ryykäsi ja hajotti sen sahan ja sitte sitä viiluutekniikkaa mulle että miten se pitäsi viilata. Muutamia piensyrjiä viilasi ja sano että tuommoseksi ku saisit ni se ois helpompi sitte sillä sahata. --- Sitä saapi viilaustaki opetella vuosia aikasempiki mies eikä kaikista tuu oikein hyvää sahanlaittajaa. Vaan sillä sahalla, omalla laittamalla, metsätyötä oon tehny minä sen parraan ikäni. (M1910).

Kertoja uskoo savotoinnin aloittamisen olleen helpompaa, *jos jostain olisi saanut tekotaitoa*: tämä viittaa taitojen kehittymiseen metsätyössä vähittäin, sitä ei voinut rahalla hankkia. Lainaus on kiinnostava, sillä tässä tapauksessa myös muistelijan isä oli taidoiltaan samalla tasolla kuin pikkupoika, eikä tässä perheessä toteutunut ”metsäsukupolvisuuden” käsite eli metsätyön siirtyminen lapselle isän perintönä (Tervo 2008, 188–189). Haastateltu ei kerro avuliaan savottalaisen nimeä, vaan puhuu tästä ammattimiehenä korostaen sillä tämän kokemusta ja jo vakiintunutta metsätyömiehen asemaa. On myös huomionarvoista, että haastateltu muistelee ammattimiehen opastaneen häntä, tapahtumahetkellä pientä poikaa, eikä hänen isäänsä. Ammattimiehen osuminen palstanaapuriksi on kuitenkin selkeästi ollut onnenkantamoinen, sillä häneltä saamallaan opeilla kertoja pääsi kiinni paremmin kiinni metsätyöhön.

Monessa muussakin muistossa asetetaan rinnakkain kokematon nuori savottamies ja ”vanha konkari”, kuten seuraavassa:

Sielä yksi vanhempi jätkä --- anto siinä meile hyvää opetusta. Se tuli ja kysy, että kelpaako vanhan miehen neuvo. Minä, että niitä otethaan kyllä vastaan. (Uuno Raasakka, Vuontisjärvi 2006, 52).

Tässäkin tapauksessa informantti korostaa ”vanhemman jätkän” hyvää opetusta tukkikuorman kuljetuksen suhteen: *ilman neuvoja olisi siinä hommassa monta luokkaa ja länkeä katkastu, ja hevostaki pilattu* (Vuontisjärvi 2006, 52). ”Vanhempi jätkä” viittaa kokeneeseen, metsätyöläisten ydinryhmässä työskennelleeseen savottalaiseen, kun taas kerrontahetkellä nuori mies oli kokemattomampi ja tämän ryhmän ulkopuolella. Vastaavasti kertoo nuoren savottalaisen kokemuksesta seuraava mies:

Kuluksessa olin savotassa ensin, mutta enhän minä osannu viilata sahhaa, jätkät opetti. Oli pakko oppia, ei sitä lutinkanperseellä saa puuta nurin. (Veikko Lappalainen, Vuontisjärvi 2006, 163).

Muistossa korostuu kokeneiden jätkien avun merkitys aloittelijan apuna, samoin kuin hyvien ja kunnostettujen työkalujen tarve. Kommentti *oli pakko oppia* merkitsee myös sitä, että ilman omaa kiinnostusta oppimiseen työstä oli turha odottaa tulosta. Nuoren miehen sinnikkyyden nostaa haastatteluisia esille useampi informantti:

Vaikka olin pien... mutta luonto ol hyvä siihen nähen vaikka muuten olin huono mies ja nuor! --- Siellä pärjäs ku jakso kovasti yrittää vaan. (M1907)

Ylläolevan lainauksen muistelijä antaa ymmärtää nuoren miehen olleen ”huono”, eli ilmeisesti heikompi, hitaampi tai avuttomampi työssään kuin kokeneemman. Hänen avunsa metsätyössä oli kuitenkin jo nuorella iällä luja luonne ja sisukkuus. Kyseinen informantti hankkiutui itsenäisesti 16-vuotiaana Enso Gutzeitin tukkityömaalle silloisen Neuvostoliiton puolelle, sillä hänen isänsä kuoli varhain ja vanhempi veli sairastui. Tuloa oli pakko saada. Suurilla tukinluovutusleimikoilla Ilomantsin seudulla tukkeja oli jopa 60 000 runkoa, ja rungot saatiin talviaikaan rekeen kokemuksen ja taidon avulla. Tämän vuoksi työssä piti oppia ja olla sitkeä, *siellä ei leikin leipää syöty*. (M1931).

Moni haastatteluhetkellä jo iäkäs savottalainen toteaa, että savotoinnin aloittamisessa oli etua siitä, että isä tai sukulainen oli ”ammattisavottalainen” jolla oli suhteita työnjohtajiin ja työkokemusta myös uittotöistä. Mitä monipuolisempi kokemus perehdyttäjällä metsätyöstä oli, sen paremmat mahdollisuudet myös lapsella oli oppia erityyppisiä töitä. Tuttu työnjohtaja saattoi myös maksaa ammatilaiselle parempaa palkkaa. Ilman isän tai tuttavien opastusta ei savottaan olisi päässykään. (M1912). Ammattisavottalainen sukulaisena edisti nuoren aloittelijan pääsyä työyhteisön jäseneksi.

5.1.3 Kokkipojat

Helli Muranen mainitsee haastattelussaan, että kokin apupoikana työskenteli usein savotan herrojen poikia, kun taas kouluttamattomien työmiesten pojat tekivät töitä metsäpälstalle muiden mukana (HM2011). Perinnearkiston haastatteluaineistosta ei käy ilmi, minkä vuoksi koulutettujen miesten lapset tekivät ”siistiä sisätyötä”, sillä metsäpälstoille joutuneiden vastaajien isät olivat kaikki tavallisia savottalaisia. Jos joku haastatelluista oli ollut miehille kokkina, oli tämä tapahtunut uitossa ulkotiloissa.

Tavallisesti savottaympäristö on määritelty maskuliiniseksi, mutta tästä poikkeuksena on ollut naiselliseksi mielletty kämppägeittiö (Reiterä 2010, 8). Vanha työnjako naisten ja miesten töihin eli erillisiin elämänpiireihin näyttäytyy siis selkeimmin juuri savottakämpässä, jossa naisten työtä olivat keittiön työt ja ruuan valmistaminen miehille (Rantalaiho 1994, 24–27, Reiterä 2010, 33). Vielä 1920-luvulla miehet valmistivat savotoilla itse ruokansa, mutta siitä eteenpäin yhtiöt palkkasivat työmaille naisia ruuanvalmistajiksi: tästä alkaen sukupuolten roolit olivat työmaalla hyvin stereotyyppiset (Reiterä 2010, 58, Snellman 1996, 149–151). Miesten meneminen tälle naisten alueelle oli paitsi kiellettyä, myös jossain määrin häpeällistä.

Onkin kiinnostavaa, että savotan keittiön apulaisiksi päätyivät juuri pienet pojat; ilmeisesti heidän ei vielä katsottu olevan tarpeeksi ”miehiä” raskaaseen puusavottaan, mutta kuitenkin kykeneviä ”naiselliseen” keittiötyöhön. Pienet tytöt kuuluivat oman lapsuudenkotinsa kotitöiden piiriin poikia pidempään. Kokin apupoikina työskennelleiden miesten ja kämppäkokkina toimineiden naisten muistoja verratessani huomasin sen eron, että siinä missä kokki näki apupojan olleen lähinnä harmiton touhuaja ja emännän apulainen, miesten muistoissa kokin apuna oleminen oli jo varsinaista savottatyötä tai ”uittohommaa”, kuten seuraavasta lainauksesta käy ilmi:

Ei ne uittoon vielä ottanu muuten ku isän vastuulla. Olin muistaakseni 15-vanha ku kahvikokin apulaiseksi pääsin tuonne Mujejärven uittoreitille ja sillä keinoin minä olin ens kertaa uittohommissa. (M1909)

Muistelijan mielessä kahvikokin apulaisen toimi oli paremminkin kosketus uittotyöhön, kuin pelkkää naisten työksi miellettyä keittiöpuuhaa. Ilmeisesti tätä työn naisellista puolta ei tahdota haastatteluhetkellä korostaa, vaan miespuoliselle haastattelijalle kerrotaan olleen ”uittohommissa”. Vastuu lapsesta oli tässä tapauksessa kuitenkin isällä eikä uiton kahvikokilla: usein savottakokki saattoi joutua oman työnsä lisäksi lapsenkaitsijaksi apulaisilleen (HM2011). Oliko tässä syy siihen, miksi poikalapset tuotiin ensimmäisiin metsätöihinsä juuri savottakämpään? Nainen, jonka sukupuolelle sopivaksi katsottiin kodinomaisen ympäristön luominen, siisteys, hoivaus ja ruokahuolto, toimi samalla lapsenvahtina apupojilleen (Reiterä 2010, 48,53).

Savottakokki Helli Murasen muistot kämpän apupojista ovat hyvin lämpimiä. Hän korostaa kuinka pieniä pojat vielä olivat, heistä ei ollut saunavesiä kantamaan eikä oikein siivoamaankaan. Muranen kertoo pääkokin saaneen apulaisekseen toisen kokin tai apupojan, mikäli kämpässä majoittui yli 25 miestä, vaikkakaan hänen mukaansa apupojista ei vielä ollut emännälle suurempaa apua: *eihän niistä ollu vielä, ne oli nii*

pikkusia (HM2011). Muranen korostaa, ettei savottamiehillä ollut mitään asiaa keittiöön, eivätkä jätkät siten auttaneet myöskään vedenkannossa. Tämä tehtävä ja ruoka-aikana annoslautasten kantaminen elämänluukulle jäivät siis kokin ja apupoikien vastuulle:

Muistan ku oli tämä... tuon Laivamaan poika! Se oli erittäin kiva poika mutta ku se kanto sitä lautasta ni siitä saatto loikahella enemmän sinne lattialle. (naurua) Poika riepu koitti tienata!

H: Ai jaa (naurua) nii. Joutuko se ite siivoamaan sitte?

Ei se... ei niistä siivoamaan tainnu olla. (HM2011)

Muranen toteaa, että vaikka emäntä joutui siivoamaan perästä poikien jälkiä, ei hän tohtinut poikia torua sillä pääasia oli että he yrittivät parhaansa. Haastateltu myös arvostaa pikkupoikien innokkuutta tienata työnteolla. Oikeastaan lasten ei suoranaisesti odotettukaan selviytyvän aivan kaikista keittiötöistä (Snellman 2005, 139). Muranen käyttää haastattelussa apupojista useaan kertaan nimitystä *keskenkasvuinen* (HM2011), mikä korostaa poikien ikävaihetta: ei enää pikkulapsia, mutta ei myöskään raskaaseen fyysiseen työhön kykeneviä miehiä. Erään pojista hän mainitsee nimeltä, ja kertoo pojan päätyneen apupojaksi näin:

Sehän oli siellä konttorissa sen isä, oliko se metänhiihtäjä vai mikä hän oli. Sillä oli iso perhe ni se sai tuua sinne, ne sai vähän rahhaa pojat siitä. (HM2011)

Murasen mainitseman pojan isä eli ”metänhiihtäjä” oli savotalla hakkuun valvoja, palstan antaja ja työhönopastaja, joka yleensä valvoi työskentelyä metsähallituksen puolesta (Vuontisjärvi 2006, 92). Hän siis oli työyhteisön hierarkiassa melko korkealla, ja sai tuoda poikiaan keittiöön töihin. Monien metsätyömiesten lapsuudenkuvausten perusteella varsinainen savottatyö ei ollutkaan se toivotuin vaihtoehto, vaan kevyempi työ koettiin sopivammaksi pienille pojille. Työ uitto- tai savottakokin apulaisena oli myös pehmeämpi tapa tutustua metsätyömaahan ja monessa tapauksessa irtautua kotikylän piiristä. (Pöysä 1997, 180).

Pikkupoika joutui savotan keittiötöissä usein juoksupojan asemaan, kuten seuraavassa muistellaan:

Sitte näet ku minä olin pikkunen poika ni siihen aikaan se oli aina lähettävä ensimmäisenä ku ne oli toiset vanhempia hevosmiehiä. Velipoika oli jo aikuinen mies.. nii ne aina että "meneppäs keittämään kahvit, meneppäs keittämään keitot". Ja keittäminenki oli semmosta että kun ulos ensin täyty tehdä tuli tervaksista. Sitten ku siellä tuuliki... ---

Semmosta amerikan Wilssonina, läskiä siis... --Ni sitä vaan pataan ja siinä sitä heilutteli ja käristeli. Siihen jauhoja joskus pantiin joukkoon ja sitte vasta vesi. Siellä monta kertaa leimahti tuleen se rasva siellä padassa ku tuuli hulmautti ku vettä lyötiin sinne pataan. Ne aina ne vanhemmat miehet sano että "NYT POLTIT KEITON", ku se meni mustaks, siis se suurus. (M1907)

Emännän tehtävää hoitanut poika joutui heräämään ennen vanhempia miehiä kahvikeittoon ja ruokaa valmistamaan, aivan kuten oikeakin kämppäkokki (HM2011). Kertoja muistelee tyypillisen savottaruuan yksipuolisuutta ja haastavia keittoolosuhteita, eikä ruuanlaitto aina pikkupojalta onnistunutkaan. Mieleen ovat jääneet vanhempien miesten moitteet rasvaisen ruuan syttyessä palamaan. Jälkeenpäin muistellessa ruuanvalmistus tuntuu huvittavalta ja epätoivoiselta: *velipoika* sai tehdä oikeita töitä, koska oli jo aikuinen mies.

Seuraava lainaus on mainio esimerkki pienen pojan suuresta vastuusta kämpänlämmityksessä. Tapahtumia värikkäästi kuvailevaa kertojaa ei päästetty uittoon aikuisten miesten mukaan, vaan annettiin vastuutehtävä, joka oli saada kehnon lopun:

Se työnjohtaja sano siellä että "sinä poika elä lähe koko nyt tuonne jokee laittamaan, hän antaa tuosta urakan sulle että --- lämmitä näitä murjuja". Semmoset sisäänlämpiävät murjut ol siellä. Ja niissä murjuissa asuvat savottalaiset.

Ni siellä sitten ku minä lämmitin niitä murjuja.. minä aina muutin toisesta murjusta toiseen ni tietysti minä istahin sinne kattomaan että miten ne puut palaa. Ja ku se käski työnjohtaja että ne pittää lämmittää lämpimäks ku ne miehet kylmän veen aikana kastuvat siellä jokivarressa, ni ne pittää olla murjut lämpimät että ne kuivaa vaatteet yön aikana. Toisella puolen ku istuin vähän aikaa--- ni sitte ku menin toiselle puolen ni katoin että jumaliste kun on tuleessa koko kämpän se matto. Tietäähän sen ku sisäänlämpiävä ja tervaspuilla lämmitin talvella ni siihen ol kertyny nokea paljon. --- sieltä kipenä tiesti lenti siihen nokeen ja se sytty tuleen.

Ja minä alan huutamaan. Eihän ne miehet sieltä kuule ku allaalla olivat. Ja minua rupes pelottamaan että minkä konstin minä pien että saan sammumaan ku miehillä oli siellä, toiset ol varakkaammat savottalaiset ottanu, kaupasta ostanu uutta sadetakkia ja siellä ol reput ja siellä ol sadan miehen kaikki vehkeet ol siellä sisässä nii minä arvelin että nyt ne tappaa minut ne jätkät jos ne palaa nuo vehkeet. Ja minä sitte silpasin semmosen suuren sukunapadan, viiden litran pata ol ainaki --- minä sieppasin sen padallisen vettä rapakosta ja löin niinku saunan kiukaalle löylyä siihen uunin kylkeen, hujautin sen padallisen. --- Minä juoksin lisää vettä ja löin siihen matolle. Minä jos oisin vähän aikaa ollu toisella puolella vielä ni se ois palanu koko murju, molemmat murjut! Nehän ois jätkät varmasti pahaa tykänny ku vahtimestari ois polttanu murjut ja vehkeet. Minä sain sen sammumaan vaan vielä pelotti sitteki että.. jos ne jätkät että mitä varten täällä on niin paljo nokee ku ol uusia reppuja ja uusia sadetakkia.

Heti ku se pomo tuli eellä, --- minä sitte selostin sen tilanteen, ni nehän kiittelivät jätkät että hyvä ku et polttanu vehkeitä että kyllähän se noki lähtee pois! Että kekseliäs oot ollu ku älysit lyyä löylyy, sehän tukehuttaa. Se jätti se työnjohtaja minut niin ettei se pannu koko keväänä pois, minähän olin siellä uitossa sitten. (M1907)

Lainauksesta käy selkeästi ilmi savottalaisten iän ja varallisuuden tuottama eriarvoisuus. Pikkupoika suhtautuu vanhempiin savottalaisiin pelonsekaisin tuntein, vaikka puhuukin itsestään kertomuksessa ”vahtimestarina”. Kuvaavaa on, miten kertoja muistaa ajatelleensa jätkien tappavan hänet jos välineet palavat: olivathan työkalut ja reppu monen kulkujätkän koko omaisuus. Varakkaammilla jätkillä puolestaan oli uusia sadetakkeja ja kalliita tarvikkeita, jotka kertoja nostaa esiin moneen otteeseen. Neuvokkuudesta tulen sammuttamisessa oli kuin olikin hyötyä, sillä informantti sai muilta savottalaisilta ja työnjohtajalta kehuja sekä myöhemmin myös työpaikan uitossa.

Monissa haastatteluissa keskeiseksi teemaksi nousee savotan olojen kovuus, joka korostuu erityisesti nuorena savottaan päätyneen muistelussa. Työ oli fyysistä ja haastavaa ja ruoka yksipuolista, ja jo 10-vuotiaalla saattoi olla oireita reumasta (Pöysä 1997, 68). Muistelukerronnasta näkyy silti tietynlainen ylpeys työssä onnistumisista nuorella iällä, ja näitä omia onnistumisen kokemuksia muistellaan perinteessä yleensäkin mielellään (Pöysä 1997, 66–67). Haastatellut kuvailevat moneen otteeseen työnjohtajilta tulleita kehuja, sillä nuoresta iästä huolimatta moni oli jo oppinut erilaiset konstit metsätyön saralla (M1906). Haastatteluhetkellä jo iäkkäät savottalaiset myös ”pojittlevat” lapsia ja nuoria miehiä hyvin yleisesti, myös puhuttaessa heistä itsestään nuorina: ”poika” on tämän haastatteluaineiston perusteella yleisin nimitys nuorista savottalaisista. ”Pojan” piirteitä ovat olleet tietynlainen tyhmänrohkeus, varomattomuus esimerkiksi uittotyössä, ja pelkuruus (eräässä haastattelussa ukonilman puhjetessa *poikien* kerrotaan rynnänneen majaan piiloon M1906). Tosimiehiä puolestaan katsottiin nuoren savottalaisen silmin ihailen ylöspäin, näitä kuvauksia käsittelen myöhemmin luvussa 5.2.1.

Lapsuusaikaan savotalla liittyy kuitenkin myös hyvin hellyyttäviä muistoja. Seuraavassa kuvataan osuvasti aikuisten metsätyömiesten huolenpitoa ja suojelua pikkupoikaa kohtaan:

Uitossaki olin niin pikkusena kun yölläki joutu töihin, niinku läpi öiden, ni miehet peitteli minut tulilla ja kantovat, jotta en kylmänä. (M1912)

Vaikka jätkän alku ajattelikin olevansa mukana miesten töissä, oli hän kuitenkin ”peräänkatsottava”, kontrollin ja suojelun alainen, ja toistaiseksi puolivaltainen savottayhteisön jäsen.

5.2 Pojasta mieheksi

Lähes kaikille haastatteluille yhteistä on jonkinlainen kuvaus mieheksi kasvamisesta, ajasta lapsuuden ja varsinaisen ”mieheyden” välissä. Tällä jaksolla aloitteleva metsätyömies pääsi paremmin kiinni työuraansa, alkoi saada parempaa palkkaa, ja häntä pidettiin vakavammin otettavana työntekijänä metsätyön vaatimustason kasvaessa (Tervo 2008, 198). Aikuistuvat metsätyöläiset eivät enää tehneet töitä savotan keittiössä ja harvemmin myöskään uittomuonittajana, eli työ alkoi saada maskuliinisemman värin. Nuorella miehellä alkoi siis olla perinteisen ”miehen työn” vaatimia ominaisuuksia, kuten teknistä taitavuutta, voimaa, näppäryyttä ja ketteryyttä, jotka olivat fyysisessä metsä- ja uittotyössä ehdottoman tärkeitä (Pöysä 1997, 61–62).

Pieni koko ja nuori ikä olivat seikkoja, jotka eivät välttämättä olleet savottayhteisössä työskennellessä toivotuimpia. Näitä piirteitä nuori savottalainen pystyi kuitenkin työhön päästäkseen kompensoimaan omalla aktiivisuudella ja taidolla.

En ollu täys mies ku siinä 18-vuotinen. Niin minä meinasin että saakeli ku tässä alkaa olla markatki lopussa ja uittoon pitäs päästä ni ei kannattas enää montaa viikkoa turhan päiten töihin kävellä. Ja uiton perillä jo olin, sen verran että ku pikkupojasta saakka.. ni pystyin vaikka mihin töihin. Mutta ku minä olin hidaskasvunen, semmonen pienkokonen! Minä viruin vielä sotaväessäki kymmenen senttiä! Minä olin 160-senttiä ku kutsunnoissa kävin, se näkky passista, ja nyt oon 169 senttiä.

Hautavaarasta oli Pekka Koivunen se työnjohtaja --- ni minä mänin oikein topakasti ja sanoin sille Koivuselle että "sopisko yks mies uittoon ku aamulla kuulus alkavan". Ni se kahto, semmonen karjalaisukko, paksu ukko, kahto ja karjalan kielellä sano että "a topakka poikahan tuota olet, pittää ottaa nuori mies uittoon!". Ja siellä ol jätkii paljo, ne sano että elä mäne pyytämään keskenkasvunen mies ku ei sinne sovi, ei ne oo ottanu. Vaan minut se otti! (M1907)

Tässä tapauksessa muut savottalaiset olivat sitä mieltä, ettei ”keskenkasvuisen”, vaikkakin täysi-ikäisen, kannata edes uittoon yrittää. Työnjohtaja kuitenkin näki miehen innokkuuden ja topakkuuden, ja taitoakin tälle oli kokemuksen kautta jo kertynyt. Omasta mielestään kertoja ei vielä silti ollut täysi mies, vaan vasta miehuuden kynnyksellä. Samoin fyysinen koko sai muut savottalaiset epäilemään hänen kykyjään.

Toinen muistelijä kertoo mieheksi tulosta työn kannalta näin:

Ja tuota sittehän se ku alako niinku mieheks tulla niin.. ku pääs sinne kaksiiin kymmeneen ni sittehä sitä oli jo paremmin töitäki ja maksovat. Mutta minulle ku minä olin kuustoista vuotta täyttäny ni mulle jo maksettiin niinku miehelle savotassaki. Minä pystyin jo kaiken mitä uitossa tarvittiin ni tekemään. Ei tarvinnu oppipoikii olla rinnalla. Niin ne makso niinku miehelle jo siellä uittoloissa. (M1985)

Lainauksen muistelijä sai *miehen palkkaa* jo kuusitoistavuotiaana, koska osasi kokemuksensa ansiosta jo varhaisessa vaiheessa tehdä kaiken mitä uitossa tarvittiinkin. Kerronnasta voi kuitenkin päätellä, ettei tämäkään kertoja vielä 16-vuotiaana pitänyt itseään täytenä miehenä, sillä hänelle maksettiin *niinku miehelle*, vaikka hän oli nuorempi. Mitä ilmeisimmin miehuuden rajapyykkinä on pidetty noin kahdenkymmenen vuoden ikää, kuten erään savottalaisen toteamus *enhän minä ollu ku vajaa kaksikymmenvuotinen vasta* myös kuvaa (M1906). 17-vuotiaana savottaa tehnyt Uuno Raasakka toteaa heiluneensa justeerin päässä jo ”aivan niinko täyet miehet, töihinän minä kyllä olin oppinu” (Vuontisjärvi 2006, 50). Miehen ikää pohditaan seuraavassa:

Minähi sitte ku aloin mieheks tulla ni sittehän sitä sai kävellä paljo. Ku olin 18-vuotinen, silloin alko ruveta vähän miehistymään, ainaki ite mielestään vaikka eihän se... vielähan se on nuori. Mutta kumminki sitä pysty jo paremmin ku 14-vuotisna. ---Sitte tuli käytyä usiammallaki savotalla kattomassa että mitä ne siellä touhuua. (M1907).

Lainauksessa painotetaan fyysistä ikää, *miehistymistä*, joka tapahtui ainakin kyseessä olevan henkilön omassa mielessä. Vuosikymmeniä tapahtuneen jälkeen muistelijä kuitenkin toteaa että *vielähän se* (18-vuotias) *on nuori*. Yhteisön sosiaalisen aikataulun mukaan kyseinen mies on ollut jo ominaisuuksiltaan tarpeeksi kypsä työskentelemään ja kulkemaan aikuisten miesten tavoin eli siirtymään pentujätkästä varsinaisten savottalaisten kategoriaan. Tähän siirtymään ovat vaikuttaneet paitsi kertojan oma-, myös muun työyhteisön mielipide.

Nuoruudesta on kuitenkin ollut kertojien mukaan myös etua kämpässä elämisen kannalta. Näin mainittiin esimerkiksi ruokahuollon kohdalla, sillä pikkupojalle muut toivat usein savottaan ruuan valmiiksi, aikuisena miehenä on joutunut ottamaan enemmän vastuuta ja esimerkiksi viemään ja valmistamaan oman ruokansa (M1889). Myös nuoren miehen unenlahjoista mainitaan olleen hyötyä, sillä miesten pelatessa öisin korttia sai nuorukainen nukkuttua hyvin melusta huolimatta (M1912).

5.2.1 Erikoismies

Nuoruuden kokemuksista puhuttaessa moni haastateltava kertoo ”tosimiehen” ja ”kunnan jätkän” piirteistä, joita ei heidän mielestään vielä hyvin nuorella miehellä ollut. Kunnan jätkän kuvaus on kiinnostavaa tarkasteltavaa, sillä muistelun aikakontekstista johtuen nämä piirteet näyttäytyvät kaiken myöhemmin koetun läpi. Kertojat siis muistelevat henkilöitä nuoren miehen silmin, mutta toisaalta pitkän elämäkokemuksen kautta.

Jo mainittujen (hyvin maskuliinisten) fyysisten ominaisuuksien lisäksi korostuvat metsässä selviytyminen, ruumiillisen työn aikaansaama lähtökohta eräänlaiselle sankaruudelle, sekä työstä juontuva itsekunnioitus (Pöysä 1997, 69). Oman mainintansa saavat myös erityisiä taitoja omanneet miehet, joista esimerkkinä seuraava lainaus sahan pään teosta:

Se ku män mies, oikein riski mies mehtään ni se kannosta, melkein kirveellä vesti ja se tuli hyvä. Ne oli oikein semmosii erikoismiehiä jotka niitä teki niitä päitä. Kaikkihan sahan päitä ei osannu tehdä, hyvii päitä. (M1911)

”Erikoismies” oli riski, kokenut ja kätevä käsistään: samat piirteet mainitaan monessa haastattelussa puhuttaessa hyvästä jätkästä tai metsätyöläisestä. Taitavuus saa tässä lähes myyttiset mittasuhteet, sillä kertojan mielestä ”riski mies” osasi veistää sahan pään vaikkapa kannosta kirveellä veistäen. Tosimiehen mahtailua muistelee puolestaan seuraava:

Tämä Ville Haveri -vainaa, mikä kuoli, miehentappaja, sano että hän kuoli tuolla peräpohjolassa savotassa ni kahen litran kauhan pisti joka aamu, poronlihaa aina ja sianlihaa pisti kauhaan ja joka aamu kerralla sen söi mehtään lähtiessä. Pöllä teki kovassa työssä, sano että ku alkoi hämärä tulla ni voimat eiku lisääntyä ja kaikki senku nousoo! (nauraa) Niin sano! Se oli leveeharteinen mies. (M1922)

Kertoja kuvaa korostetun miehisyyden piirteitä, kuten lihan syöntiä *kahen litran kauhasta*, väsymätöntä työskentelyä, voimilla kerskailua ja kohdehenkilön stereotyyppistä maskuliinisuutta. Tällaiseen maskuliiniseen mieskuvaan kuuluu toiminnallisuuden ja suoriutumisen lisäksi väkivaltaisuus (Ikonen 2008, 49). Kyseinen tuikealuontoinen mies sai miehentappajan maineen istuttuaan yhdeksän vuotta vankilassa Puukarin räätälin surmaamisesta (M1922). Miehen kunnollisuudella ei ollut tässä tapauksessa väliä, vaan maskuliinisista piirteistä puhutaan ihailen ja naureskellen kohdehenkilön hurjasta maineesta huolimatta.

Edellä mainittujen leveiden hartioiden lisäksi fyysisistä ominaisuuksista mainitaan toistuvasti kovapintaisuus. Miehisyydestä puhuttaessa eräissä haastattelutilanteissa läsnä olleet muut miehet naureskelevat kertojalle hyväksyvästi, kuin allekirjoittaen hänen mielipiteensä kunnan miehestä: *ne oli sanonuki sitte että sen pitää jätkän olla kova joka pohjosessa on, sillä pitää olla visasta naama* (miehet nauravat taustalla). *Niin kovatekonen pitää olla hakkoomaan. Kovvoo se on!* (M1922). Haastatellun kuvaus *visanaamaisesta* jätkästä rinnastaa metsätyömiehen luontoon ja sitkeänä pohjoisessa kasvavaan visakoivuun. Kyse on myös jätkän stereotypiasta: mikäli miestä ei ollut varusteltu edellä mainitun kaltaisilla maskuliinisilla ominaisuuksilla ja lujilla luonteenpiirteillä, hän ei työmaalla kestänyt (M1922, M1911). Voinee siis olettaa, että sen vuoksi myöskään lapsia ja naisia ei haluttu varsinaiseen savottaan työskentelemään: muun yhteisön mielestä heillä ei ollut tarvittavaa lujuutta ja voimaa.

Muistitietoaineistossa toistuva piirre savottalaisista ja muiden ammattikuntien edustajista puhuttaessa on likainen-puhdas –vastakkainasettelu. Metsätyöntekijä oli aina likainen, mutta se oli osa miehistä alaa: lian määrää muistellaan aina naureskellen.

Sitten keväällä myö sieltä lähettiin pois, savotalta. Ja oltiin näät niin nokisia ku siellä salomurjussa oltiin talvi oltu että ihmiset pelekäs ku kulettiin tuota maantietä myöten. Ne katto että kyllä on nokisia nuo savottalaiset! Sitä sai pari kertaa kylpeä ennenku se läks se tervassavu pois kasvoista ja kaulasta, se oli niin pinttyny ku siellä ei saanu muuten ku lumella huuhtas. (M1907)

Toinen muistelija kertoo nauraen, miten savotassa asuttiin savumurjussa *eikä sitä naamoo pesty* (M1911). Ruoka-aikana kämpässä haisi *karmealta* jätkälauman tultua metsästä likaisissa vaatteissaan: samoja vaatteita pidettiin yhtä soittoa vähintään 2-3 viikkoa eikä peseytymismahdollisuuksia juuri ollut (M1948). Hajun ja lian määrää sanotaan *uskomattomaksi* ja *kuvailemattomaksi*, sillä märät vaatteet tuotiin höyryämään ruokapöydän ympärille sisätiloihin (M1911, M1948). Likaisuudesta kuitenkin todetaan rehvakkaasti, että *niinku yks jätkä sano että hälläki on kaks tummaa pukua, alusvaatekerta ja työhaalari! (naurua) Semmosta porukkaa!* (M1948). Vastapainona miesten likaisuudelle on kämppäympäristössä ollut nainen, kämppäemäntä, jota jo ohjekirjallisuudessa opastettiin siisteyteen muttei hienouteen (Juvonen 1948, 38). Puhdas ja miellyttävä kämppäkokki on edustanut naisellisuutta, vaikka tämän ulkonäkövaatimukset ovatkin olleet ristiriitaisia. Ohjeistuksessa on korostettu funktionaalisuutta, mutta emännän naisellinen ulkomuoto on ollut ilmeisen tärkeää, sillä esimerkiksi hameita ja esiliinoja suositettiin emännille housuja mieluummin (Reiterä

2010, 59). Likaisten miesten rinnalla emännän laineille laitettut hiukset ja puhtaat vaatteet näyttivät kämppäkokin mielestä huvittavalta, sillä *mählinki* miesten puolella oli muuten niin hirvittävä (HM2011). Tämä maskuliinisen, voimakkaan, työn kovettaman ja likaisen sekä feminiinisen, puhtaan ja hoivaavan sukupuoliruumiin stereotyyppi on näyttäytynyt savottakämpällä kiistattoman selvästi (Julkunen 2003, 41, 46).

5.2.2 Savottaa vai muuta?

Työikäisen nuoren miehen ikävaiheessa korostuu työuran suuntautuminen joko metsätyöstä ulospäin tai pysyttäytyminen metsäalalla. Metsäuralla ylenemiseen ei ole aiemmin vaadittu pidempää koulutusta, vaan luotettavuus ja työnantajauskollisuus edistivät työntekijän nousua esimiestehtäviin. Toisaalta taas metsä- ja uittotyöt olivat luonteeltaan epävarmoja, sillä työ saattoi olla lyhytkestoista ja tulot epävarmat (Pöysä 1997, 183, 184). Erään metsäteknikon sanoin *nuorempi väki kehittyi ja nämä meni sikäli tehtaantöihin ku pääsivät, muut jäi sitte mehtätöihin* (M1901). Näin toimittiin juuri sen vuoksi, että sahatyöt olivat yleensä vakituisia metsätöiden ollessa tilapäisiä.

Eihän kukaan joka muualta tuli ni männy sinne maakylään asumaan ku ei sillä ollu mittään mahdollisuuksia siellä olla. Korkeintaan ---meni sinne mehtätöihin ja söi siellä kämpillä tai teki majan mutta ei millään keinoin sijottunu sinne kylään. Käydä voi kylässä mutta.. nehän olivat siellä pyhät ja arjet jos menivät savotoille. Ja uittoloissa taas nehän olivat kesät siellä uitoissa, ei ne siellä kylissä käyneet. (M1901)

Sahateollisuuskoulun käynyt haastateltu kuvailee metsätyötä epävarmaksi, ja ottaa samalla esille muualta töihin tulevien metsätyömiesten aseman kohdekyllissä. Savotointi vei runsaasti aikaa, joten informantin mielestä savottamiehet eivät sijoittuneet kylien elämään, vaan asuivat sen sijaan työnsä äärellä metsässä. Maaseudun kylissä *ei ollut mahdollisuuksia*. Haastateltu toteaa, että vuodet 1930-1931 olivat metsätyön kannalta huonoja, sillä metsätöiden määrä pieneni olemattomiin. Sen vuoksi nuorempi väki alkoi arvostaa koulutusta, ja metsätyömaan virkakoneisto tuli muualta kuin alueen kylistä, joissa ei informantin mukaan ollut *kuin oppikouluja*. (M1901). Ajatus siitä, ettei metsätyö välttämättä ole enää nuorelle väestölle kannattavaa, tulee esille useissa haastatteluissa:

Nykynuoret salokylistä karkaavat pois, nythän nuorilla pitää olla ne ilopaikat muualla eikä näissä salokylissä... (M1889).

Tällaisesta näkökulmasta huolimatta muistitietoaineistosta voi päätellä lapsuuden ja nuoruuden omakohtaisten metsätyökokemusten olevan kertojilleen hyvin merkityksellisiä koko elämehistoriansa kannalta. Kokemukset nousevat haastatteluhetkellä pintaan, vaikkei haastattelija niistä suoranaisesti kysykään. Vaikka työ metsätyömaalla on ollut kovaa, se on ohjannut kertojien koko myöhempää elämää, ja ollut poikalapselle ensimmäisiä tärkeitä miesten joukkoon pääsemisen kokemuksia (Pöysä 1997, 46).

5.3 Ikäjätkänä

Metsäalalla pysyttäytyvät, ikääntyvät miehet on voitu jakaa kahteen ryhmään: niihin, jotka ylenevät työtehtävissään kasööreiksi, kympeiksi tai ukkoherroiksi asti, ja niihin, jotka vanhetessaan siirtyvät tekemään helpompia töitä (Pöysä 1997, 183). Kunkin savottalaisen kyvyt ovat näyttäneet, pysyttäytyykö ikääntyvä mies jätkänä vai menestykö jollakin muulla alalla. Työuralla etenemistä ovat edistäneet taitavuus, kokemus ja luotettavuus työntekijänä, kun taas helpompiin töihin siirtyville on ollut savotoilla tarjolla mm. kämppäuikon ja puomivahdin töitä. Vanheneva työntekijä on usein hakeutunut töihin, joissa vähenevät voimat vielä riittivät tai joissa voiman saattoi korvata kokemuksen tuomalla taidolla. Tällaisissa tapauksissa etua oli hyvistä väleistä sellaiseen esimieheen, joka syystä tai toisesta halusi auttaa ikääntyvää työntekijää. (Pöysä 1997, 184). Haastatteluaineistossa nostetaan esiin joidenkin työnjohtajien inhimillisyys: mikäli he näkivät, ettei vanheneva mies enää urakatyöhön pysty, yrittivät jotkut pitää miehen vielä kevyemmässä päivätyössä eläkeikään asti (M1931).

Tähän savottalaisten ikäskaalalan päähän kuuluvat ilmaukset ”vanhajätkä”, ”ikäjätkä” tai ”ikijätkä” (Pöysä 1997, 130). Monet haastatteluaineistoni muistelijat kuuluvat haastatteluhetkellä jo näiden ikäjätkien joukkoon, joten savottalaisen vanhuus on heille kerrontahetkellä nykyisyyttä. Muistelijat kertovatkin metsätyöuran aiheuttamista sairauksista, varsinaisen savotoinnin lopettamisesta ja vähittäisestä eläköitymisestä eli senhetkisestä elämästään. Haastatelluista moni kertoo metsätyön lopettaneista ”kämpäuikoista” toisen käden tietona eli ei omalle kohdalleen sattuneena uran vaiheena. Varsinaisten työnjohtajien tai herrojen kokemuksia ei tästä aineistosta suoranaisesti löytynyt. Muutama informantti kuitenkin mainitsee myös näihin tehtäviin edenneistä ikämiehistä.

5.3.1 Kämppä-Matit

Joillakin metsäsavotoilla kämppäemäntien avuksi palkattiin miespuolinen apulainen, jota kutsuttiin nimillä kämppämies, talonmies, kämppäukko tai kankipoika. Jo nimitykset kertovat jotain apumiehen iästä. Kämppämiehen työhön kuuluivat esimerkiksi puiden hakkaaminen keittiötä ja saunaa varten, veden kanto keittiöön ja käymälän siivous (M1948). Kämppämiehen apua emännille (ja samaten muille kämpän asukkaille) on monissa haastatteluissa luonnehdittu korvaamattomaksi. (Peltola 2009, 90).

H: Minkälaista se oli illanvietto kämpillä?

Tietysti minun aikaan kaikki oli jo valmiina, ku emännät oli ja kämppämiehet, että se oli vapaata iltasin. Se oli semmosta keskustelua, tarinointia, työkampeiden kunnostusta, jopa kortinpeluuta! Seurapeliä ja sen semmosta. (M1925)

Tässä haastateltava kertoo illanvieton kämpässä olleen mukavaa ja rentoa raskaan työpäivän päätteeksi, *koska kaikki oli jo valmiina* (M1925). Haastateltava viittaa kommentillaan omaa työuraansa edeltävään aikaan, jolloin miehet huolehtivat itse majoituksesta ja ruuanvalmistuksesta: metsätyömiesten kämppämajoitus siirtyi metsäyhtiöiden vastuulle vuoden 1928 kämppälain astuttua voimaan, ja ruokahuolto sitä varten palkatuille emännille 1930-1940 –lukujen taitteessa. (Simonen 1992, 70–71, Peltola 2009, 5; Snellman 1996, 170–172). Tätä taustaa vasten katsottuna vapaa illanvietto on ollut huomattava helpotus, sillä aikaa jäi myös seurusteluun muiden työntekijöiden kanssa.

Näin muistelee ensimmäisellä talvisavotallaan työskennellyttä kämppäukkoa eräs informanteista:

Minun ensimmäinen talvisavotta oli siellä Sotkamon ja Valtimon pitäjän lääninrajan seudulla. Siellä oli joku semmonen maasauna, ei ollu ku törmään kaivettu.. --- Siellä oli puolaverit sitten jossa, meitä oli 12 miestä siinä, kolme kuukautta kortteeria. Siinä oli joku semmonen 70 vuoden vanha ukko joka lämmitti sen, ei muihin töihin enää pystynyt ni se päivällä meidän metässä ollessa sen kiukaan lämmitti. (M1910)

Tapahtumahetkellä nuoren miehen mieleen on jäänyt noin 70-vuotiaan ikämiehen kyvyttömyys tehdä muita töitä kuin lämmittää maasaunan kiuasta. Ilman kämppävahtia olisi metsäpalstalta palaavia väsyneitä miehiä ollut vastassa päivän mittaan kylmennyt asuintila (Pöysä 1997, 68). Tässäkin tapauksessa ikääntyvä mies toimitti samankaltaista apupojan tehtävää, kuin pikkupojat ennen varsinaiseen savottaan pääsyään: molempien

toimenkuva lähestyi kämppäemännän naiselliseksi miellettyä työtä, joka ei vaatinut niin suuria fyysisiä ponnistuksia kuin metsätyö palstalla.

Kämppäukon tehtävää vastasi Tolvajoen purouitossa yövahti (M1889). Suurella uittotyömaalla työskenteli satoja savottalaisia, ja ruokapaikalla majojen keskellä oli tulipaikat, joita yövahdin tehtävänä oli valvoa:

H: Olko se (vahti) niinku miehistä vuorotellen vai?

Yks vahti oli yövahtina aina, semmosia vanhempia miehiä valittiin siihen, se ol vakituista.. että sai päivällä maata ja yöt sitte valvo. Korjaili tulta ja. Yks mies aina joka hartsuvoissa. (M1889).

Haastatellun mukaan näille yövahdeille pyrittiin antamaan kevyempää työtä öiden ajaksi, jotta he saisivat päivällä levätä muiden ollessa metsässä. Öinen tulen valvominen kuulostaa kämppäemäntien toimenkuvaan verrattuna jopa helpommalta ja työmäärältään vähäisemmältä (Peltola 2009, 90). Muistitietoaineiston perusteella kämppien vanhimpia miehiä, jotka eivät enää tehneet metsätyötä, kutsuttiin yleisimmin *kämppämieheksi* tai *kämppäukoiksi* (M1931), mutta heidät voitiin myös rinnastaa talonmieheen: *semnoseks vois verrata kun nuotiot teki ja tulipuut siihen varas* (M1912). Tällainen talonmies myös piti talvisaikaan pihamaan puhtaana lumesta (Vuontisjärvi 2006, 85).

Useimmissa tapauksissa kämppäukko on tehnyt töitä itsenäisesti, mutta kuten luvun alussa mainitsin, joskus kämppäukko saattoi avustaa myös kämppäemäntää hänen töissään (aivan kuten emännän apupojatkin). Kämppäukon voinee rinnastaa apupoikaan myös sen vuoksi, että jos avuksi palkattu mies oli hyvin vanha ja kykenemätön hänelle tarkoitettuihin töihin, saattoi nuori emäntä myötätunnosta tehdä myös hänen työnsä. Molemmissa tapauksissa, apulaisen ollessa huomattavan nuori tai huomattavan vanha, päätyikin apulainen monesti avustettavan asemaan: pääasia oli, että tämä pysyttäytyi savotan elämässä mukana ja sai työstään pientä tuloa. Haittapuolena oli se, että apulaista kaivanneen emännän oma työmäärä saattoi vain lisääntyä. (Peltola 2009, 90).

Muuan kämppävahtina työskennellyt mies kertoo kämppävahdin työstään näin:

Minä olin kämppävahtina tuolla, monta vuotta. Pyhänseutuna, viikoillahan siinä ei vahtii tarvinnu ku pyhänseutuna. Vaikka siellä miehii oliki mutta ku ne työnjohtajat ja emännät hävisiit ni silloin siinä piti olla vahti. Lauantiaamusta maanantiaamuun aina vartioitiin se kämppä.(M1895)

Muistelija mainitsee kämpässä olleen viikolla työnjohtajia ja emäntiä, jotka pitivät silloin huolta kämpän ympäristöstä. Viikonloppuisin nämä ilmeisesti saivat vapaata,

jolloin kämppävahtia tarvittiin. Nuoremman polven savottalainen kertoo ”Kämppä-Matista”, joka huolehti kämpästä ja saunan lämmityksestä:

Kämppä-Matin nimellä se oli ku se oli nii vanha jotta se ei kyenny enää mettään! Se oli Kämppä-Matti, se lämmitti saunaa. Ja se joi aina, se kyllä hyvin joi aina, se joi tommosta konjakkia ja muuta. (M1948)

Muistossa nousee esille Kämppä-Matin *hyvin juominen* jota tapahtui *aina*, sillä tämä joi konjakkia, joka oli kallista juomaa. Kyseinen mies siis tuskin teki töitä rahapulan vuoksi, vaan paremminkin tavan takia. Monessa tapauksessa ikääntyvä metsätyömies varmasti jäi kämppäukoksi työstä saamansa tulon takia, mutta aineistossa mainittiin myös tapauksia, joissa kämppäukko tai talonmies oli hyvinkin säästeliäs tai jopa varakas. Esimerkiksi Auvojärven savotan kasöörinä toiminut mies muistelee kämpän talonmiestä, jolla oli aina rahaa *jossakin patjanmutkassa*, ja jolta kasööri lainasi suuriakin summia jos käteinen loppui kesken palkkatilitysten (Vuontisjärvi 2006, 100).

Muistitietoaineistossa mainitaan myös eräs iäkäs entinen savottalainen, joka hankki tuloa kiertävänä muusikkona eri metsäkämpillä. Sosiaalivaltion takaaman tuen ja eläkkeen lisäksi myös muu tulo oli toivottua, kuten seuraavassa todetaan:

Nurmeksesta oli joku Kuokkanen, se oli kait jo niin vanha ettei se oikein niihin metsätöihin ois pystynäkään vaan se viulua soitti. Se oli semmonen kangassuoja missä oli semmonen viileke mistä se olalle nakkas sen viulun, ku se hiihtelemällä kulki sitte niitä metsämiesten eli savotoiden välimatkoja. Ei se tainnu niinkään soittaa näissä tavallisissa taloissa huviksi vaan kämppäoloissa, metsätyömiesten kortteereissa se kävi ukko soittelemassa. Se ois ollu tervetullu semmonen pieni raha ja niihän ne aina keräsiki illalla semmosen hattukolehtin siitä soitosta. (M1910)

Osasyynä savotalle jäämiseen on voinut olla myös yksinäisyys, sillä perheettömät miehet asettuivat tavallisesti varhaisempina aikoina maataloille rengeiksi tai apumiehiksi (Pöysä 1997, 187). Metsätyömiesten eliniän ennuste oli melko huono, kuten myös toimeentulo savotan jälkeen (M1931). Sen vuoksi metsätyöyhteisössä pysyttäytyminen mahdollisuuksien mukaan on ollut paitsi tulonlähde, myös ”helppo” valinta, sillä työ ja ympäristö olivat tutut.

Savotan vanhempia miehiä on muistitietoaineistoni haastateltujen mukaan kunnioitettu, vaikkei ikämies olisikaan ollut sen arvostetummassa asemassa. Vanhat savottalaiset olivat työssään nuoria miehiä varovaisempia ja taitavampia, kokeneita tervaskantoja (M1906). Vanhojen jätkien kokemukset ovat legendaarisimpia, mikä ilmenee jo vanhoja savottalaisia kuvaavista ilmauksista, kuten jätjän attribuuteista ”kunnon”, ”oikea” tai ”todellinen” jätkä. Ilmaukset ovat perussävyltään arvostavia, ja henkilöt, joihin tällaisia

määreitä on liitetty, ovat olleet tyypillisesti pitkän uran tehneitä metsätyömiehiä. (Pöysä 1997, 130).

5.3.2 Kasöörit, herrat ja hierarkia

Kuten luvun alussa totesin, muistitietoaineistostani ei löytynyt kuin muutama maininta ikääntyvistä miehistä jotka nousivat savottayhteisön hierarkiatasossa ukkoherroiksi tai kasööreiksi asti. Savotan kassanhoitajana tai työnjohtajana saattoi toimia hyvinkin nuoria miehiä (ks. esim. Vuontisjärvi 2006, 148). Tämän aineiston muistelijoiden kokemusten perusteella olikin tavallisempaa, että ikääntyvä metsätyömies teki kevyempää työtä kykyjensä mukaan. Yksikään haastatelluista ei itse ollut korkeammassa johtaja-asemassa metsätyömaalla, vaan työskenteli metsäammattilaisena palstalla.

Helli Murasen työpaikalla Sapiilasvaaran savottakämpällä työskenteli hänen kertomansa mukaan useitakin iäkkäitä miehiä korkeassa asemassa, ja Muranen ”herroittaa” heitä koko haastattelun ajan korostaakseen tätä ylempää statusta. Etenkin Sapiilasvaarassa työskennellyt rahastaja eli kasööri oli muiden savottalaisten suuresti arvostama ja pitämä ikämies (HM2011). Muranen toteaa, että hänen työpaikallaan kämppäemäntien ja iäkkäämpien työntekijöiden välillä vallitsi molemminpuolinen kunnioitus ja arvostus. Hänen mukaansa oli tavallista, että nuoret emännät kohtasivat kiusantekoa jätkien keskellä, mutta iäkkäämmät työntekijät pitivät paremminkin emäntien puolta ja kohtelivat heitä kunnioittavammin kuin nuoremmat savottalaiset (HM2011). Kohdatessaan kiusaamista työpaikalla emännän tukena toimivat siis toisten savottakokkien lisäksi sukulaismiehet ja ylemmässä asemassa työskennelleet herrat, sillä työnjohdolle ilmoitettiin varsinkin uhkaavista tilanteista (HM2011, Reiterä 2010, 101).

Nuorena, 1960-luvulla savotan kasöörinä toiminut Jouni Tiuraniemi puolestaan kuvaa virallista suhdettaan savotan iäkkäämpään ukkoherraan näin:

Se oli virallisen jäykkää touhua vielä siihen aikaan.. Minä olin savotan kasööri. Asuttiin ja nukuttiin savotan ukkoherran kanssa kahestaan samassa huoneessa, pääpirtin konttorissa, --- mutta ukkoherraa minä teitittelin, ei tehty sinunkauppoja. Ukkoherroa kyllä sinutteli minua, mutta minä olin niin ujo poika, en uskaltanu sinutella ukkoherraa ko se ei sinunkauppoja esittäny. Miehän olin vain nuori harjoittelijapoika vaikkaki savotan kasööri. (Vuontisjärvi 2006, 124).

Lainaus kuvaa hyvin savotan jyrkkää arvojärjestystä ja ikähierarkiaa, jossa vanhempia työntekijöitä kunnioitettiin, vaikka nuorukainen olisi itsekin ollut korkeassa asemassa. Tässä savotan kasöörinä työskennellyt nuori mies toteaa olleensa *vain nuori harjoittelijapoika* ukkoherran rinnalla, ja organisaation sisäistä arvoasteikkoa korostaakseen jatkanut ukkoherran teittelyä odottaen tämän esittävän sinunkauppoja. Niitä ei kuitenkaan esitetty, vaikka työntekijät asuivat konttorissa kahdestaan. Eräänlainen yhteentörmäys nuoren työnjohtajan ja vanhemman ukkoherran kanssa sattui myös seuraavassa tapauksessa:

Kerranki ku Vierelä Veikko, joka oli savotan nuori työnjohtaja, tuli jätkien kanssa pellaamaan lentopalloa, niin ukkoherra näki sen niin se komensi pojan sieltä pois. Sillon vissiin pelättiin, että liian tuttavalliseksi menevät suhteet jätkien ja työnjohtajien välillä vaarantavat kurin savotalla. (Sulo Onnela. Vuontisjärvi 2006, 124).

Kertoja kuvaa ukkoherran komentaneen nuoren työnjohtajan pois lentopallo-ottelusta, koska suhteet jätkiin eivät saaneet olla liian tuttavalliset. Tämä *komentaminen* välittää kuulijalle melko isällisen kuvan ukkoherran ja *pojan* suhteesta. Lainaus on yhtenevä myös muun muistitietoaineiston kanssa, sillä puhuttaessa savotan vanhemmista työntekijöistä mainitaan usein sanat ”arvostus” ja ”auktoriteetti”. Nuoremmilla työntekijöillä tätä auktoriteettia ei ole ilmeisesti koettu olevan samoissa määrin kuin vanhemmilla ja kokeneemmilla työnjohtajilla. Savottaa, jossa ukkoherralla on ollut vahva auktoriteetti ja taito pitää asiallista kuria ja järjestystä, on arvostettu jätkien ja hevosten piirissä suuresti. Tällaisilla savotoilla on riittänyt töitä, ja tilipussi täytynyt parhaiten: hierarkiasta ja komentosuhteesta on katsottu olevan pelkästään hyötyä. (Vuontisjärvi 2006, 124).

Toisaalta eräs kämppäemäntä toteaa ”isomahaisesta metsäherrasta”, että *sehän ei huastellu ollenkaan jätkäin kanssa, se ol hyvin herraskainen* (N1909). Savottayhteisön hierarkiassa korkealla olevaa henkilöä saatettiin hillitystä käytöksestä johtuen pitää siis myös ylpeänä tai ylimielisenä. Luonnollisesti aineistostani löytyy myös muistoja kavalista tai huonoista työnjohtajista, mutta näitä oli koko 22 haastattelun joukossa vain neljä kappaletta. Työnjohtajan auktoriteetin horjumisen alaiensa silmissä johtui näissä tapauksissa esimerkiksi alitaksoilla teettämisestä (M1919), valehtelusta ja kieroilusta (M1925), siivottomasta käytöksestä humalassa (N1909) tai vähäisestä koulutuksesta ja tietämättömyydestä työn hoidon suhteen (M1895). Näistä kokemuksista muistelijat puhuvat kuitenkin enimmäkseen huumorin kautta, nauraen. Suuri osa aineistoni metsäammattilaisten esimiehistä oli siis pidettyjä ja parhaimmillaan heitä kuvattiin

hyvin huolehtivaisiksi työntekijöitään kohtaan. Kuten eräs jo eläkkeellä olevista haastatelluista toteaa, kun työnantajan kanssa tuli tuttavaksi, oli ikääntyvänkin savottalaisen aina mukavampi mennä työmaalle. Tutusta työnantajasta oli työntekijälle tietynlaista turvaa (M1925).

5.3.3 Miehen ikä ja sairaudet

Ankarissa elämisen olosuhteissa työskentely jättää jälkensä, mikä mainitaan jokaisessa muistitietoaineistoni haastattelussa. Asuintilojen puutteellisuus, vähäiset peseytymismahdollisuudet, tuhti ja yksipuolinen ruoka sekä äärimmäisen kuluttava ja raskas työ ovat aiheuttaneet metsätyömiesten ammattikunnan alhaisen keski-ikä ja suuren määrän sairauksia (Pöysä 1997, 68–69). Kuten eräs haastatelluista kiteyttää; *terveys meni metsätöissä* (M1919). Haastatellut kuvaavat työskentelyään savotassa hyvin tyypillisesti iän tai ikääntymisen kautta, kuten esimerkeissä *savotta kesti minun nuoruuden* (M1905) tai *minun paras ikä mäniki savotassa, kämpillä on oltu koko ikä* (M1989).

Eläkkeelle joutumisen syynä on yleisimmin ollut jokin raskaan metsätyön aiheuttamista sairauksista, ja sairastuminen ja puutteelliset asuinolot ovatkin oikeastaan ainoita negatiivisia muistoja, joista haastatellut kertovat vuosikymmeniä myöhemmin. Työnteon huonoja puolia tai kehnoa ruokaa ei juurikaan muistella, mutta sairauksista puhutaan hyvin avoimesti: tämä johtunee myös siitä, että sairaudet ovat yhä kerrontahetkellä haastateltujen nykypäivää. Seuraavassa lainauksessa eräs informanteista pohtii syitä metsätyömiesten sairasteluun.

Ne on metsätöiden peruja nuo taudit. Mie oon nuori mies, viiskymmentä täytän ens keväänä mutta kyllä mie oon sillä kannalla että kyllä se on heikoin jama tällä metsätyömiehellä. Se joutuu kaiken ilmanvaihtelun alassa tekemään töitä, oli vuorokaudenaika mikä tahhaan ja vuoden aika.. ja nykyisin varsinki nuo matka... niinku tästäki joutuu 20-30 kilometriiki kulkemaan. Ja mopopelillä varsinki, sen tietää mitä iskias siitä sanoo, se on ylläsitusta jo kylmän kanssa. Hikinahkassa ku istuu mopon päälle ja lähtee ajamaan pari-kolkyt kilometriä...

Kyllä ne on tuonu parannusta, sahapuulle ainaki mutta ei pinotavaran hakkuuseen. Kyllä siellä on mies tiukalla. Vaikka sitä sanotaan että karsintatyöhön välttää heikompi vaan entäs se neljäkymmentä metriä teitten väliä, kahlaa se pöllä... siinä joutuu ylläsitukseen mies. Mutta kyllä se vielä työnantaja pitää puolensa. (M1923)

Kyseinen haastateltu kuulostaa huomattavasti ikäistään vanhemmalta, joten yllätykseni oli suuri hänen sanoessaan olevansa vielä ”nuori mies” eli 49-vuotias. Lainauksesta saa myös kuvan metsätyöstä kevyimmillään: helpoksikin luokiteltu työ sisältää huomattavan raskaita työvaiheita. Informantti toteaa metsätyömiesten olevan kaikkein alttein ammattiryhmä joutumaan työtaturmiin ja sairastumaan, sillä työmatkat ovat pitkiä ja työtä on tehtävä luonnon ehdoilla. Toinen haastateltu kertoo saamansa selkävian johtuneen työn aiheuttamasta toistoliikkeestä:

No, ennen ku oli hevosajo rantaan ni.. siinä ottivat hanttimiehet pinoon laittamaan. Ni siitä se (selkävika).. Propsit ol siihen aikaan, näre oli neljä metrii ja mänty oli neljä ja neljäkymmentä pituus. Ja se ku piti puolentoista metrin pinoon nostaa, siinä oli kaks miestä päässä ja toisessa. Siinä tul oltua aika pitkään ni siitä sain selkävian.

H: Olittekos työ tuon Jussin kanssa?

Olin, melkein koko iän olin Jussin kanssa. Ja kovasti tul tehäki sillon aikanaan... aina propsia ku tehtiin ni tehtiin semmonen nuotio, siinä kuorittiin vielä nuotiovalkeella. Syysiltana, syyspimeellä tuolla.. Syyslokakuulla kun tehtiin täällä propsia. Ja se oli kyllä rankka homma se. Vaan kyllä myö hyvin selvittiin ku kolme miestä joutu lähtemään. Ja kokemusta ol sitte kun minäki 12-vuotisesta ja veljpoika eiköhän lie vielä nuorempana...ni sieltä asti piti leipä vaan sieltä saada.

H: No Jussilta meni kanssa terveys?

No menihän se ja meni ennenku minulta. --- Velipoika sahas sen moottorisahan kansa ja siinä sen terveys sitte mänikin, sen voi sanoo että se oli nii rankka tekijä että minkä itestä irti sai ni se kaiken otti. Ei ollu muuta väliä, minkä jakso vaan.. jatko päivääki pimeellä... (M1912)

Haastatellun mukaan työtä paiskittiin yötä myöten alle 12-vuotiaasta asti, ja Jussi-veli oli niin kova työntekijä, ettei muistanut levätäkään. Tämä kostautui myöhemmin terveyden menettämisellä. Metsätyöstä saadut terveydelliset haitat johtuivat siis osittain työn raskaudesta, mutta myös omasta työteliäisyydestä: metsässä ahkerointiin itseään säästämättä (Tervo 2008, 196). Samainen haastateltu toteaa lopuksi, että *nyt on kyllä aika korjaantunu niistä ajoista mistä minä alotin, ku on loppupuoleen 50 vuotta siellä metsätöissä ollutna* (M1912). Tällä hän viittaa metsätyön vähittäiseen koneellistumiseen: kaikkea ei enää tarvitse tehdä hartiavoimin, kuten hänen nuoruudessaan.

Samankaltaisia kertomuksia sairastumisestaan kertoo moni muistelija. Haastatteluissa nostetaan esille myös ravinnon vaikutus sairasteluun. Metsätyömaiden miehet olivat ”riskejä”, mutta verisuonitauteihin kuoltiin melko nuorena, sillä ruoka vaikutti

kalkkeutumien ja tukkeutumien syntyyn. Jopa erään metsätyöläisen itsensä mukaan ruoka oli liian rasvaista eikä siitä saanut tarpeeksi kuituja. Savotan ruokaan ei kuulunut vihanneksia, hedelmiä saatiin kun niitä alkoi tulla mutta käyttö ei ollut yleistä. Rasvaista ruokaa myös syötiin paljon, koska työ oli raskasta. (M1931). Hanna Snellmanin mukaan savottalaisten ruoka oli aivan liian yksipuolista: he söivät enimmäkseen lihaa tai Amerikan läskiä, voita, leipää ja ryyneistä tehtyjä puuroja (Snellman 1996, 148). Useassa eri lähteessä mainitaan emäntien yrityksestä käyttää ruuanvalmistuksessa myös vihanneksia, kuten lanttua ja porkkanaa, mutta miehet kuitenkin pitivät näitä ruokia ”joutavina rehuina” (esim. Snellman 1991, 196). Kämppäemäntien yrityksistä huolimatta miehillä itsellään ei siis ollut kiinnostusta kasvien syöntiin; piti hän raskaampi ruoka paremmin nälkää.

Osasyynä savottalaisten sairasteluun mainitaan eriarvoisuus metsätyömaalla. Eräs vastaaja kertoo, kuinka epäreilulta tuntui, että tekomiehet saivat kulkea lämpimässä traktorinkopissa, mutta hän hevosmiehenä ensin kastui työmaalla ja sitten joutui kulkemaan hevosella pakkaskelissä kymmeniä kilometrejä (M1907). Tästä haastateltu sai pysyvän sairauden. Toisessa tapauksessa haastateltu kertoo iäkkäästä miehestä, joka yritti vanhoilla päivillään pysyä mukana metsätyömaalla, mutta sairastui keuhkokuumeeseen Venejärven kämpällä ja menehtyi saamaansa tautiin (M1931). Sairastumisten takia moni informanteista on myös *pantu eläkkeelle* (M1917) tai käsketty pois metsäsavotasta: savotalla pystyttiin yleensä olemaan maksimissaan 55–60 –vuotiaaksi, minkä jälkeen vanhemmat miehet joutuivat ”syömäsippiin”, pois palkkatyöstä (M1931). Tämä on omiaan lisäämään katkeruuden tunteita, sillä juuri metsätyö on heidän sairastumisensa aiheuttanutkin: työstä aiheutui sairastumisen ja työkyvyttömyyden oravanpyörä. Mahdollisuuksien vähäisyydestä ja varallisuuden vaikutuksesta elämänkulkuun kerrotaan seuraavassa:

Se oli niinku alkeiselämää, vaikkei oo ku tämä yks 60-70-vuotta ni tuntuu että se on ollu ihan erakko- tai alkeiselämää silloin ku ei ollu minkäänlaisia mahdollisuuksia. Tietysti hyväosaset jotka oli asutusryhmissä, niillä oli.. olivat ammattiloissa, vakituisissa, ni niillä oli hyvin mutta sekatyöläinenhän oli ihan kurjassa jamassa. Ja ei oo ihme jos on terveys menny, toistakymmentä vuotta oon jo ollu työkyvyttömänä. Ei sitä saa liian tiukalle panna ihmistä. Se viepi... vähän on jällelle jääny,

Korkeehan tuo jo on ikä ku lopulla seittemääkymmentä vuotta. Mites täällä muuten on kuule, siihen ne uupuu toisetkin. Niin... on se semmosta. (huokaa) (M1906)

Sairastelu, ikääntyminen ja fyysisen kunnon rapistuminen ovat johtaneet savottalaisten vähittäiseen joutumiseen ulos työikäisten metsätyömiesten kategoriasta; osa poistui työelämästä aiemmin, osa vasta myöhemmin. Nuorena sairastuneet muistelijat ovat huomattavasti katkerampia kohtalostaan kuin iäkkääksi asti töihin kyyenneet vastaajat. Muistelijoiden ikä haastatteluhetkellä vaikuttaa merkittävästi vastausten tyyliin: nuorin, vain hetken aikaa metsätyötä tehnyt vastaaja kertoo metsätyön olleen *helevetin hieno kokemus* (M1948) kun taas erään hyvin iäkkään metsätyöläisen vaimo toteaa nauhalle miehen olevan *vaivainen kuin vanha varis* (N1903). Haastatteluhetkellä alle 30-vuoden ikäinen savottalainen on kokenut savottaaurallaan täysin erilaisia asioita kuin jo ennen vuosisadan vaihdetta metsään pakon edessä joutunut mies. Toisaalta taas muuan informantti kokee olevansa vasta nyt 82-vuotiaana *miehen iässä*, kaiken nähneenä ja kokeneena (M1889). Entisajan jätkien lähes sankarillisen nostalginen maine korostuu puheessa ja sitä verrataan nykyajan jätkiin rakentaen näiden kahden välillä tarkoituksellista kontrastia. Vaikka entisaikojätkiä tuskin haluttaisiin takaisin, kääntyy entisen ja nykyisen elämän vertailu herkästi entisen elämän sankarillistamiseksi (Pöysä 1997, 45-46).

5.3.4 Omat pojat metsätyöhön?

Aineistoni varhaisempi metsätyöpolvi teki metsätyöammattilaisen uraa aikana, jolloin työtä ei tehty koneilla vaan hartiavoimin. Tällä on vaikutuksensa myös heidän mielikuvaansa uudemman sukupolven jätkistä, jotka pystyivät käymään työssä kotoa käsin asumatta kämpillä, pitämään metsää lähinnä harrastus- ja virkistyspaikkana ja työskentelemään istumalla metsäkoneessa tai tietokoneen ääressä (Tervo 2008, 201–205). Nykyajan jätkän ja vanhan konkarin eroa kuvaa osuvasti seuraava kokeneen savottalaisen kommentti nuorelle miespuoliselle haastattelijalle:

Pontuttaki tehny oon, vorokkia, sitte kakon sidonnat, kaikki opittu on, nykysillä miehillä ei lähe. Sen tietää jo päältä sanoo.

H: Jaa, tuskinpa sitä osais. (M-, syntymävuotta ei mainittu)

Tässä haastateltu osoittaa kommenttinsa *nykysillä miehillä ei lähe, sen tietää jo päältä sanoo* nuorelle tutkijamiehelle, joka puolestaan toteaa että tuskinpa osaisikaan. Lainauksessa korostuu ”ennen oli paremmin” –ajattelu: nykymiehet ovat mukavuudenhaluisia ja kirjaviisaita, eikä heillä ole käytännön taitoja hyppysissään (Pöysä 1997, 46). Tämän ei kuitenkaan informanttien mielestä nähdä olevan ristiriidassa

sen kanssa, että suurella osalla haastatelluista omat pojat oppivat isiensä jalanjäljissä metsäsavotoiden työntekoon, ja ovat siten näitä ”nykyajan jätkiä”. Monessa perheessä isät tekivät aluksi hevostmiehen töitä palstoilla ja pojat jotakin kevyempää, mutta poikien kasvettua miehiksi siirtyivät he hevostmiehen töihin ja isät tekomiehiksi (M1889). Isän puolestaan vanhetessa hän saattoi jättäytyä kotiin poikien tehdessä metsätyötä ja siten turvatessa talouden (M1912).

Omien poikien tietä metsätyössä tahdottiin keventää ja helpottaa (M1889). Toinen, hyvin jyrkkä näkökulma muistitietoaineistossa oli, ettei omien lasten tahdota missään olosuhteissa joutuvan metsätyöhön. Seuraava kommentti on lainaus noin 50-vuotiaan savottalaisen haastattelusta.

H: Mites teiän pojista, tuleeko niistäki mehtätyömiehiä?

-Minä oon ite tehny (metsätyötä) kolmekymmentäneljä vuotta ja minä toivon ettei missään tapauksessa metsäpuolelle! Minä viimesenki markan uhraan poikien eteen että saavat helpompaa työtä! Saavat vaikka pienempään palkkaan tyytyä, se on pääasia ettei metsäpuolelle. Nyt joka täällä on metsätyömies ollu ni se on ykköstopauksia kuka on 65-vuoteen metsämiehenä täällä töissä, ennen on pitäny eläkkeelle jäädä ja väkipakolla. Samoin minä omille pojilleni toivon, minulla on kaks, ettei metsäpuolta. Palkat saa nousta vielä sen 40% enkä sittenkään toivo metsäpuolta. (M1923)

Metsätyömiehen suurin huolenaihe tuntuu olevan savottalaisten suuri riski sairastua ja eläköityä nuorena, millaista kohtaloa hän ei toivo omille pojilleen. Kyseinen informantti on tehnyt metsätyötä noin 15-vuotiaasta asti, sillä lapsena hänellä ei ollut vaihtoehtoja. Haastatteluhetkellä tilanne on ollut jo toinen, ja nuorilla oli mahdollisuus lähteä opiskelemaan muita aloja, mitä haastateltu suuresti lastensa kohdalla toivoo. Hän ottaa myös esille mahdollisuuden saada säännöllistä palkkaa: *siellä jos ei minä päivänä tuppi heilu ni markka ei tule. Se on tiukassa nykyään metsämiehellä markka* (M1923) Haastateltu on urallaan työskennellyt monipuolisesti metsätyön kentällä, ja kertoo saaneensa työstä vakavan sairauden: tämä selittää hänen kielteistä suhtautumistaan omien lastensa metsätyöhön joutumiseen.

5.3.5 Viimeinen honka

Muistitietoaineistoni jo ikääntyville kertojille on tyyppillistä mainita, että kevyttä metsätyötä pyritään edelleen tekemään voimien mukaan, vaikei enää metsäpalstalla ollakaan. Mikäli eläkkeelle jääneiden metsätyöläisten kunto sallii liikkumisen,

suuntaavat he usein kulkunsa metsään: metsässä marjastetaan, sienestetään, kalastetaan tai oleillaan mahdollisella kesämökillä (Tervo 2008, 196–197). Polttopuita ja vastaavia kevyitä metsätöitä tehdään harrastusmielessä omiksi tarpeiksi, eikä metsänhoidosta osata luopua ennen kuin oma kunto siihen pakottaa:

Kevväällä tein (puita) vaan nyt heitin pois ku se tuntuu ettei jaksa enää tehdä ku tuota ikää tulloo. (M1907)

Elämän mittainen työura metsässä on ehkä jättänyt savottalaisiin jälkensä, mutta jäänyt myös ”tavaksi” kodin piirissä vaikka metsätyöstä ammattina on täytynyt luopua.

Ikäjätkien siirtyessä elämänselänsänsä vanhuuteen metsän merkitys oman elämän tärkeänä sisältönä korostuu (Tervo 2008, 197). Vaikka aktiivisesta metsätyöyhteisöstä on siirrytty ulos, näyttäytyy metsä haastatelluille paikkana joka tarjosi työn, rytmitti arjen ja vuoden kulun ja antoi elämään sisällön. Monessa kuvauksessa savottalaiset nähdään ”metsäläisinä”, jotka ovat yhtä metsän, työmaansa, kanssa, eivätkä edes sijoitu normaaliin kyläympäristöön (M1901). Metsätyöntekijän koetaan olevan *samaa heimoa puiden kanssa*, metsän ollessa lohduttava ja turvallinen ympäristö ja ”taatessa savottamiehelle pilvettömän mielen” (Huovinen 1981, 27, 28). Metsä on muotoutunut osaksi yksilön elämää ja minuutta (Tervo 2008, 197).

Metsän ja savottalaisen yhteydestä johtuen metsätyömiehen vanhuuteen liittyy ajatuksia metaforisista, fiktiivisistä loppuista, jotka usein kuvataan harmonisena paluuna luontoon, muuttumisena eläimeksi tai kasviksi. Vanhan Lapin jätkän kuvaannollinen muuttuminen poroksi tunnetaan ympäri Suomen, samoin kuin savottalaisen sielun yhdistyminen haudalla kasvavaan horsmaan tai kelohonkaan (Pöysä 1997, 188). Kertomakirjallisuudessa viimeisten metsätöiden tekeminen on myös kuvattu ”viimeisen hongan kaatamisena” (esim. Huovinen 1981, 26–29).

Juho Pernu, ukonköpelö, lysähti raskaasti istumaan kuuraiseen kanervikkoon, läähätteli ja haparoi rintaansa --- jo melkein maanvärisellä kädellään. --- Kovin hitaaksi ja hituraiseksi oli mies käynyt. sahauksestakin voi sanoa, että siinä tauti työtä teki, ja kirveeniskut eivät olleet mitään kirveeniskuja, vaan jonninjoutavaa tolskausta. Yhä pienemmät pinot ja yhä suurempi väsymys. --- Yhden puun hän vielä kaataa, tuon tuossa, jossa on leimakirveen jälki niin kuin olla pitää.

Viimeinen puu! Se ajatus teki hänet surulliseksi. Yli puoli vuosisataa hän oli kaatanut puita, elänyt elämänsä niiden keskellä. Nyt hän kävelisi sieltä sahoineen ja kirveineen, eikä enää palaisi. Juho Pernusta tuntui, että hän jo nyt, istahtaessaan viimeisen kaatamansa puun kannolle, luodessaan jäähyväiskatseen viimeiseen hakkuukaskeensa, kuoli kuolemalla. Vaikka hän vielä jonkin aikaa viipyisikin siinä neliseinäisessä huoneessa tahi

jossakin muualla, niin se ei olisi enää elämää, vaan jotakin muuta, mitähän olisikin, viipymistä... (Haanpää 1947; Huovinen 1981, 29).

Koko elämää värittäneestä metsätyöstä luopumista verrataan luopumiseen elämästä itsestään; niin suuri on muutos. Iäkstä metsätyöläistä kuvataan *jo melkein maanväriseksi*, mikä korostaa miehen hidasta yhdistymistä ympäröivään luontoon. Kuvauksen perusteella savottalainen ei kuulu neliseinäiseen huoneeseen, vaan takaisin puiden keskelle, missä on elämänsä elänytkin (Huovinen 1981, 29). Metsätyöurasta puhuttaessa iäkkäämmille haastatelluille on tavallista verrata työntekoa ja työpäiviä luonnonilmiöihin. Haastatteluhetkellä yli 70-vuotias vastaaja tiivistääkin pitkän taipaleensa metsätyöuralla tyytyväiseen huokaukseen *kyllä sitä on monta auringonnousuu saanu kahtoo* (M1898).

6. NAISEUDEN MONET KASVOT SAVOTTAYHTEISÖSSÄ

Seuraavissa kappaleissa siirryn miesten ikäsidonnaisen aseman kuvaamisesta naisten työskentelyn ja paikan tarkasteluun metsätyömailla. Puhuttaessa metsäsavotoista jää naisten työpanos metsätyömailla usein miehisen työn kuvaamisen varjoon. Edelleen haastatteluaineistoa litteroidessani tapasin useaan otteeseen metsätyömiehen kommentin *kämpä ei oo naisen paikka* (M1948). Tästä mielipiteestä huolimatta metsätyömailla työskenteli runsaasti naisia paitsi palkattuina kämppäemäntinä, myös varsinaisessa puusavotassa esimerkiksi metsurina tai kuorintatöissä (Paaskoski 2008, 170–193; Peltola 2009, 6; Reiterä 2010, 6; Snellman 1996, 170–172). Siinä missä miesten hierarkkinen asema metsätyömaalla näyttää vaihdelleen iän perustella, naisten rooli ja asema koko savottayhteisön mittakaavassa on pysynyt melko lailla samana. Naisten työkenttä oli laaja, ja rooli vaihteli hyvästä jätkästä kodinhengittäreen (Reiterä 2010, 7).

6.1 Naiset puuteollisuudessa

Sukupuolen mukaisessa työnjaossa kotitalous (naiset) ja ansiotyö (miehet) ovat olleet kautta aikain vastakkaisia. Sukupuolille sopivien töiden rajoja on pidetty yllä tietoisesti, ja niihin on liittynyt normeja, uskomuksia ja ennen kaikkea puhetta. Esimerkiksi naisen poistuessa kotipiiristä yksin hänen on ajateltu olevan vaarassa menettää jotain arvokasta. Metsässä työskentely ei ole ollut naissukupuolelle soveltuvaa. Kunnian tai

arvostuksen menettäminen ”toisen sukupuolen töissä” ei ole ollut kunnolliselle työhmiselle sopivaa, ja sukupuolen mukainen työnjako onkin todettu suomalaisessa yhteiskunnassa erittäin sitkeäksi ilmiöksi. (Peltonen 1999, 33-49).

Huolimatta suomalaisen puunjalostusteollisuuden miehisestä mielikuvasta on metsäteollisuuden toimintakentällä työskennellyt myös tuhansia naisia (Leminen 1998, 214–216). Metsäteollisuus on työllistänyt naisia varsinaisten metsäsavotoiden ja sahojen ohella esimerkiksi paperi- ja vaneritehtaissa. Pientilojen isäntien ollessa usein hevosineen talvisavotoissa, oli emäntien vastuu ja työtaakka suunnaton: tilan töiden, karjanhoidon, kotitöiden ja lastenhoidon lisäksi naiset kävivät istutuksilla, tukinuitossa, raivaustyömailla sekä puunhakkuussa miestensä apuna, jos savotta sattui olemaan kodin lähistöllä (Rannikko 1998, 224; Ranta 2012, 47). Naiset muodostivat puusavottaa tehdessään oman pienen työyhteisönsä, sillä yleensä he tekivät töitä omalla palstallaan, erillään miesten työalueesta (HM2011). Tämän vuoksi he myös olivat metsätyöyhteisön ”toisia”: sukupuoli toimi erottavana tekijänä.

Puunjalostusteollisuuden naistyötä leimaa edelleen vahvasti sukupuolen mukainen työnjako, jolla on pitkä historia. Naisia ja lapsia käytettiin töihin, joissa tarvittiin nopeutta ja näppäryyttä, kun taas miehille uskottiin koneiden käyttö ja niin kutsutut ammattityöt. Perinteinen työnjako onkin ruokkinut itse itseään: tästä poikkeuksena ovat ainoastaan sotavuodet, jolloin naiset joutuivat astumaan miesten paikoille. Sota-aikana naiset osoittivat kykenevänsä myös miehisiin metsätöihin, jos heille annetaan niihin tarvittava koulutus, mutta tämä kokemus unohdettiin pian sodan jälkeen. (Leminen 1998, 217–219). Metsäalalla työskennelleet naiset ovat joutuneet sopeutumaan miehiseen normiin, ja joutuneen todistamaan mieskollegoilleen pystyvänsä miehisiin töihin saadakseen tasa-arvoista kohtelua ja arvostusta työlleen (Paaskoski 2008, 170–193; Reiterä 2010, 7).

6.1.1 Jätkättäret

Jyrki Pöysä toteaa metsätyötä tehneiden naisten sukupuolen olleen työmaallaan poikkeuksellinen, joten harvoja metsätyötä tehneitä naisia on kutsuttu usein lisäten täsmennyksiä ”jätkä” –nimitykseen (esimerkiksi *rakojätkä*, *jätkättär* tai *naisjätkä*). Ilmaukset ovat sikäli erikoisia, että ne kuvaavat poikkeamaa kategorian päämerkityksestä: onhan yksi *jätkän* perusmerkityksiä kuitenkin miessukupuolen

ilmaisu. (Pöysä 1997, 129). Muistitietoaineistoni perusteella nainen varsinaisessa puusavotassa on ollut harvinaisuus eikä metsätyötä tehneistä naisista löytynyt tästä aineistosta monta mainintaa, mutta ne harvat metsätyötä tehneet naiset ovat olleet monien metsätyömiesten tiedossa. Tämä käy ilmi esimerkiksi seuraavasta lainauksesta, jossa eräs haastatelluista miehistä nostaa heti esille tiedossa olevan metsäsavottaa tehneen naisen:

H: Olikse yleistä että naiset kävi mehtätöissä?

Ei ollu täällä yleistä! Kyllä ne nuoremmat naiset kävi ja sitte... niinku tyttöpiät vielä ku hyvässä kunnossa ol. Ja mehtätöistä puheenollen ni tuo Laakkosen Elli ku rupeis juttusille ni se tietäs kyllä mehtätöistä. Se kävi nuorena ja pitemmän aikoo. (M1912)

Lainaus avaa myös muita naisten metsätyöhön liittyviä teemoja: metsäsavottaa tekivät pääasiassa nuoremmat naiset, jotka olivat hyvässä fyysisessä kunnossa (toisin kuin iäkkäämmät naiset?). *Tyttöpiät* voisi myös viitata naimattomiin tai perheettömiin nuoriin naisiin. Terhi Reiterä kuvaa tutkielmassaan miesten puhumattomuutta savotan naisista: kun miehiltä kysyttiin, oliko heillä työtovereinaan metsurinaisia, vastaus kuului enimmäkseen ”ei. Kyllä ne oli aina siellä keittiössä” (Reiterä 2010, 105). Harvoja metsäsavottaa tehneitä naisia ei siis joko tunnettu lähemmin tai sitten heitä ei luettu mukaan työtovereiksi. Kommentista on myös pääteltävissä monien metsätyömiesten kanta naissukupuolelle sopivampaan työhön.

Helli Muranen kertoo haastattelussaan, että Sapilasvaarassa työskenteli useita naisia pöllinparkkuussa samassa savotassa miesten kanssa. Kysyessäni, työskentelivätkö naiset miesten keskellä, informantti vastasi naisten tehneen töitä omalla erillisellä palstallaan (HM2011). Naiset kuorivat puita koloraudalla, ja Muranen epäili heidän tulleen metsätöihin koska aika oli köyhää eikä heillä ollut oikein muutakaan paikkaa mihin mennä töihin. Hyvänä esimerkkinä ”miespuolisesta jätkästä” Muranen mainitsee Ranualla metsätöitä tehneen naisen, Hervan Vapun, joka paiski töitä metsätyömaalla *koska oli vahva ja kovaluontoinen työntekijä* (HM2011). Vapulla oli aikanaan mahdollisuus valita metsätyön ja perinteisen kodin piirin välillä, ja ulkoilmamaisenä hän teki mieluiten puusavottaa. Haastateltuni mukaan Vappu päihitti savotassa kevyesti ”vähänkin heikommat jätkät”, joten hän on mainio esimerkki työnjaollisesta sukupuolisegregaatiosta ulos pyrkivästä naisesta (HM2011, Keskitalo-Foley 2008, 84). Tällaiset vahvat naiset ovat purkaneet perinteisiä naisen määrittäjiä ja murtaneet toimintaansa rajoittavia esteitä. Vapun kaltaisten naisten mahdollisuus toimia

perinteisillä miesten alueilla on laajentanut naisten toimijuuden tiloja. (Keskitalo-Foley 2008, 77–85).

Toinen kiinnostava esimerkki naispuolisesta jätkästä löytyy haastattelusta, jossa haastatteluhetkellä iäkäs nainen kertoo oman äitinsä elättäneen perheensä savottaa tekemällä. Muistelijan äiti jäi leskeksi jo varhain nälkävuosina, kotitalo oli köyhä ja lapsia kolme: hänen vaihtoehtonsa tulojen saamiseksi olivat lannan luominen, piikominen tai metsätyö (N1913). Näistä hän valitsi metsätyön ja toimi ”hakkomiehenä” monelle hevostmiehelle koska oli kertojan mukaan kova työhminen.

Sillä oli viulusahat ja olihan se justeeriki hänellä ja.. kirves ja... aivan se tuossa rajan pinnassa. Olin minäki pari viikkoo sitä työmaata kahtelemassa vaan minä sanoin ei nämä oo enää minun töitäni. (nauraa)

H: Minä ikänen työ silloin olitte?

No silloin... kymmenissä voin olla. Koittelin minäki vaan se ol aika raskasta. Sitä ei näet huonoilla saanu niitä nostella.

H: Mutta teidän äiti jakso?

Äiti jaksohan se, se oli niinku mies! (N1913)

Lainauksessa kertoja muistelee olleensa kymmenvuotiaana mukana metsätyömaalla, mutta totesi jo tuolloin ettei metsätyö olisi hänelle sopivaa. Hän myös kertoo kokeilleensa työtä, mutta sanoo ettei ”huonoilla” saanut raskaita puita nostella: sellaiset, jotka eivät jaksaneet rankkaa työtä tehdä, saivat aikaan vain enemmän haittaa. Pikkutyttö oli juuri tällainen. Kertojan toteamus siitä, miten äiti oli *niinku mies*, viittaa paitsi äidin maskuliiniseen voimaan miehisessä työssä, myös kenties siihen, että äiti joutui varhain kuolleen miehensä rooliin elättääkseen perheensä.

Edellisen esimerkin kertoja mainitsee äitinsä saaneen miesten palkkaa, joka oli noin 3 markkaa yhdeltä puulta. Huomioni kiinnittyi siihen, että kertojan äiti oli kuukaudenkin mittaisia aikoja poissa pienten lastensa luota, ja asui tuolloin ”mehtisaunassa” hevos- ja hakkomiesten kanssa. Kertoja ei mainitse, oliko äidille erotettu omaa tilaa metsäsaunasta, kuten esimerkiksi kämppäemännille. Äidin ollessa savotassa lapset olivat välillä tätinsä kanssa, mutta oppivat varhain itsenäisiksi (N1913). Kertojan äiti ei myöskään mitä ilmeisimmin korostanut naisellisia taitojaan metsätyömaalla, sillä hän ei koskaan valmistanut lämmintä ruokaa, vaan keitti korkeintaan kahvia tai teetä. Lämmintä ruokaa äiti söi vain kotonaan. Eväänä oli leivänkannikka, pullo maitoa ja margariinipaketti – aivan kuten miehilläkin. (N1913).

Helli Muranen korosti haastatteluhetkellä, etteivät savotan miehet nauraneet savottaa omilla palstoillaan tehneille pöllinparkkaajanaisille, vaikka *kyllähän ne muuten nauro naisille* (HM2011). Tämä lainaus osoittaa miesten arvostaneen riuskoja roolinylittäjiä: kenties myös edellisen esimerkin perheenäiti sai osakseen paremminkin kunnioitusta kuin pilkkaa. Samalla Murasen aiempi kommentti Hervan Vapusta kuitenkin osoittaa, ettei Vappu ollut kaikkien savotan miesten veroinen työntekijä, vaan päihitti vain *heikommat* jätkät. Huolimatta lujasta, ilmeisen jätkämäisestä luonteesta ja fyysisestä voimasta, joita savottalaisten keskuudessa arvostettiin, oli nainen ilmeisesti silti nainen, vaikka rikkoikin toiminnallaan sukupuolelle tyypillisiä stereotypioita.

Muranen itse arvelee, etteivät metsätyötä tehneet naiset tarkoituksella halunneet muuttaa toiminnallaan tyypillistä sukupuolten välistä roolijakoa tai tavoitella tarkoituksellisesti tasa-arvoa, vaan taustalla hänen mainitsemassaan esimerkissä oli sotavuosien aiheuttama pakko tehdä töitä sekä naisten rajalliset mahdollisuudet tienata muulla tavoin (HM2011). Kuvatunlaiset riuskat voimaiset ovat silti edustaneet Terhi Reiteränkin mainitsemia ”hyviä jätkiä” savotan naisten keskuudessa. Loppujen lopuksi ilmiö on ollut suomalaisessa agraarikulttuurissa tavallinen: nainen on voinut tarpeen niin vaatiessa ryhtyä verraten sujuvasti miesten töihin ja saada työstä selvitessään osakseen jopa ihailua. Miesten siirtyminen naisten työkentälle on puolestaan aiheuttanut säälliviä hymyjä ja pilkkaa, sillä voimaa vaativista töistä selviytyvä nainen ei ole ollut lainkaan kummajainen, mutta naisellisissa töissä viihtyvää miestä on usein halveksittu. (Löfström 1999, 181). Tämä kertoo omaa tarinaansa agraarisen kulttuurin ”miesten ja naisten töiden” arvohierarkiasta.

6.1.2 Pientä tuloa omalta palstalta

Aiempien lukujen perusteella voidaan päätellä, ettei ennen toista maailmansotaa syntyneillä maaseudun naisilla ollut juurikaan vaihtoehtoja kouluttautumisen ja työnteon suhteen. Naiset tekivät töitä siellä, missä perheen ja yhteisön heille asettamat vaatimukset sallivat: kouluttaminen oli vähävaraisille perheille kallista, ja tyttöjen työpanosta tarvittiin maatiloilla (Reiterä 2010, 34–35; Snellman 2005, 146–147). Rahan puutteen mainitsee pääsyyksi savottaan lähtöön seuraava informantti:

Ennen ei ollu ne markat niin tiiossa ku nykysin. Ei niitä hulluteltu rahojen kanssa että niitä liikaa ois, piti säännöstellä. Eikä niitä joka juhlaan saanu niitä leninkiä, se piti pittää entisiä. --- Niitä kästöitä tehtiin ja miesväki

kävi ku oli silloin niitä mehtätöitä, käytiin savotoissa.. Ja vielä keväällä ku oli näitä propsinkuorimisia ni myö tyttökarja kaikki, kuka oli vähänki kynnellekykenevä ja jakso ni siellä käytiin propsia kuorimassa keväällä. Niinkun savottatöissä. ---Niitä metsäpalstoja tehtiin Gutzeitin mailla niin minä kävin kanssa siellä propsinkuorinnassa. Ja vielä kun tähän tultiin niin ensimmäisenä keväänä silloin ku Otto silloin ajo omasta metästä propsipuita ni minä kävin vielä jelppaamassa - kävin vielä kuorimassa täällä omissaki mehtätöissä. (N1924)

Lainauksesta saa sen kuvan, että nuorten naisten, *tyttökarjan*, propsinkuorintatyö on ollut muistelijan kotiseudulla melko tavallista. Lisäksi kertoja korostaa sitä, että metsätyötä täytyi *jaksaa*: edes propsinkuorinta ei ollut aivan kevyttä työtä. Metsätyön tekoon tottuneena hän auttoi myöhemmin myös omaa miestänsä uudessa kodissaan. Muina tulonlähteinä toimi naisellisempi käsitöiden teko ja myyminen.

Kiinnostava yksityiskohta Helli Murasen kuvauksessa savotan naisista oli se, että nämä toivat savottaan mukanaan oman ruoka-annoksensa joka päivälle (HM2011). Muranen itse toimi Sapilasvaaran kämppäemäntänä ja palstalla työskenteleville miehille valmistettiin ruoka kämpässä, mutta naiset eivät tulleet kämppään syömään vaan söivät palstalla omat eväät. Muraselle itselleenkin oli epäselvää miksi näin oli: ajateltiin, että naiset osaavat valmistaa itselleen omat ruokansa eikä heille tarvitse kokata? Oliko kämppä niin miehinen ympäristö, että miesten ja naisten fyysiset työalueet tuli erottaa niin metsäpalstoilla kuin kämpässäkin? Vai eivätkö naiset halunneet muodostaa omaa ruokaporukkaansa, kuten jätkät tekivät maksaessaan ateriansa; naiset kuitenkin tekivät töitään savotan *ylimääräisinä*? Joka tapauksessa naisten oma ruokailu oli omiaan erottamaan heitä vielä enemmän muista savottalaisista, osoittamaan joukkoon kuulumattomuutta.

Naisten poikkeavuutta muista savottalaisista korostaa itsekin metsätyötä tehneen naisinformantin tapa muistella savotan miehiä omana ryhmänään. Hän kertoo savottalaisten yöpyneen kotiseutunsa suuremmissa taloissa, ja kuvaa jätkien illanviettoja: verkon kutomista, palapelien askartelua vanerilevyistä, pajupillien tekoa ja ”suakkunoita” eli tarinoiden kerrontaa iltaisin (N1924). Jo miespuolisen haastattelijan kysymys *eiks niillä savottalaisilla ollu kaikkia muitakin temppuja* ikään kuin sulkee naismuistelijan itsensä savottalaisten ryhmän ulkopuolelle, joten tämä vastaa vain olettamansa miessavottalaisten ryhmän puolesta. Tavallista olikin, että savottaa tehneet naiset palasivat yöksi omiin koteihinsa tekemään muita kotitöitä, eivätkä yöpyneet omana joukkonaan miesten kanssa (HM2011). Naiset kävivät metsätyömaalla, mutta eivät kuuluneet metsätyöläisten joukkoon pysyvästi.

6.1.3 Tyttöjen, poikien ja naisten työtä

Naisten työskentely metsätyön parissa vaikuttaa haastattelujen perusteella melko monipuoliselta, joskin selkeästi kevyemmältä kuin miesten työ. Erityyppisistä töistä kerrotaan esimerkiksi näin:

Ja taimisavotta oli ennen, niissä käytiin ja... taimia istutettiin ja siemenii ja sitte ku miehet tekivät kesällä -koivuja kasattiin ennen ja sitte ku ne rantaan ajettiin talvella ja keväällä- niin niitä koivunpäitä tervattiin, sittehä oltiin siinä tervasavotassa. Ne piti panna pukimet sitä mukaa ettei niitä enää tarvinnu, nehän tervautu. (nauraa) (N1924)

Taimenistutus, kylväminen, tervaaminen ja pinojen merkkäminen vaati tarkkuutta ja näppäryyttä, joka miellettiin naisille ominaiseksi taidoksi (Leminen 1998, 217–218). Mainitut työt ovat fyysisyydestään huolimatta luonteeltaan kevyempiä ja nopeampia: luvussa 2 eräs miesinformantti toteaa lasten tehneen vastaavankaltaisia kylvö-, merkkäus- ja istutustöitä (M1931). Tyypilliset lasten ja naisten työt ovat siis olleet verrattain samankaltaisia, mikäli tyypillistä naisten *metsätöistä* voidaan edes puhua; tyypillisempää naissukupuolelle olisi ollut työnteko esimerkiksi kämpän keittiössä, ei metsäpalstalla. Tätä mielikuvaa naisten metsätyöstä vahvistaa samaisen informantin kommentti,

siellähä ol tyttökarjat tervuusavotassa ja niitä pojankloppia, niitä kuka vaan ei muuhun kyenny. (N1924)

Kertoja toteaa suoraan, ettei tytöistä ja pojanklopeista olisi ollut ”muuhun”, eli haastavampiin tai raskaisiin töihin. Haastateltu ei siis kyseenalaista perinteistä naisen roolia vaikka metsätyötä tekikin, sillä hänen mielestään naisella ei ollut muuhun savotointiin riittäviä voimia. Mainitulla tavalla myös ”pojankloppit” aloittelivat tulevaa savottalaisen uraansa, yleensä isän tai muun sukulaisen apuna. Lainaus jättää avoimeksi sen, keitä olivat *ne* joiden voimat eivät varsinaiseen savottaan riittäneet, ja kuuluiko tähän joukkoon esimerkiksi vanhoja tai muuten heikkoja miehiä (Vuontisjärvi 2006, 67).

Tämä mainittu lasten ja naisten työjoukko oli koostumukseltaan ilmeisen sekalainen. Huomioni kiinnittyi erityisesti siihen, miten naispuoliset haastatellut puhuvat metsätyössä avustaneista *tyttökarjana*, *lettipäinä* tai *tyttärinä*: nimitys antaa mielikuvan hyvin nuorista tytöistä, ehkä jopa lapsista (N1924, N1909). ”Tyttökarja” myös viittaa siihen, että tytöt tekivät töitä yhdessä. Helli Muranen totesi Pohjois-Suomessa olleen yleisempää, että pienet tytöt päätyivät töihin *pikkukokiksi* kokeneemman emännän

avuksi savottakämpälle, kun taas pienet pojat menivät isän avuksi palstalle (HM2011). Tyttöjä ja poikia on siis pyritty ohjaamaan omalle sukupuolelleen tyypillisiin töihin, joskin näissä on tapahtunut myös selkeitä liukumia. Ilmeisesti naissukupuolelle tyypillisistä töistä loikkaaminen miesten töihin on ollut kuitenkin sopivampaa, sillä naisille ainokaisena työyhteisössä toimiminen on voinut olla ylpeyden aihe, mutta miehelle vastaava ainoana oleminen pikemminkin nolo paikka (Julkunen 2010, 133).

6.2 Naiset kodinhengettäinä

Siinä missä metsäsavottaa tehneet naiset olivat omalle sukupuolelleen tyypillisen työkentän ulkopuolella, kämppäemännät ja –kokit eivät haastaneet perinteisiä sukupuolirooleja, vaan olivat jo ammattinimikkeeltään naisellisiksi miellettyssä työssä (Snellman 2005, 137). 1900-luvun alkupuolella oli tavallista, että perheen tytär teki maataloustöitä, hoiti lapsia, lähti kaupunkiin tai toiseen taloon piikomaan, tai työskenteli kylän kaupassa tai kioskissa. Kuten mainittua, olivat koulutusmahdollisuudet niukat, ja etenkin nuorten naisten koulunkäyntiä estivät paitsi taloudelliset, myös ideologiset syyt: naisen paikka oli yleisesti kodin töiden piirissä. Ryhdyessään kämppäemännäksi naiset joutuivat useimmiten pois kotipiiristään, sillä metsätyömaat sijaitsivat usein etäällä asutuksesta, ja työntekijöille rakennettiin metsäkämppeä yhteismajoitustiloiksi savotoinnin ajaksi (Reiterä 2010, 39–40). Metsäyhtiöt alkoivat palkata topakoita syrjäkylien naisia uittotyömaille ja savotoille huolehtimaan kahvi- ja ruokatarjoilusta 1930-1940 -luvuilla. (Snellman 2005, 144; Ranta 2012, 64; Reiterä 2010, 35).

Sekä Hanna Snellmanin että Terhi Reiterän mukaan oli tyypillistä, että monet naiset lähtivät savotalle töihin nuorena ja usein kouluttamattomana, harvat kotitalouskoulun käyneenä (Snellman 2005, 141–143; Reiterä 2010, 66). Savottakämpälle lähteneet nuoret naiset olivat keskimäärin vanhempia kuin metsätyöhön lähteneet miehet: miehet kuitenkin työskentelivät tavallisesti sukulaisen tai isänsä kanssa kämppäkokin työn ollessa varsin itsenäistä (Reiterä 2010, 66–67). Savottakokiksi nuoret naiset päätyivät tavallisesti jonkun sukulaisen kautta (Reiterä 2010, 67). Edellä mainittu kuvaus sopii myös Helli Murasen kokkiuran alkutaipaleeseen Simojoella, jota hän itse kuvaili minulle kirjoittamassaan kirjeessä näin:

Lähin nuorena tyttönä ensimmäiseen työpaikkaan lapsuuden kotista. Olin seitsemällä toista, vain silloin piti lähteä, itse opiskella kun ei ollu

ammattikoulua. Eihän niissä kodeissa ollu mistä antaa rahaa eikä mitään... Ja sehän halutti lähteä tienaamaan omaa rahaa, se tuntu aika mukavalle. (Kirje2011)

Muraselle työn järjesti hänen sisarpuolensa mies Eevert Puurunen, joskin lupa työhön lähtöön kysyttiin ensin isältä Heikiltä. Omatoimisesti naiset päätyivät emänniksi vain harvoin, sillä suvun miesten suostumuksella oli suuri vaikutus (HM2011). Toisinaan nuoret tytöt joutuivat savottaan pikkukokiksi myös hieman vastoin omaa tahtoaan, kuten käy ilmi seuraavista lainauksista:

Olin hyvin nuori, kun jouduin savotalle kokiksi. Isä komensi, sinä lähet minun mukana, kyllä sitä osaa kun haluaa. (Eeva Sammela, Vuontisjärvi 2006, 60).

Tunsin oloni vastenmieliseksi lähtiessäni kotini ovesta. En pystynyt katsomaan taakseni kyynelten lomasta: tämäkö on elämäni tarkoitus? Voi minua houkkaa niitten haaveitten jälkeen, aivan nolotti. Miksi en saanut mennä kouluun tai työhön kylille, kun sellaisia mahdollisuuksia olisi ollut? (Korhonen 2002, 5).

Kuvauksista käy ilmi nuorten tyttöjen pelko lapsuudenkodista lähdön jälkeen: savottakokiksi *jouduttiin*, ei päästy kuten Helli Murasen tapauksessa. Tyttö olisi haaveillut koulusta, ei joutumisesta korpeen ”susilauman” kaltaiseen miesjoukkoon, mutta rahaa tarvittiin jotta tultiin toimeen (Korhonen 2002, 6). Savottakämpä työympäristönä oli erikoinen ja jokseenkin vailla merkkejä naisen läsnäolosta, kuten toinen edellä mainituista kämppäemännän aluista kuvailee:

Kurkistan ovesta kämppään. Se oli pitkä, musta suuri huone. Seinustoilla kerrosriksit, seinissä nauvoja, joissa roikkui reppuja, housuja sun muuta kamaa. Tunkkainen haju pisti nenään. --- Pöytä täynnä jätteitä aamupalan jäljiltä. Tuhka-astiat pullollaan tumppeja sekä piipunmoskaa. Sinistä tupakansavua vielä leijaili kämpässä. Seinällä kellastunut naisen kuva jostain lehdestä. (Korhonen 2002, 10).

Savottakämpän elämä oli ensikertalaiselle haastavaa, ja Helli Muranen totesi nauraen heti haastattelumme alussa, että *tietenni se ensin tuntu ku meni ja nuori oli, se näytti hirviälle että mitenhän täällä ollaan* (HM2011). Työ kuitenkin opetti tekijäänsä, ja hyvin nuorella pikkukokilla oli opastajanaan pääkokki, kuten Murasen tapauksessa kokkikoulutuksen käynyt Hilta (HM2011). Murasen kertoman mukaan tämä silloinen pääkokki oli nuori, eikä vielä naimisissa, mutta kuitenkin vanhempi häntä itseään. Hänen ensivaikutelmansa pääkokista oli, että hän on *hirviän mukava ja semmonen ymmärtäväinen nuorelle ihmiselle. Ja opettavainen! Kyllä sen kyytissä kuule oppi eikä oppinu laiskaksi!* (HM2011). Hilta oli tärkeä esikuva aloittelevalle kokille: ymmärtäväinen, toimelias, siisti ja rauhallinen. Tämä teki Murasen mukaan nuoreen

tyttöön suuren vaikutuksen, joten oli merkittävää, että keittiötä hallitsi esikuvallinen ”hyvä kokki”, millaiseksi myös nuorempien tuli pyrkiä.

Kun savottakämpällä työskenteli useampia emäntiä, vallitsi heidän välillään eräänlainen auktoriteettisuhde, samoin kuin kämpän puolen miehillä ja työnjohdolla. Pääkokin alaisina toimineet pikkukokit tai kokkikoulukkaat olivat usein lyhytaikaisia, joten oli luonnollista, että pääkokki ohjasi heidän toimintaansa. Muranen korostaa kokinapulaisen merkitystä: hän kertoo että *sittehän sitä menetteli kun oli apulainen* (HM2011), muuten työtä oli liikaa. Siinä missä miehet rakensivat keskinäistä hierarkiaansa kouluttautumalla, kämppäemännät pystyivät nousemaan pääkokin asemaan pitkän käytännön kokemuksen perusteella, kuten tapahtui myös Helli Murasen uralla. Koulutettua kämppäemäntää arvostettiin, ja myös haastateltavani mainitsi ensimmäisenä, että hänen työhön perehdyttäjänsä oli *kurssit käynyt* (HM2011). Myös omaa paikkaansa emäntäkokkina Muranen korostaa ylpeänä, sillä tähän asemaan nouseminen vaati useita vuosia kokin työtä:

Minähän sain sitte pääkokin palkan kuule, minä olin emäntäkokki, määrääjä niinku talon emäntä! (HM2011)

Hänen mukaansa savottakokiksi oli Ranuan seudulla melko vaikeaa päästä metsäyhtiöiden ottaessa työhön vain rajallisen määrän. Vaikka Hanna Snellman kertoo artikkelissaan naisten työskentelyn kokkina olleen aliarvostettua, haastateltavani mukaan *se oli hyvä joka pääsi kokiksi* (HM2011) eli tehtävään oli sen haastavuudesta huolimatta runsaasti halukkaita tulijoita (Snellman 2005, 137). Emäntäkokilla oli informantin mielestä myös määräysvaltaa ja auktoriteettia miesten keskuudessa.

Työ savottakämpällä tai uiton kokkina oli kausiluonteista, mutta tarjosi hyvää ansiotuloa syrjäkylien naisille. Lisäksi emännät saivat kämpillä ilmaisen ruoan ja asunnon. (Ranta 2012, 64). Perinteisesti naisten työt kodin piirin ulkopuolella ovat toistaneet kotityömäisyyttä, ja siten kämppäemännän toimenkuvaan kuuluivat metsätyömiesten ruuan valmistuksen lisäksi savottakämpän siisteydestä huolehtiminen ja muut kämpän piiriin kuuluvat askareet. Kämpän ulkopuolella emännät eivät juuri toimineet, elleivät keittiötyöt esimerkiksi veden haun vuoksi sitä vaatineet. (Julkunen 2010, 144; Peltola 2009, 5; Snellman 1996, 170–172).

6.2.1 Savottakämpän fyysiset tilat

Metsätyöntekijöiden alkeelliset asumisolot herättivät 1900-luvun alkupuolella laajempaa huolta, joten kämppääsumista ryhdyttiin kehittämään lainsäädännön avulla. Vuoden 1928 kämppälaki kuitenkin vaati työntekijöille vain jonkinlaista suojaa tuulta ja kylmyyttä vastaan sekä mahdollisuuden satunnaiseen kylpemiseen (Simonen 1992, 70). Sodan jälkeen, vuonna 1947 säädetty uusi kämppälaki määräsi miehille ja naisille järjestettävän erilliset, lämpimät majoitustilat, kuivaushuoneen, saunan, kellarin, kaatopaikan ja käymälän (Reiterä 2010, 41; Simonen 1992, 70). 1950-luvulla myös ruokailuun ja ruuan laatuun ryhdyttiin kiinnittämään huomiota. Vasta vuoden 1967 kämppälaki takasi yhtiön puolesta asuntojen puhtaanapidon, lämmityksen, valaistuksen, juomaveden, omat lukittavat kaapit sekä petivaatteet (Reiterä 2010, 128; Simonen 1992, 71). Silloin kämppäemännät saivat käyttöönsä myös öljykamiinat.

Savotan luonne toisilleen vieraiden ihmisten kohtaamistilanteena on edellyttänyt yksimielisyyttä perussäännöistä, selkää kehystä, jonka puitteissa asuminen ja työskentely on järjestetty (Pöysä 1997, 189). Savottakämpässä sukupuolet erotettiin toisistaan paitsi sukupuolituneilla työtehtävillä, myös fyysisillä tiloilla. Pääpirtit jaettiin työmiesten ja työnjohdon kesken ”tylsään” ja ”terävään” päähän, joihin oli omat sisäänkäyntinsä. Näiden väliin jäi emännän oma tila, keittiö, josta oli ainoastaan tarjoiluluukku eli elämänluukku molempiin päihin ja oma uloskäynti. (Snellman 1996, 85–92) Tilankäyttö oli erittäin eriytynyttä, sillä tilojen välinen läpikulku oli estetty. Samalla osoitettiin kunkin savottalaisen paikka: esimerkiksi keittiöön ei savotan miehillä ollut lainkaan asiaa sen ollessa naisen yksityisaluetta (Snellman 1996, 87–92).

Varhaisemmassa vaiheessa kämppäkokit joutuivat elämään miesten kanssa samassa huoneessa, naisen nukkuessa esimerkiksi sukulaismiehensä vieressä laverilla. Hänelle saatettiin kuitenkin eristää pahviseinällä tai verholla oma nukkumasoppi nukkumalaverin päähän (Snellman 1996, 164). Tätä taustaa vasten katsottuna emännän oma tila, keittiö, on ollut emännille huomattava helpotus ja yksityisyyden tuoja. Helli Murasen työmaalla Sapilasvaaran savottakämpässä emäntä nukkui keittiössä puisella sängyllä, joka taitettiin päivällä istuimeksi. Emäntien tärkein yhteys seinän takana olevaan miesjoukkoon oli elämänluukku, jonka kautta pakolliset kontaktit hoidettiin ja jolle ruoka-annokset tuotiin lautasilla. Murasen muistelussa juuri elämänluukku nousee merkittävälle sijalle, sillä se oli paitsi tärkeä osa emännän työtä ruokahuollon toimimisen takia, myös emäntien oman rauhan takaaja. Iltaisin oli helpottavaa *panna*

luukut kiinni (HM2011) ja käydä nukkumaan. Naiset eivät siis myöskään vaatineet itselleen parempaa tilaa, vaan tyytyivät kämppäkeittiöön yösijana ja turvapaikkana: ehkä kämppäemäntä koki olevansa työyhteisössä ulkopuolinen, ja ylimääräiset vaatimukset olisi voitu kokea hankaluutena ja hienosteluna.

6.2.2 Feminiinisyyttä savottakämppään

Kämppäemäntien ohjekirjallisuudessa ja aikalaislähteissä korostetaan vastuuntuntoisen, ammattitaitoisen ja siistin emännän edullista vaikutusta koko kämpän viihtyisyyteen ja kotoisuuteen (Reiterä 2010, 54). Naisten katsottiin automaattisesti edustavan naisellisuutta erityisominaisuuksineen: hyvän kämppäemännän ominaisuudet olivat myös hyvälle naiselle kuuluvia ominaisuuksia (Peltola 2009, 109). Tämän naisellisen kuvan vastapainona näyttäytyy kuva metsätyömiehistä, jätkistä, ja sukupuolten välistä eroa on korostettu tarkoituksellisesti. Kumpikin näistä kuvista on hyvin stereotyyppinen. (Reiterä 2010, 57). Puhuttaessa metsäsavottaa tehneistä naisista kukaan ei korosta heidän feminiinisyyttään: emännät ovat mielikuvissa tällaisista naisista toisessa ääripäässä. Kämppäemäntien rooli oli myös äidillinen, sillä Kämppäemännän käsikirja mainitsee yhdeksi emännän päätehtäväksi lapsikatraaseen verrattavissa olevan miesjoukon valistamisen ja kasvattamisen (Juvonen 1948, 37). Naissukupuolen nähtiin tuovan automaattisesti ”metsäläisten” joukkoon siisteyttä, äidillisyyttä ja kodinomaista tunnelmaa.

Kämppäemäntien tulo savottakämppään toi mukanaan naiseuden merkkejä paitsi peilin, pöytäliinan tai käsitöiden muodossa, myös emännän ulkoisesti feminiinisen olemuksen myötä (Juvonen 1948, 38). Haastatellessani Helli Murasta hän näytti minulle valokuvaa, jossa hän istuu toisen savottakokin kanssa Sapilasvaaran kämpän rappusilla, sylissään konttoriherra Kallion koira. Molemmat kokit näyttävät kuvassa yhtä siisteiltä kuin kämppäemännän käsikirja 1940-luvun lopulla ohjeistaa: hiukset ovat laineilla, yllään heillä on sileät kauluspaidat sekä siistit sukat ja hameet. Muranen korostaa, etteivät naiset hänen aikanaan edes käyttäneet housuja, vaikka ne olisivat olleet kämppäkeittiön vilskeessä käytännölliset (HM2011). Kuva herätti haastateltavassani monenlaisia muistoja, ja hän muun muassa yritti muistella, missä emännät pyykkäsivät vaatteensa niin keuhkoissa olosuhteissa. Työ oli jossain määrin sotkuista, mutta emäntien vaatteissa ei näy tahraakaan. Muranen toteaa, ettei heillä ollut käytössä kirjallisia ohjeita ihanteellista emäntää varten, mutta emännän toimia valvottiin ja kontrolloitiin

ulkopuolelta (HM2011). Emännän tuli olla siisti ja puhdas, muttei liian hieno (Juvonen 1948, 38). Miten tahansa ei saanut *hötkyillä ja hienostella* (HM2011), mikä viittasi flirttailevaan käytökseen: emäntä ei saanut millään tavalla tuoda itseään tykö miesten läsnä ollessa, vaan hänen tuli keskittyä työhönsä ja tasapuolisuuteen kämppäyhteisössä (HM2011). Erään esimerkin hienostelevasta kokista haastateltava antoi Rauma-Repolan savotalta Saariharjulta, jossa muonitusapulainen oli keskittynyt työn sijasta kampausten tekoon ja keimailuun. Kyseinen kokki olikin saanut osakseen paheksuntaa; jäi tosin epäselväksi, paheksuivatko käyttäytymistä enemmän toiset kokit vai miehet. Hyvällä emännällä mitä ilmeisimmin oli korkea moraalit, ja hän edusti ohjeistuksen mukaan paitsi emäntien ammattikuntaa, myös omaa sukupuoltaan (Juvonen 1948, 37–39).

6.2.3 Emännän ja jätkien suhde: kiusoittelua ja valvontaa

Kämppäyhteisö on ollut monella tapaa tavanomaisesta työyhteisöstä poikkeava paikka. Fyysisesti hyvin ankaraa työtä tekevillä miehillä on ollut siellä oma metsätyöläisten kulttuurinsa, joka asettui voimakkaasti vastakkain vauraan talolliskulttuurin kanssa (Peltola 2009, 104). Savottakämpillä korostui työn maskuliinisuus ja jätkien ”äijäkulttuuri”, jota pidettiin yllä hyvinkin ronskeilla jutuilla, ns. ”savotan puheella” (Peltola 2009, 105). Tyypillinen puheenaihe on ollut nainen tai sen puute, mutta juttujen kovuudesta ja epäasiallisuudesta huolimatta tarkoitus ei ole aina ollut loukata. Naisista puhuminen on ollut savotan miesten yhtenäisyyttä luova ja miesten keskinäisiä eroja tasoittava tekijä, vaikka onkin samalla korostanut naisten erillisyyttä miesten ryhmästä. Nainen esiintyy kertomusperinteessä sekä passiivisena sukupuolisen halun tyydyttämisen välineenä että aktiivisena jätkän nolaajana. (Pöysä 1997, 189–195, 303–304).

Naisten riskinä miestyöpaikoissa on edelleen joutua seksististen käytäntöjen kohteeksi, ja siellä voidaan kokea suurtakin syrjintää ja häirintää (Julkunen 2010, 147). Tarkastelemieni aineistojen perusteella kämppäemännät kokivat jonkin asteista häirintää hyvin yleisesti, mutta ratkaisevinta oli, kuinka emännät kiusoitteeluun suhtautuivat. Kipakasti takaisin sanailevaa emäntää saatettiin kiusoitella jatkossakin, kun taas ystävällisesti ja hyvin käyttäytyvä emäntä sai todennäköisemmin olla rauhassa (HM2011; Juvonen 1948, 37–39).

Lyyli vielä hiippaa perästä kuulostelevaan jätkien reaktioita nuoresta emännästä. Kovetin luontoni ja päätin olla kuin ennenoppinut.

–Kah, uus tyttöhän meille ruokoo antaa, kuuluu ääni.

–Kato perhana kun on kipsakat tissit, haha haa.

Automaattisesti karjaisen säikähtäen ääntäni itsekin.

–Näpit irti, kun joku yrittää koettaa rintaa.

–Kovat on piipussa iänestä piättäin! (Korhonen 2002, 14).

Saimi Inkeri Korhonen kirjoittaa pääkokki Lyylin vielä opastaneen nuorta tyttöä, että *itse vaistoot miten pärjeet. Otak rennosti vaan ne hörinät. Heillä on omat ilosak. Kotonaan ovat nöyrii poikii* (Korhonen 2002, 14). Helli Muranen toteaa pärjänneensä savotan jätkien kanssa parhaiten, kun *ei välittäny ja oli ku ei ois kuullukkaan* (HM2011). Myös Hanna Snellmanin mukaan hänen haastateltavansa vastasivat samaan tapaan: miesten vitsejä ei pitänyt ottaa vakavasti, jos halusi selviytyä työstä kunnialla (Snellman 2005, 143). Emäntien kohtaama kiusoittelu on ollut tavallisesti melko eroottissävytteistä, mutta haastatellut itse harvoin puhuvat siitä suoraan: kiusoittelu verhotaan ”höpöjuttujen” ja ”hullutuksen” taakse myös haastatteluissa tai sivuutetaan kokonaan (Reiterä 2010, 85; Peltola 2009, 117–118; HM2011). Eräs haastatelluista kiertää haastattelijan kysymyksen naisten ja miesten rinnakkaiselosta vastaten

Olhan siellä, paljo miehii. Mitäpä sitä nyt alottas kun... ainaha sitä ku yks nainen on miessakissa ni niitähän semmosia tarinoita sattuu..kyselyjä ja seikkailuja (nauraa). (N1909)

Informantti suhtautuu aiheeseen hyväntahtoisesti naureskellen ja hieman epäröiden: suora esimerkkiä näistä *kyselyistä ja seikkailuista* hänkään ei anna. Tarkoituksena on kenties pyrkimys osoittaa emäntien kunnollisuutta ja unohtaa kiusalliseksi koetut asiat, tai sitten näitä kokemuksia ei ole koettu sopivaksi jakaa haastattelijan kanssa.

Kämpälakien mukaan savotan emäntä oli aina rauhoitettu: tähän ei saanut koskea, eikä hänen vieressään nukkua öitä, vaikka hän itse olisikin ollut siihen halukas (Snellman 1991, 143). Kämpäyhteisössä emännän rauhoittaminen merkitsi myös sitä, että miehet valvoivat toistensa toimia ja siten huolehtivat ettei kämppäemäntää häiritty. Jos kämppäemännän välit johonkin miehistä lämpenivät, olivat muut miehet tästä kateellisia, mikä puolestaan johti kämppäyhteisön harmonian rikkoutumiseen (Reiterä 2010, 81). Tästä päätellen kämpän sisäisen toiminnan valvominen ei ole ollut niinkään työnjohtajan intresseissä, vaan kämpän asukkaat ovat valvoneet toinen toistensa käyttäytymistä.

Kovin seurattiin liikkeitämme. Tenho aikoi joskus tulla iltaa istumaan emännän huoneeseen, mutta se ei onnistunut, kun aina joku oli paikalla. Jussi vahti ropsipinojen takana sulhastani ajaen pois. Hän uhkasi ampua. Ei hän sitä tehnyt, enkä usko että selvin päin mitään vaaraa olisi ollutkaan. (Korhonen 2002, 90).

Yllä kuvataan erään savottakokin ja tämän ihastuksen kohteen suhteen piilottelua kämpän alueella: useita silmäpareja oli aina vahtimassa. Oli yleisesti tiedossa, että parisuhde savottayhteisössä tuli piilottaa, ja emännän pidettävä oma tilansa vaikka tämä olisi huoneeseensa vierailijoita halunnutkin. Mikäli kämpän lakia ei noudatettu, jouduttiin pois kämpästä ja ulos tiiviistä yhteisöstä (Reiterä 2010, 82). Tarkkailun alaiset naiset olivat siis jo tässä suhteessa alisteisessa asemassa miehiin nähden, sillä mies useimmiten jatkoi työtään palstalla (Peltola 2009, 114). Kämpälaki näytti toteutuvan sikäli, että se takasi valvonnan alla olleelle emännälle suojan fyysistä lähentelyä vastaan, mutta sanallinen kiusaaminen oli vain pakko kestää.

Kämppäemäntien ja jätkien vuorovaikutussuhde on perustunut pitkälti kontrollisuhteeseen, mikä on ristiriidassa sen tasavertaisen kumppanuuden ajatuksen kanssa, jonka moni kämppäemäntä kertoo olleen ihanteena. Vaikka palkanmaksu tapahtuikin molemmille ryhmille työnjohtajan taholta, olivat kämppäemännät työstään vastuussa ensisijaisesti metsätyömiehille. Emäntien tuli valvoa ruokakustannuksia ja tarkkailla että ruokaa riitti kaikille. Kämppäemäntä oli työssään jatkuvan tarkkailun alaisena paitsi työ-, myös muissa asioissa. Naisilla oli siis kuvaannollisesti yhtä monta työnantajaa kuin savottakämpällä oli metsätyömiehiä. (Peltola 2009, 112–113). Kysyessäni Helli Muraselta, oliko heidän työpaikallaan erityisiä sääntöjä siitä millainen kämppäemännän tulisi olla, hän vastasi että *ei siellä kirjallisesti ollu mutta että.. kyllähän siihenki aikaan ni vahittiin.. vahittiin sen verran että eihän sitä saanu miten tahansa hötkyillä. Ja eikähän siellä kukaan yritellykkään* (HM2011). Tämä vahtiminen on siis ohjannut emäntien käyttäytymistä suuresti, sillä tietäessään olevansa kontrolloija-kontrolloitu –suhteessa kämpän miehiin, kukaan ei Murasen mukaan edes yrittänyt rikkoa rajojaan.

Edellä mainittu kontrolli piti yllä myös emäntien tarkkuutta ruoka-aikojen ja muun järjestyksen pitämisen suhteen. Eräs kämppäemäntä muistelee työn raskautta ja työaikoja seuraavasti:

No ei ollu (työaika), meni valvoessa kauannii! Sitte tosiaan nukutti ni aamusella ei uskaltanu, aamupuolella enää oikein nukkuu, kuunteli jo kellon herätystä ku siihen ei oikein luottana. (N1909).

Haastateltu toteaa, ettei meinannut uskaltaa nukkua, koska ei luottanut herätyskellon herättävän oikeaan aikaan. Emäntä ei voinut nukkua pommiin, sillä metsätyömiehille oli keitettävä kahvi ennen heidän lähtemistään palstalle. Liian myöhään nukkuminen ei myöskään olisi sopinut ahkeran ja täsmällisen emännän ihannekuvaan. Kertoja myös muistelee haastattelun kuluessa tapausta, jossa nukahti vaatteet päällä istualleen koska *työ oli niin rasittavaa* (N1909). Hän nauraa, että aamulla saattoi lähteä saman tien työhön, sillä kengätkin olivat unohtuneet jalkaan: sisäinen kello herätti puoli viideltä ennen kuin jätkät heräsivät. Kämpän sisäisistä säännöistä emäntä toteaa, ettei kirjoitettuja sääntöjä ollut, vaan emännän tehtävänä oli valvoa kämpän yleistä järjestystä.

No ei ollu kirjoitettuja sääntöjä, se vaan työnjohtaja... millon mulleki sano että ei tarvii antaa pelata. Tai juoda. Eikä siellä juopoteltu eikä pelattu. (N1909).

Tässä tapauksessa työnjohtaja oli se auktoriteetti, joka velvoitti emännän pitämään kuria kämpässä: miesten pelaaminen tai juopottelu ei saanut häiritä kämpän elämää eikä emännän työtä. Kämpäemännän kommentti vahvistaa sen, että savottakämpällä kaikki valvoivat jossain määrin toisiaan. Esimerkkinä emännän yrittämästä kurinpidosta informantti kertoo seuraavan korttipelitapauksen, joka osaltaan kumoaa hänen tiukan mielipiteensä siitä, ettei kämpässä juopoteltu tai pelattu:

Yhen kerran ol helluntaipyhät, uittoaika, sitte yön pelasivat korttia ja minä en kehannu virkkoo mittään. Laitoin ruuan pöytään päivällä eikä malttaneet syyä, minä vein takasin. Sitte iltaruualla mietin ruokii pöyvässä käyttäväni (nauraa). Pojat pelasi yön ihan, sitte toisena iltana minä sanoin että "nyt jos tänä iltana pelootta ni minä pistän tulen nurkan alle jos ette muuten tästä lähe, minen toista yötä rupee valvomaan", ei sitä saa nukuttua jos jottain kuuluu. Ei siellä monta kertoo, eikä monena päivänä, liekö sitte metässä sulan maan aikana pelanneet. (nauraa) (N1909)

Kuvaavaa on emännän tapa suhtautua häiritsevään pelaamiseen: aluksi hän *ei kehdannut* asiasta valittaa vaikka jätkät häiritsivät yöunta. Lopulta emännän uhkaus *pistää tuli nurkan alle* sai ilmeisesti pelaajat siirtymään ulkotiloihin tai ainakin lopettamaan korttipelit. Haastateltu kuitenkin muistelee, ettei kämpällä pelattu usein. Kun haastattelin itse Helli Murasta ja kysyin kämpän kirjoittamattomista säännöistä, myös hän nosti ensimmäisenä esille korttipelikiellon. Ranuan seudulla *se oli surutta kortit uuniin joka pelasi, ja työmaalta pois* (HM2011). Pelaaminen oli ehdottomasti kiellettyä koska miehet pelasivat rahasta. Muranen toteaa, etteivät kämppäemännät juuri kokeneet

hallitsevansa tarvittavaa auktoriteettia puuttuakseen miesten epäasialliseen käytökseen, kiusoitteeluun tai kämpän sääntöjen rikkomiseen (HM2011).

Kämppäemännän käsikirja korostaa emännän naisellisuuden sijaan työn äidillistä luonnetta, mutta haastattelujen perusteella tämä ei ole aivan yksioikoisesti toteutunut (Juvonen 1948, 37). Helli Muranen ei korosta edes suurperheen äitinä tätä työnsä äidillistä ulottuvuutta muistelussaan, vaan vielä vuosikymmeniä tapahtumahetken jälkeen kokin työ näyttäytyy hänelle yksinomaan raskaana työnä jota tehtiin ilman kiitosta ja itseään säästelemättä. Kämpän naiset kokivat kämppäelämässä tarvittavan maskuliinisempia ominaisuuksia, kuten luonteenlujuutta, kovuutta ja jopa ronskia huumorintajua (Reiterä 2010, 88–89). Nuoria naisia ei myöskään miesten puolella ajateltu lainkaan äidillisinä olentoina: kuten jo aiemmin otin esille, olivat monet kämppäemännät jopa alle 20-vuotiaita. Tämä seikka kyseenalaistaa myös työn familistiseksi katsotun luonteen (Peltola 2009, 113). Nuorten tyttöjen myös arveltiin jo aikalaislähteissä olevan savotalla turvattomammassa asemassa, minkä vuoksi esitettiin että alaikäiset apulaistytöt tulisi poistaa metsätyömailta (Reiterä 2010, 61).

Toisaalta ruokakuntien emännillä katsottiin olevan taloudellista valtaa, mikä herätti miesten puolelta arvostusta: kokemus työssä toi arvonantoa ja kunnioitusta emännälle. Erityisesti pitkään kämppäemäntänä toimineet naiset kuvasivat haastatteluissaan usein päässeensä osaksi savotan porukkaa ja täysivaltaisiksi yhteisön jäseniksi. Kun kämppäemäntä oli kerran saavuttanut miesten kunnioituksen, hänellä oli myös kämppäyhteisössä arvo- ja vaikutusvaltaa. (Reiterä 2010, 78). Mitä ilmeisimmin ikä ja kokemus olivat omiaan tuottamaan arvostusta ikäjätkien lisäksi savottakämpällä työskennelleille naisille, siinä missä kämpän huumorin ja kiusoittelevan kestäminen toimi initiaatoriittinä paitsi nuorille pentujätkille, myös pikkukokeille.

6.2.4 ”Kämpä ei oo niinku varsinainen naisten paikka”

Ilomantsin haastatteluaineiston perusteella miesten maininnat savottakokeista ovat vähäisiä, ja muussakaan aineistossani emännistä ei liiemmin puhuta miesten näkökulmasta. Tapaukset ovat lähinnä yksittäisiä mielipiteitä tai yhteiselon kommelluksia, joita miehet muistelevat. Monet tarinoista ovat kertomuksenomaisia ja aiheena ovat yleensä hullunkuriset väärinkäsitykset emäntien ja jätkien välillä, tai kuten seuraavassa Sulo Onnelan kuvaamassa tapauksessa, emännän nolaaminen:

Nenosen Eeva oli kokkina. Oli lauantapäivä ja oltiin lähössä kirkonkylän kautta kotia. Eeva halusi vaihtaa vaatteita ko kirkonkylän kautta menhään. Kämpässä ei ollut erillistä huonetta kokille, joten Eeva meni nurkkaan ja pani porukassa olleen nuoren poikasen pitähmään vilttiä siinä eessä, että riisuu ja vaihtaa vaatteita. Juuri ko Eeva oli riisunu ittensä, niin poikanen veti viltin niinku näyttämön esiripun pois ja kuulutti: ENSIMMÄINEN NÄYTÖS! Mutta siitäkö synty semmonen kaplakka että se jäi kyllä viimiseksi näytökseksi. (Vuontisjärvi 2006, 149).

Yllättävintä on, että moni mies kieltää naisten läsnäolon savottaympäristössä vedoten joko tilan miehisyteen tai yleiseen tapaan olla tuomatta naisia savottaan. Eräs vastaajista naurahtaa haastattelijan kysymykseen ”oliko teillä vakinainen ruuanlaittaja siellä” että *ei varmasti. Se... itehän se ol siellä tehtävä, siellä ei keväällä mummit kestäny (naurua)* (M 1906). Vastaus viittaa metsätyömiehen ajatelleen kokkien olevan aina iäkkäämpiä naisia, jotka ”eivät kestä” raskasta työtä tai miehistä ympäristöä. Hän kuitenkin kertoo esimerkiksi uitossa olleen naisia myymässä elintarvikkeita joen varressa, mikäli kotitalot olivat lähellä. Metsä- ja uittotyöväen ympärille muodostunut oheistalous kulkukauppiaineen, prostituoituineen ja erilaisine viihdyttäjineen olivat rahatalouden synnyttämä uusi yrittäjien ryhmä (Pöysä 1997, 79). Myös edellisen kertojan oma isoäiti teki piirakoita myyntiin uitto- ja savottamiehille (M1906). Tämän haastattelun mukaan nainen siis saattoi sivuta metsätyömaata ja hankkia tuloa myymällä tuotteita savottalaisille, muttei työskennellä siellä pysyvästi.

Toinen, nuorempi informantti tyrmää edellisen tavoin savottakämpän naisille sopivana paikkana:

H: Kuljettiks ne naisia sinne yleensä?

Ei!

H: Olikse kiellettyä?

Ei se ollu kiellettyä mutta se kaiten kuuluu jätkän luonteeseen että ne ei tuo sinne! Ei se oo siis mikään naisen paikka, se on tää jätkän periaate. Kämpä ei oo niinku varsinainen naisten paikka.(M1948)

Haastatteluhetkellä melko nuori kertoja puhuu *jätkän periaatteesta*, ettei metsäkämpä ole naisten paikka. Tämä korostaa metsätyömaan miehistä kulttuuria: työmaalla heitettiin karskia savotan huumoria, joka koski monilta osin naista ja sukupuolisuhteita, *haistiin ja kiroiltiin* (Pöysä 1997, 195; M1948). Naisten tuominen ei olisi ollut kiellettyä, mutta vastaajalle asia on periaatekysymys. Hänen tapansa korostaa jätkeä omana ryhmänään sulkee naiset automaattisesti ulkopuolelle. Haastattelijan kysymys

naisten kuljettamisesta kämpälle ei kuitenkaan kerro suoraan mitä hän tarkoittaa: kämppäemäntiä, puolisoja, prostituoituja vai naisia yleisesti.

Perusasetelma naisia koskevissa savotan puhetavoissa on se, että naisia on monenlaisia prostituoituista vaimoon, mutta jätkä on aina riippumaton suhteessaan heihin. Savotoiden kämppäemännät sijoittuivat kerrotuissa jutuissa toisinaan prostituoitun ja toisinaan jätkää halveksivan ronskin emännän kategorioihin. (Peltola 2009, 105; Pöysä 1997, 190, 303–304). Prostituoitunut olivat kiistatta yksi metsätyömailla vierailut, syrjään työnnetty marginaaliryhmä, mutta yleensä kämppäemäntien ei uskota harjoittaneen prostituutiota. Jos emäntää sellaisesta syytettiin, oli kyseessä tavallisesti vain yritys mustamaalata tämän mainetta. (Snellman 1996, 172–175, 192–198). Kuten aiemmissa luvuissa totesin, kämpän sisäinen kontrolli ohjasi naisia käyttäytymään siististi, ja itseään liaksi tykö tuovaa kämppäemäntää paheksuttiin; epäsovivasta käytöksestä saatettiin jopa poistaa kämpältä (HM2011). Tähän viittaavan esimerkin kertoo Saimi Korhonen Särkkjärven kämpältä, johon hän siirtyi lyhyellä varoitusajalla nuoren emännän paikalle:

Särkkjärven emäntä oli nuori, kaunis nainen. --- Yritin kysellä häneltä keittiön asioita, mutta en saanut tietoa. Hän ei sanonut sanaakaan kuin minä olisin ollut syypää hänen poislähtöönsä. Kukaan ei puhunut siitä, joten emännän poistuminen jäi salaisuudeksi minulle. (Korhonen 2002, 24).

Ensimmäisiä viikkojaan uudella savotalla työskennelleiden kämppäemäntien kohteluun sisältyi tietynlaisia tapoja, kuten huumorin testaaminen kiusoittelemalla avulla ja työnteon tarkkailu (Peltola 2010, 114). Seuraavassa pidemmässä lainauksessa muistellaan erikoisen maineen hankkinutta uutta kämppäemäntää, joka toimi yhteisössä aivan toisin kuin odotetaan.

Sit oli semmonen kämppäemäntä, Mustaks Ruusuks kuhtuvat sitä, jokainen kävi sitä vuorollaan siellä.. melkein niinku.. (hymyilee) säännöllisesti touhummassa. --- Näitä mitkä on tullu raakana sinne nämä kämppäemännät suoraan, ettei oo kenenkään tuttuja tai tuttavita ni nämä on eri juttu. Mutta yleensä kunnioitetaan kämppäemäntää hirveesti, oli se mimmonen hyvänsä.

H: Mut tää Musta Ruusu...?

Se oli semmonen, siltä muun muassa potkasivat jalan poikki yhdessä juhlassa. Polvesta.

H: Minkäs takia...?

Se ryypäs siellä meiän mukana hirveesti, oli semmoset yhet kovat juhlat. Ja mie olin vielä ovimiehenä, muistan sen selevästi ku siellä (naurua) kauheessa kaasussa oli ja helevetin tumma nainen oli. --- Ni tuota, mie sitte aamutunneilla läksin nukkumaan, rupes väsyttämään, ni sitte aamulla vaan kertovat että sitä oli potkastu polovesta jalka poikki jossai tappelussa. (nauraa) Sairaalaan olivat ambulanssilla vieneet! Sitte se, mie en muista sitä kohtaloo että mihinkä se, se oli kevät...

H: Oliko se vanhaki?

Jotaki 28 vuotta. Ollu joskus hyvännäkönen nainen! Minnuu se himoili kanssa. Vaan en minä silloin honannu vielä oikein ollenkaan siis siinä mielessä..! (miehet nauravat taustalla) Mie muistan monta kertaa ku se yritti siis ihan selevästi, nyt ku on aatellu jälestäpäin että kyllä sitä on ollu tuhma perkele! (naurua) Ihan totta!

H: Ilmasiks jos järesty oikein.. oliko sillä taksaa?

Ei sillä ollu mitään, seuraavana aamuna sopan keitti niinku ennenki. (M1948)

Esimerkin Musta Ruusu poikkeaa täysin muista lukemistani kämppäemäntien kuvauksista. Heti ensimmäisessä kommentissaan kertoja antaa ymmärtää, että kämpälle *raakana tulleita* emäntiä kohdellaan eri tavoin kuin niitä, jotka ovat esimerkiksi jonkun savottalaisen tuttavina tai sukulaisina. Hän myös mainitsee, että kämppäemäntiä yleisesti kunnioitetaan vaikka he käyttäytyisivät miten: Mustan Ruusun kaltaiset emännät kategorisoidaan toiseen ryhmään, ei-arvostettuihin, maineensa menettäneisiin. Kertojan mukaan Musta Ruusu oli *semmonen, helevetin tumma, joskus hyvännäkönen* ja ilmeisen vapaamielinen. Haastattelu on nauhoitettu Karjalan messuilla Ilomantsissa, ja tilanteessa on läsnä useampia miehiä, jotka naureskelevat kertojan muistelulle. Kukaan ei kuitenkaan osoita myötätuntoa kyseistä kämppäemäntää kohtaan. Muistelija itse sensuroi viittaukset seksiin tai emännän viettely-yrityksiin kiertoilmauksilla *touhuuminen* ja *yrittäminen*, sillä tietää haastattelun menevän nauhalle.

Edellä miespuolinen haastattelija osoittaa kysymyksellään *oliks sillä taksaa* luokittelevansa emännän mahdollisiin prostituoituihin. Haastattelutilanteessa myös hän antaa ymmärtää emännän kohtelun olleen hyväksyttävää, sillä toteaa emännän säännöllisen hyväksikäytön järjestyneen oikein ilmaiseksi. Naisen ei kuitenkaan mitään ilmeisimmin anneta käyttäytyä kuten miehen, kuten ryypätä ja tapella: tästä seuraa ikävä muistutus, katki potkaistu jalka. Lainauksen mukaan Musta Ruusu viedään sairaalaan ambulanssilla ja muistelija on melko nuori, mikä viittaa tapahtuneen sattuneen uudemmalla metsätyömaalla. Haastateltu myös harmittelee olleensa niin nuori, ettei ymmärtänyt käyttää hyväkseen Mustan Ruusun avointa seksuaalisuutta. Muut miehet

puolestaan hyödyntävät tilanteen, mutta samalla kämppäemännän arvo romahtaa. Kertoja ei muista haastatteluhetkellä, mitä normista poikenneelle emännälle lopulta tapahtui, mutta toteamus *mie en muista sitä kohtaloo että mihinkä se, se oli kevät* viittaa Mustan Ruusun poistuneen (tai poistetun) kämppäyhteisöstä. Kuvaus Mustasta Ruususta osoittaa paitsi kämppäyhteisön kontrollin, myös miehen ja naisen problemaattisen suhteen savottakämpällä. Miehet tiesivät rikkovansa kämppälakia, jonka mukaan emäntä oli rauhoitettu, mutta oikeuttivat toimintansa sillä, että emäntä vaikutti itse halukkaalta. Joka tapauksessa Mustaa Ruusua ei pidetty kunnioitettavana, perinteisen mallin mukaisena kämppäemäntänä.

Terhi Reiterä sivuaa tutkielmassaan kämppäemäntien kokemaa seksuaalista häirintää, ja toteaa, että hänen haastatteluaineistossaan kämppäelämä esitetään usein ongelmattomana. Kämppäemäntien kokemukset häirinnästä ja väkivallasta ovat olleet harvinaisempia, johtuen juuri niiden kipeästä ja henkilökohtaisesta luonteesta. (Reiterä 2010, 95–101). Helli Muranen kertoo haastattelussaan emäntien kohdanneen kiusaamista ja miesten sanoneen *mitä sattuu* (HM2011), mutta korostaa myös miesten olleen enimmäkseen oikein mukavia emännille. Kysyessäni tarkemmin kiusanteosta hän vastasi että *no, ne on ollu ja menny ja ei niitä paljo muista enää* (HM2011). Kenties lapsenlapsi ei ollut sopiva henkilö näitä aiheita kuulemaan, tai sitten ne on pyritty tarkoituksella unohtamaan. Sekä Terhi Reiterä että Tuula Peltola toteavat, että suurin osa haastatelluista kämppäemännistä korostaa aktiivista toimijuutta ja näistä tilanteista selviytymistä: mitä ilmeisimmin seksuaalissävytteistä sanallista kiusantekoa ei ole pidetty kämppärauhan periaatteita rikkovana (Peltola 2009, 114; Reiterä 2010, 101).

Metsätyömiesten puhe kämppäemännistä on myös omassa aineistossani samankaltaista puhumattomuutta, jota Terhi Reiterä kuvaa: emäntiä ei juuri mainita, vaan omakohtaiset metsätyökokemukset ovat etusijalla (Reiterä 2010, 106). Miehet muistelevat toisia metsätyömiehiä, omia kokemuksiaan lapsuudesta vanhuuteen, muita marginaaliin jääneitä erikoisia persoonia tai savottaa tehneitä naisia, mutta eivät emäntiä. Miehillä kämppäemäntä näyttäytyy usein merkkinä metsätyön kehitysvaiheesta: mikäli kämppäemäntää ei ollut, oli kyseessä hyvin alkeellinen kämppä (Reiterä 2010, 105). Emäntä on nähty varustukseen kuuluvana, kenties erillisenä työntekijänä, eikä niinkään yhteisön jäsenenä vaikka tämä siellä toimikin.

6.2.5 Kämppäemännyydestä perheenemännän arkeen

Kuten olen edellä kuvannut, savottakämpän emäntänä työtä tehtiin miesten kontrollin alaisena ja siten oman työyhteisön ”toisena”. Kämppäemännillä oli oma keskinäinen hierarkiansa työpaikallaan, ja tässä arvohierarkiassa nousemiseen vaikuttivat joko työssä opitut taidot ja sitä kautta eteneminen pääkokiksi, tai kokkikurssien käyminen. Siinä missä miesten asema muuttui iästä riippuen savottayhteisössä, naisten työ ja status pysyivät verrattain samana. Vaikka naisten muistelupuheessa mainitaan vanhempien kokkien kokeneisuus, ei se juurikaan nostanut naisten hierarkkista asemaa suhteessa miehiin, vaan ainoastaan emäntien keskuudessa (HM2011). Ikä ja tuttuus savottaympäristössä saivat kuitenkin jotkut miehet arvostamaan emäntiä enemmän.

Savottakokin työ oli kausiluonteista ja naisten urat erittäin heterogeenisiä, toisin kuin miesten urat metsätyömailla. Monet naiset aloittivat työn huomattavan nuorena tai työskentelivät savotassa vain väliaikaisesti, yrittäen yhdistää lastenhoidon, työnteon ja jopa karjanpidon kotitilalla (Snellman 2005, 137, 142). Useassa tapauksessa joko naimisiinmeno tai jokin edellä mainituista, suuren palan arkea haukanneista tehtävistä, oli syynä savottakokin työn lopettamiseen (Reiterä 2010, 67). Kuten Saimi Korhonen kuvaa, ”naisille ei liioin ole työpaikkoja. Ukon otto ja lasten teko jokapäiväisen muutaman kantturan hoidon ja suuren lapsikatraan kanssa vie naisten elämän” (Korhonen 2002, 95). Helli Muranen kertoo työtovereidensa käänteistä sen verran, että hänet kokin työhön perehdyttänyt Hilta löysi evakkomatkaltaan Ruotsista miehen, meni naimisiin ja jätti kokin työt Suomessa, ja toinen kokkiapulainen siirtyi jo varhain toisen metsäyhtiön palvelukseen löytäen sieltä itselleen puolison (HM2011). Muranen itse työskenteli emäntäkokkina Sapiilasvaarassa ja kotikylässään Saariharjulla vielä mentyään naimisiin metsänhoitajana työskennelleen miehensä Johanneksen kanssa. Hänen työnsä jatkui osittain lasten syntymän aikaan, sillä tuttu ukkoherra savottakämpältä pyysi häntä kokiksi viereisellä joella olleen tammityön työmiehille. Haastateltavani toteaa nauraen kämppäemännyyden jääneen ikään kuin ”päälle”:

No minähän sitte rupesin niille keittämään ja... että minä muutaman kerran keitän, en minä sen kummempaa puhetta tehny. No minä keitin ja keitin vaikka kuin kauan ja niit oli kymmeniä lopussa ku ne kävi kahvilla (naurua) ja Jussilla loppu työt sillä kertaa niin se.. me elimmä ihan sillä, se oli niin hyvää hommaa. Mutta sitte ku talvi alko tulla tai kylmät ilmat, ni minä heitin pois ja ne ei ois millään päästäny (naurua). (HM2011)

Kokin uransa loppuvaiheessa Murasella oli jo kaksi lasta, ja hän kertoo työmiehille kokkaamisen olleen uuvuttavaa, sillä pullaa täytyi leipoa yökaudet ja päivällä pitää kotona kanttiinia. Hänen mukaansa perhe meni kuitenkin työn edelle: huoli lapsille liian kylmästä tuvasta tuli ilmi useaan kertaan, sillä työmiehet pitivät talvella kahvilla käydessään jatkuvasti pienen talon ovea auki. Siten hän päätti luopua kotikanttiinistaan joka jäi viimeiseksi kosketukseksi kämppäemännyyteen. Emännän työ oli Muraselle kuitenkin niin mieluista, että haastattelumme päätteeksi hän nauroi että *sitä kanttiiniahan olis pitäny pitää näihin päiviin asti* (HM2011). Muraselle kämppäemännöisyys oli pisimpään kestänyt työura, vaikka savottalaisten joukko ja kämppäympäristö vaihtuivatkin yhdentoista lapsen katraaseen ja oman kodin emännöintiin. Kämppäemännän työstä ei yleensä poistuttu sairastumisen, vanhuuden tai työstä johtuvien syiden takia, vaan se näyttää toimineen elämänvaiheena, jota seurasi liukuma muihin töihin tai arjen askareisiin.

7. YHTEENVETO

Tutkielmassani olen tarkastellut yleiskuvaa metsätyöuran tehneiden miesten lapsuus- ja vanhuusmuistoista metsätyömaalla sekä kämppäemäntänä toimineiden naisten työtä ja asemaa metsäkämpässä. Tarkasteluni olen tehnyt pääasiassa muistitietoaineiston, kahden aiemmin tehdyn pro gradu –tutkielman ja aiheesta kirjoitetun etnografisen kaunokirjallisuuden pohjalta. Ajallisesti informanttien metsätyöurat sijoittuvat pääosin 1920-1960 –lukujen välimaastoon.

Olen keskittynyt tarkastelemaan haastattelujen pohjalta nousseita teemoja, sillä nämä aiheet ovat olleet niitä, joista informantit ovat työelämänkaartaan muistellessaan halunneet puhua. Merkittävää naiseus-, lapsuus- ja vanhuusmuistoissa on niiden pohjalta rakentuva kuva iästä ja sukupuolesta johtuvasta hierarkiasta savottayhteisössä. Metsätyöyhteisön työntekijän asemaa voidaan luonnehtia toiseuden käsitteen avulla, kun hän on kokenut olevansa ydinryhmän ulkopuolella. Syitä tähän ovat olleet esimerkiksi huomattavan alhainen tai korkea ikä tai jonkin asteinen eroavuus stereotyyppisistä, maskuliinisesta työmiehestä. Miehet eivät koe tätä toiseutta ongelmallisena, mutta muistavat olleensa *jotain muuta* (liian nuoria, fyysisesti erilaisia, sairaita, iäkkäitä, taidottomia) kuin savottalaisten ydinryhmän työntekijät. Naisten ulkopuolisuus savottayhteisössä on selkeämpää.

Muistelukerronnassa kuvataan aloittelevan savottalaisen toimenkuvaa metsätyömaalla, pohditaan ”miehen ikää”, kuvataan ikääntyvän miehen työskentelyä savotalla sekä kerrotaan avoimesti metsätyön aiheuttamista terveysongelmista. Varsinainen ”työikä”, jätkien ydinryhmässä työskentely, sivuutetaan näissä haastatteluissa lähes kokonaan: jätkät nähdään ryhmänä, johon itseä muisteltaessa verrattiin ja johon haastatellut eivät työstään kertoessaan kokeneet kuuluvansa. Naisten työstä puhuttaessa muistellaan naisten tekemää kevyempää metsäsavottaa, kämppäkokin työhön oppimista sekä naisen roolia kämppäyhteisössä. Sukupuolten välisiin rooleihin liittyen nousevat esille miesten ja naisten suhde sekä kämpän sisäinen tiukka kontrolli ja valvonta.

Tavallisimmin pienet pojat ohjattiin miessukupuolelle tyypilliseen työhön, puusavottaan, jo pienestä pitäen, sillä jätkän koulua ja käytännön osaamista arvostettiin enemmän kuin kirjatietoa. Jätkän alut tekivät kokeneempien savottalaisten opastuksella kevyempiä metsätöitä, joskin esimerkiksi hankalan puun kuorintaan määrääminen ja vastaavat ”kepposet” saattoivat toimia eräänlaisena initiaationa uuden tulokkaan saapuessa työmaalle. Pienillä pojilla ei savottayhteisössä ollut vielä taidon tuottamaa asemaa, vaan he olivat täysin vanhempien työntekijöiden valvottavissa. Muistelijat toteavat etteivät uransa alkuvaiheessa missään nimessä kuuluneet vielä ammattimaisiin metsätyöntekijöihin saati aikuisiin miehiin: lapsuudenaikaisissa muistoissa korostuu lähes epätoivoinen tunne omasta jaksamattomuudesta ja taidon puutteesta. Taito kuitenkin kehittyi työtä tehdessä, mikä paitsi näkyi palkkapussissa, myös edisti nuoren miehen pääsyä varsinaisten savottalaisten ja miesten joukkoon.

Toinen metsätyötä tehneiden pienten poikien joukko työskenteli keittiössä apupoikana emännän valvovan silmän alla. Tätä työtä haastatellut miehet eivät korostaneet muistelupuheessaan, vaan työ keittiöapuna nähtiin paremminkin työnä metsätyömaalla tai uitossa. Tällaista miessukupuolen nuorena tekemää naisellisempaa työtä eivät muistelleet tarkemmin kuin itse kämppäemäntänä toimineet naiset. Naisten alueella työskentely kenties koettiin miesten keskuudessa jossain määrin häpeällisenä. Joka tapauksessa pojan nähtiin siirtyvän noin 13-15 –ikävuoden vaiheilla miesten työhön ja –ryhmään, eikä tämän rajan ylittänyt mies enää saanut tulla kämppäkeittiöön.

Ikääntyvä metsätyömies puolestaan on joko noussut kykyjensä mukaan korkeampaan asemaan metsätyömaan hierarkiassa, tai hakeutunut kevyempiin töihin, joissa vähenevät voimat saattoi korvata kokemuksen tuomalla taidolla. Haastatteluaineistoni informantit muistelevat enemmän ikämiehiä, jotka toimivat kämppäukkoina: nämä ”Kämppä-Matit”

tekivät enimmäkseen itsenäisiä talonmiehen töitä, mutta myös autoivat emäntiä samankaltaisissa tehtävissä kuin kämppien pienet apupojat. Kämppäukkoina työskennelleillä miehillä ei kuitenkaan ollut samanlaista vapautta toimia emäntien alueella keittiössä kuin apupojilla. Naisten muistelemana korkealla arvohierarkiassa työskennelleet iäkkäämmät metsätyömiehet koettiin miellyttäväksi ja huolehtivaisemmiksi myös naistyöntekijöitä kohtaan kuin varsinaiset jätkät, joiden taholta emännät kokivat yleisesti kiusoittelua. Monessa haastattelussa ”herrojen” tekemiä virheitä ja inhimillisempiä piirteitä muistellaan nauraen eikä paheksuen, kenties johtuen tiukasta arvojärjestyksestä, joka näyttäytyy metsätyömiesten kohdalla jyrkempänä kuin työyhteisön naisilla.

Tavallisin syy savottalaisten joutumiseen ulos jätkien ydinryhmästä ja metsätyömiesten kategoriasta on ollut työstä aiheutunut sairastuminen ja ikääntyminen. Vanhuuden muistelu on monelle haastattelulle nykyhetkeä, ja metsätyön aiheuttamia sairauksia kuvataan synkästi. Osaltaan sairauksien syntyyn on vaikuttanut epätasa-arvoisuus metsätyömaalla: osa työntekijöistä teki helpompaa työtä, ja varallisuudella oli vaikutuksensa paitsi työkalujen laatuun, myös mahdollisuuteen kouluttautua parempiin tehtäviin. Savottalaisten ikääntymisestä ja sairauksista kertovat ainoastaan miespuoliset informantit, sillä naisten työnkuva savottayhteisössä oli kevyempi ja luonteeltaan väliaikaisempi. Kaikesta huolimatta metsä on ollut niin tiivis osa metsässä elämänuransa tehneiden miesten arkea, ettei metsätyöstä ole osattu luopua, vaikka se palkkatyönä onkin jäänyt taakse.

Metsäpalojen naispuoliset työntekijät eivät ole sijoittuneet varsinaiseen metsätyöntekijöiden ryhmään, vaan ovat tehneet metsätyötä marginaalisena ryhmänä maskuliiniseksi sukupuolitetulla metsäalalla. ”Jätkättäret” eivät edustaneet perinteistä naiskuvaa tai toimineet sukupuolelleen tyypillisellä ja odotetulla tavalla. Puhuttaessa metsätyötä tehneistä naisista heidän naisellisia puoliaan ei korosteta juuri lainkaan, vaan esille nostetaan maskuliinisia piirteitä, kuten ronski luonne, hyvä kunto ja työtä pelkäämätön asenne. Toisaalta näitä piirteitä on vaadittu myös feminiinistä työtä tehneiltä kämppäemänniltä työn hoivaavana pidetystä luonteesta huolimatta. Siinä missä miesten mielikuvissa naisten tekemä metsätyö on ollut harvinaista eikä metsää ole nähty naisten paikkana, kokevat naiset puusavotan olleen hyvä tulonlähde muiden töiden ohessa.

Kämppäemännät olivat metsätyöyhteisössä kenties eniten syrjään jäänyt marginaaliryhmä, vaikka emäntien työ oli merkittävää kaikkien kämpän asukkaiden kannalta. Kämppäemännän työ aloitettiin usein hyvin nuorena toisen kokin avustuksella, ja miesten taholta tulevaan kiusoitteluun täytyi tottua alusta pitäen. Kokenut ja pitkään kämppäemännän työtä tehnyt nainen oli muiden emäntien silmissä arvostettu henkilö, joten emännille kehittyi pikku hiljaa oma sisäinen arvohierarkiansa. Savottakämpässä emännän aluetta oli ainoastaan keittiö ja yhteisössä mies toimi normina, sillä heidän työnsä oli korkeammalle arvostettua kuin naisten. Tämä savottakämpän sukupuolet toisistaan erottava sukupuolten välinen työnjako on vaikuttanut metsäkämpän ryhmien dynamiikkaan, sillä kämpän naiset tekivät työtään oikeastaan metsätyömiehiä varten.

Vielä vuosikymmeniä tapahtumien jälkeen emännät kiertävät kohteliaasti kysymykset kiusoittelusta tai häirinnästä: yhteiseloä jätkien kanssa kuvataan yleensä neutraaliksi. Metsätyömiesten mielestä ei ollut naissukupuolelle sopivaa työskennellä erikoislaatuaisella työmaalla, kuten uitossa tai kämpän kokkina, eikä sopimattomasti käyttäytyntyyttä kämppäemäntää ole pidetty muutenkaan arvossa. Kämppäemäntien ohjekirjallisuus puolestaan korosti työn äidillistä luonnetta, ei niinkään naiseutta: jätkiä tuli kohdella kuin lapsikatrasta, hoivaten ja kasvattaen. Vaikka emännät itse muistelevat työnsä raskautta ja uuvuttavuutta, tulee haastatteluissa esille myös runsaasti ilonaiheita työn lomasta, ja tuottipa työnteko yhdessä muiden kämppäemäntien kanssa myös läpi elämän kestäneitä ystävyysuhteita.

Siinä missä miesten toimenkuva metsätyöyhteisössä muuttui läpi työuran, pysyi naisten työ jokseenkin samanlaisena. Naisten metsätyö oli keveämpää ja kaikissa muistoissa samantyyppistä työtä, ja nuori tyttö teki keittiössä samoja ruuanvalmistus- ja siivoustöitä kuin kokenut pääkokkikin. Miesten status metsätyömaan arjen käytännöissä on siis ollut muistelukerronnan perusteella muuttuvaisempi, sillä iän ja taidon karttuminen ovat auttaneet esimerkiksi uusien, haastavampien työkalujen ja -menetelmien käytössä. Yhteisön sisäiset suhteet ovat vaikuttaneet hyvin pitkälti siihen, minkä ikäisenä nuori mies on kuulunut tähän työikäisten savottalaisten joukkoon, ja milloin ikämies on siirtynyt sieltä kevyempiin töihin. Miesten arvostukseen ja asemaan työmaalla on vaikuttanut ilmeisen paljon kokemus ja taito, jota kuvataan useassa haastattelussa. Myös naisten kohdalla kokemusta ja riuskaa luonnetta on arvostettu, mutta se ei ole muuttanut naisten asemaa muutoin kuin toisten emäntien keskuudessa.

8. LOPUKSI

Tutkielmassani olen pyrkinyt luomaan yleiskuvan metsätyöyhteisön marginaaliryhmien työskentelystä ja dynamiikasta, ja mielestäni aineistojeni moninaisuus on ollut siihen tarkoitukseen hyödyllinen ja perusteltu lähestymistapa. Omaelämäkerrallinen, etnografinen kaunokirjallisuus on luonut kiinnostavaa taustaa muistitietoaineistolle, sillä huolimatta teosten kaunokirjallisesta luonteesta kertovat ne huomattavan samankaltaisia asioita savottaelämästä ja –yhteisöistä kuin haastattelutkin. Monen aineiston tarkastelu auttaa luomaan ilmiöistä selkeämmän kokonaiskuvan ja tuottamaan tutkimuksen kannalta kiinnostavia avauksia, mutta luonnollisesti kaikkeen ei tällöin voi perehtyä niin syvällisesti kuin toivoisi. Haasteena ovat myös vuosikymmeniä sitten kenttätyötä tehneiden haastattelijoiden ja tutkielman tekijän erilaiset toiveet vastausten suhteen: kun haastattelutilanteessa olisi itse läsnä, voisi tutkimuskysymyksillään saada täysin erilaista muistitietoa. Toisaalta taas juuri tämä on ollut tutkielmani teon rikkaus, sillä aineistoa on voinut tarkastella ainoastaan haastateltujen näkökulmista käsin ja ikään kuin heidän ehdoillaan.

Esimerkiksi varsinaista naisten savottaa voisi tarkastella edelleen tarkemmin, sillä alun perin muuhun tarkoitukseen nauhoitettua materiaalia tutkittaessa kaikkia kiinnostavia piirteitä ja teemoja ei saa avattua. Naispuoliset ”jätkättäret” jäävät tässä rajatun aineistoni vuoksi melko ohuesti käsitellyksi aihepiiriksi. Myös savottakämppien miesten ajatuksia kämppäemännistä löytyy aineistoista yleensä hyvin vähän; saman ongelman huomasivat myös Terhi Reiterä ja Tuula Peltola tutkielmissaan. Joensuun perinnearkistosta on kuitenkin löydettävissä runsaasti haastattelumateriaalia ja erilaisia aineistoja metsätyöteemaan liittyen ja myöhempiä tutkimuksia ajatellen, minkä huomasin jo rajatessani omaa aineistoani.

Vanhemman aineiston uusiokäytön kannalta tekemäni tarkastelu on ollut kiinnostava: myös tällaisia kokonaisuuksia voi löytää ja hyödyntää, vaikka haastattelut on tehty alun perin eri tarkoituksiin. Lisäksi on ollut kiinnostavaa huomata, ettei metsätyömaa ole todellakaan ollut ainoastaan aikuisten miesten työkenttä kuten usein annetaan ymmärtää, vaan se on koskettanut kaikenikäisiä suomalaisia, niin miehiä kuin naisiakin. Metsätyön muistelu kertoo työteliäisyyden arvostamisesta ja korkeasta työmoraalista suomalaisessa kulttuurissa, sillä ahkeruus, taitavuus ja elannon hankkiminen metsästä nostetaan jossain muodossa esiin jokaisessa tarkastelemassani haastattelussa. Omasta työstä ollaan oltu ylpeitä; oli muisto peräisin sitten lapselta, naiselta tai ikäihmiseltä.

Lähdeluettelo

- Anttonen, Anneli; Henrikson, Lea & Nätkin, Ritva 1994: *Naisten hyvinvointivaltio*. Tampere: Vastapaino.
- Apo, Satu 2001: *Viinan voima. Näkökulmia suomalaisten kansanomaiseen alkoholiajatteluun ja -kulttuuriin*. Helsinki: SKS.
- Bourdieu, Pierre 1985: *Sosiologian kysymyksiä*. Tampere: Vastapaino.
- Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina 2006: Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä. – Fingerroos, Outi; Haanpää, Riina; Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.), *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*, 25–48. Helsinki: SKS.
- Haanpää, Pentti 1947: *Heta Rahko korkeassa iässä*. Keuruu: Otava.
- Heikkinen, Kaija 2012: *Yksin vai yhdessä. Rintamanaisen monta sota*. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.
- Helander, A. Benjamin 1949: *Suomen metsätalouden historia*. Porvoo: WSOY.
- Holtari, Timo; Laaksonen, Pekka & Vento, Urpo (toim.) 1970: *Jätjän pätkät*. Jyväskylä: Weilin+Göös.
- Huovinen, Veikko (toim.) 1981: *Suomen saloilla. Kertomuksia ja perimätietoa savotoilta ja uittopurojen varsilta*. Keuruu: Otava.
- Ikonen, Hanna-Mari (toim.) 2008: *Syrjäsilmillä – sukupuolen jäsennyksiä maaseudulla*. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisu 4/2008, Vammala.
- Julkunen, Raija 2003: *Kuusikymmentä ja työssä*. Jyväskylä: Minerva.
- Juutilainen, Seppo 1988: *Jätkästä metsuriksi. Suomalainen metsätyöntekijä 1870-luvulta 1970-luvulle*. Tampereen yliopisto
- Juvonen, Lea 1948: *Kämppäemännän käsikirja*. Helsinki: Metsätyöhuolto ry.
- Kauppinen-Toropainen Kaisa 1987: *Ainokaiset työyhteisössä. Haastattelututkimus työn sukupuolenmukaisen eriytymisen vaikutuksista työtyytyväisyyteen, psyykkiseen uupumukseen ja stressiin*. Työympäristötutkimuksen aikakauskirja 1/1987.
- Keskitalo-Foley, Seija 2008: *Aktivismia ja arjen feminismiä - näkökulmia lappilaisen maaseudun naisten toimijuuteen*. – Ikonen, Hanna-Mari (toim.) 2008: *Syrjäsilmillä – sukupuolen jäsennyksiä maaseudulla*. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisu 4/2008, Vammala.
- Kinnunen, Anna 2013: *Kohtaamisia kerronnan tilassa. Mielisairaalapotilaita koskevan muistelukerronnan rakentuminen*. Elore 2/2013, 33–53. 29.4.2015.
[URL:https://www.elore.fi/arkisto/2_13/kinnunen.pdf]
- Knuutila, Seppo & Rannikko, Pertti (toim.) 2008: *Kylän paikka. Uusia tulkintoja Sivakasta ja Rasimäestä*. Helsinki: SKS.
- Korhonen, Saimi Inkeri 2002: *Metsäkämpän emäntä*. Omakustanne.

- Kylmänen, Marjo 1994: *Me ja muut. Kulttuuri, identiteetti, toiseus*. Tampere: Vastapaino.
- Laaksonen, Pekka & Mettomäki, Sirkka-Liisa 1994: *Metsä ja metsänviljaa*. Kalevalaseuran vuosikirja 73. Helsinki: SKS.
- Laine, Antti 1987: Suomi sodassa. Suomen historian pikkujättiläinen. Toim. Seppo Zetterberg. 705–731. Porvoo: WSOY.
- Leminen, Pia 1998: Metsäteollisuuden naiset: näppärää työtä näkymättömissä. – Reunala, Aarne & Tikkanen, Ilpo 1998: *Vihreä valtakunta. Suomen metsäklusteri*. Keuruu: Otava.
- Löfström, Jan 1999: *Sukupuoliero agraarikulttuurissa*. Helsinki: SKS.
- Makkonen, Elina 2004: *Muistin mukaan. Joensuun yliopiston suullinen historia*. Helsinki: Gummerus.
- Marin, Marjatta 2001: Tarkastelukulmia ikään ja ikääntymiseen. – Sankari, Anne & Jyrkämä, Jyrki (toim.): *Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa*, 17–48. Tampere: Vastapaino.
- Paaskoski, Leena 2008: *Herrana metsässä. Kansatieteellinen tutkimus metsänhoitajuudesta*. Helsinki: SKS.
- Palo, Matti Seppo 1983: Metsätieteiden traditiot Suomessa. – P. Hohti (toim.), *Perinteet ja tulevaisuus: Suomen tieteen ulottuvuuksia*. Porvoo: WSOY.
- Peltola, Tuula 2009: *Naiset elämänluokun takaa - Pohjoiskarjalaisten kämppäemäntien ammattikunta 1950-luvulta 1960-luvun alkuun*. 29.4.2015.
[URL:http://epublications.uef.fi/pub/URN_NBN_fi_joy-20090087/URN_NBN_fi_joy-20090087.pdf]
- Peltonen, Matti 1999: Työnjako sosiaalisena tilana. Sukupuolenmukaisesta työnjaosta maataloudessa. – Parikka, Raimo (toim.) 1999: *Suomalaisen työn historiaa. Korvesta konttoriin*. Hämeenlinna: Karisto.
- Peltonen, Ulla-Maija 2003: *Muistin paikat. Vuoden 1918 sisällissodan muistamisesta ja unohtamisesta*. Helsinki: SKS.
- Pentikäinen, Juha 1971: *Marina Takalon uskonto*. Helsinki: SKS.
- Portelli, Alessandro 2006: Mikä tekee muistitietotutkimuksesta erityisen? – Fingerroos, Outi; Haanpää, Riina; Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.), *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*, 49–64. Helsinki: SKS.
- Pöysä, Jyrki 1997: *Jätjän synty - tutkimus sosiaalisen kategorian muotoutumisesta suomalaisessa kulttuurissa ja itäsuomalaisessa metsätyöperinteessä*. Helsinki: SKS.
- Rannikko, Pertti 1998: Metsätyöt asuttivat ja autioittivat syrjä-Suomen. – Reunala, Aarne & Tikkanen, Ilpo 1998: *Vihreä valtakunta. Suomen metsäklusteri*. Keuruu: Otava.
- Rannikko, Pertti & Oksa, Jukka (toim.) 1984: *Yhteiskunta kylässä. Tutkimuksia Sivakasta ja Rasimäestä*. Joensuun yliopisto: Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja 61.

- Ranta, Sirkka-Liisa 2012: *Naisten työt. Pitkiä päiviä, arkisia askareita*. Hämeenlinna: Karisto.
- Rantalaiho, Liisa 1994: Sukupuolisopimus ja Suomen malli. – Anttonen, Anneli; Henrikson, Lea & Nätkin, Ritva (toim.), *Naisten hyvinvointivaltio*, 9–30. Tampere: Vastapaino.
- Rantamaa, Paula 2001: Ikä ja sen merkitykset. – Sankari, Anne & Jyrkämä, Jyrki (toim.): *Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa*, 49–95. Tampere: Vastapaino.
- Reiterä, Terhi-Marja Inari 2010: *Kämpän kotihengetär vai hyvä jätkä*. 29.4.2015. [URL:<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/24226/kampanko.pdf?sequence=1>]
- Reunala, Aarne & Tikkanen, Ilpo 1998: *Vihreä valtakunta. Suomen metsäklusteri*. Keuruu: Otava.
- Ripatti, Pekka 1998: *Naiset metsäsektorilla*. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 697. Helsingin tutkimuskeskus.
- Sankari, Anne & Jyrkämä, Jyrki 2001: *Lapsuudesta vanhuuteen – iän sosiologiaa*. Tampere: Vastapaino.
- Satka, Mirja 1994: Sota-ajan naiskansalaisen ihanteet naisjärjestöjen arjessa. – Anttonen, Anneli; Henrikson, Lea & Nätkin, Ritva (toim.): *Naisten hyvinvointivaltio*, 73–96. Tampere: Vastapaino.
- Simonen, Tauno 1992: *Metsätyön murrosvuodet. Sopimuksia metsätöistä, taustoja ja tapahtumia viiden vuosikymmenen varrelta*. Eno: Koliprint.
- Snellman, Erkki 1991: *Muut sortaa, saha yksin puoltaa. Savottaperinnettä Lapista*. Hämeenlinna: Karisto Oy.
- Snellman, Hanna 1996: *Tukkilaisen tulo ja lähtö*. Oulu: Pohjoinen.
- Snellman, Hanna 2005: *Women working their way through logging camps*. 29.4.2015. [URL:https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10224/4769/Women_working_their_way_through_logging_camps.pdf?sequence=1]
- Syrjälä, Leena; Estola, Eila; Uitto, Minna & Kaunisto, Saara-Leena 2006: Kertomuksen tutkijan eettisiä haasteita. – Hallamaa, Jaana; Launis, Veikko; Lötjönen, Salla & Sorvali, Irma (toim.): *Etiikkaa ihmistieteille*, 181–202. Tietolipas 211. Helsinki: SKS.
- Tervo, Katja 2008: *Metsän hiljaiset. Metsätyön rakennemurrosten kolme sukupolvea*. Helsinki: SKS.
- Ukkonen, Taina 2000: Muistitieto tutkimuksen kohteena ja aineistona. – *Elore* 2/2000. (Verkkolehdeissä ei sivunumeroita). 29.4.2015. [URL: https://www.elore.fi/arkisto/2_00/ukk200.html]
- Ukkonen, Taina 2002: *Menneisyyden tulkinta kertomalla. Muistelupuhe oman historian ja kokemuskertomusten tuottamisprosessina*. Helsinki: SKS.
- Ukkonen, Taina 2002: Mietteitä muistitietohistorian eettisistä ja lähdekriittisistä ongelmista. – *Elore* 2/2002. (Verkkolehdeissä ei sivunumeroita). 29.4.2015. [URL: http://www.elore.fi/arkisto/2_02/ukk202.html]

Ukkonen, Taina 2007: Toivo paranemisesta: nuoren naisen päihdetarinan rakentuminen haastattelussa. – *Elore* 1/2007, 1–20. 29.4.2015.

[URL: http://www.elore.fi/arkisto/1_07/ukk1_07.pdf]

Vuontisjärvi, Veikko 2006: *Metsä puhuu, miehet tarinoi. Metsähistoriaa mettäpoikien kertomana Suur-Sodankylän ajoista nykypäivään*. Jyväskylä: Gummerus.

Väisänen, Petteri 1964: *Jätkä. Metsien miehet ja heidän työnsä*. Hämeenlinna: Karisto.

Väänänen, Sulo 1955: *Ammattimaisten metsätyömiesten asunto-olot*. Maaseudun työvoiman tutkimuksia V. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden kirjapaino Oy.

AINEISTOLUETTELO

A Keskeisaineistot

Haastattelunauha, pituus 75 minuuttia. Haastateltavana Helli Muranen (HM2011), s. 1922. Haastattelu on tehty 21.11.2011 Ranualla, ja sen teki tutkielman tekijä. Haastattelunauha on tutkielman tekijän hallussa sekä äänitallenteena että litteraationa.

Arkistolähteet:

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Joensuun perinnearkisto, Karjalan tutkimuslaitos:

SKS, Joensuun perinnearkisto, KarTL 1971.2. (M1894)

SKS, Joensuun perinnearkisto, KarTL 1971.3 (M1889)

SKS, Joensuun perinnearkisto, KarTL 1971.4 (M-, syntymävuotta ei mainittu)

SKS, Joensuun perinnearkisto, KarTL 1971.5 (M1917)

SKS, Joensuun perinnearkisto, KarTL 1971.6 (M1914)

SKS, Joensuun perinnearkisto, KarTL 1971.8 (M1907)

SKS, Joensuun perinnearkisto, KarTL 1971.12 (M1895)

SKS, Joensuun perinnearkisto, KarTL 1971.13 (M1898), (N1903)

SKS, Joensuun perinnearkisto, KarTL 1971.15 (M1929), (M1919)

SKS, Joensuun perinnearkisto, KarTL 1972.56 (M1901)

SKS, Joensuun perinnearkisto, KarTL 1973.45 (M1948)

SKS, Joensuun perinnearkisto, KarTL 1973.54 (M1905)

SKS, Joensuun perinnearkisto, KarTL 1972.99 (M1912)

SKS, Joensuun perinnearkisto, KarTL 1972.100 (M1923)

SKS, Joensuun perinnearkisto, KarTL 1972.92 (N1924)

SKS, Joensuun perinnearkisto, KarTL 1973.68 (M1911)

SKS, Joensuun perinnearkisto, KarTL 1973.68 (N1909)

SKS, Joensuun perinnearkisto, KarTL 1973.99 (M1922)

SKS, Joensuun perinnearkisto, KarTL 1973.108 (N1906)

SKS, Joensuun perinnearkisto, KarTL 1973. 113 (M1906)

SKS, Joensuun perinnearkisto, KarTL 1973. 121 (M1910)

SKS, Joensuun perinnearkisto, KarTL 1973.126 (M1925)

SKS, Joensuun perinnearkisto, KarTL 1989. 22 (N1913)

SKS, Joensuun perinnearkisto, JpaN27.2014 n140027a_d. (M1931)

B Tausta-aineistot

Kirje (Kirje2011):

Tausta-aineistona ovat olleet Helli Murasen kirjeen muotoon kirjoittamat muistiinpanot, pituudeltaan kaksi A4 – liuskaa. Kirje on tutkielman tekijän hallussa.

Valokuva:

Valokuva Helli Murasesta istumassa toisen savottakokin kanssa Sapilasvaaran kämpän rappusilla.

Alkuperäinen valokuva on informantin hallussa.

Muut painetut lähteet:

Hiltunen, Jarno 2014: Naisten työ piti miehet ruoassa. Kuhmolainen 11.3.2014. Nro.20

Hiltunen, Jarno 2014: Lakki paljasti savottaromanssin. Kuhmolainen 14.3.2014 Nro.21